

„Érted vagyok”

(Exodus 3,14)

Közösségi
és családi
folyóirat

XI. évf. 1. szám
2000. február
100,- Ft

*Kitörhetünk-e
az adósságcsapdából?*

Az eretnekek igazsága

*Husz Jánost
rehabilitálják?*

*Interjú Erwin Kräutler
brazíliai püspökkel*

*Szent Ferenc
Latin-Amerikában*

Tehetetlen törvények

Olvasók fóruma

Moha-mese

Vasárnapi elmélkedések

Szennyezésmegelőzés

Kitörés az adósságcsapdából

Vannak olyan válságok, amelyeket a világ annyira megszokott, hogy már észre sem veszik őket. Ilyen a Harmadik világ adósságválsága is. Az ipari országok sok felelős politikusa és gazdasági szakembere már kipipálta. Viszont messze nincs kipipálva az adósságválság számos fejlődő ország számára. Adósságterhük ugyanis csak 1988 és 1998 között 2470 milliárd dollárra duplázódott. Sok ország számára egyre szorosabbá válik az adósságcsapda: az export révén évente több száz millió, olykor több milliárd dollárt kell megkeresniük, hogy fizetni tudják adósságukat és a kamatokat. Ennek megfelelően kevés marad a népesség táplálására, iskolákra, kórházakra, szociális szolgáltatásokra és a környezet védelmére. A fejlődő országokban régóta a szegények legszegényebbjai fizetik azoknak a hiteleknek a számláját, amelyekből hazájukban többnyire csak néhány gazdag húzott hasznot, ha egyáltalán.

Különböző segélyszervezetek és egyházak évek óta föl hívják a figyelmet az adósságválság drámai következményeire. Eddig azonban hiányzott az adósságválság megoldására irányuló politikai akarát – és az a nyilvános nyomás, amely a politikát cselekvésre kényszeríti. A 2000. év közeledtével ez megváltozott. Több mint 50 országban szervezetek ezrei fogtak össze azért, hogy 2000 az adósságelengedés éve legyen (csupán Németországban több mint 1300 csoport támogatja ezt a kampányt).

A kampány emlékeztet a bibliai jóbel- (jubileumi) vagy elengedés éve hagyományára, amikor is a régi Izraelben az elszegényedett adósok tartozását elengedték és földjüket visszaadták. Ennek a hagyománynak a szellemében a kampány azt követeli, hogy messzemenően engedjék el a mai szegény, eladósodott országok tartozását, és indítsanak olyan eljárást az adósságválság megoldására, amely kötelezi az északi hitelezőket.

Wolfgang Kessler

Az adósságválság okai

1. A nyersanyagárak hanyatlása

Az ENSZ adatai szerint 84 fejlődő ország még mindig nyersanyagok eladásával gazdálkodik ki exportbevételeinek több mint 50 %-át. Ez a függőség sok fejlődő ország számára végzetessé vált a nyolcvanas és kilencvenes években, amikor a nyersanyagárak drámaian estek. Ennek következtében a fejlődő országoknak egyre nagyobb nyersanyag-mennyiségeket kellene szállítaniuk ahhoz, hogy az ipari országokban be tudjanak vásárolni. A német Szövetségi Statisztikai Hivatal adatai szerint 1985-ben még 5,6 tonna kávé vagy 44,3 tonna banán elég volt ahhoz, hogy Németországban egy 6-9 tonnás teherautót vásároljanak. 1992-ben ugyanezeknek az országoknak már 27,5 tonna kávé vagy 79,1 tonna banánt kellett exportálniuk ahhoz, hogy ugyanazt a teherautót ki tudják fizetni. Mivel a nyersanyagok exportjából származó árbevétel egyre kevésbé volt elég ahhoz, hogy kifizessék az életfontosságú importot, sok fejlődő ország külföldi hitelekkel tömte be az így támadt lyukakat.

2. A bankok üzletpolitikája

A hetvenes és nyolcvanas években számos nemzetközi bank szokatlan problémával szembesült: a tehetős olajexportáló országokból és a nemzetekfeletti konszernek nyereségeiből sok száz milliárd dollár áramlott be hozzájuk. Hogy kereshessenek ezen a pénzáradaton, a bankoknak hitelekkel kellett „változtatniuk” ezeket a dollárbefektetéseket. Hitelfelvevőként sok fejlődő ország kormánya kínálkozott, ezek ugyanis gyors iparosításról álmodoztak. Jól lehet ezen országok közül a bankok kritériumai szerint számosan nem voltak hitelképesek, a dollárözön könnyelmű hitelkihelyezésre ösztönözte a bankokat. Egy akkori fiatal bankár, Samuel Gwynne így írja le ezt a folyamatot:

„A nemzetközi bankvilág csak úgy hemzseg az agresszív, sugárzó, de reménytelenül képzetlen huszonéves bankároktól. Mint a kefekereskedők, körbeutazzák a világot, és úgy árulják a hiteleket, mint amazok a keféket, ráadásul még magas lovon is ülnek.” Ezek a bankárok Dél számtalan elitjénél nyitott kapukat döngettek, mivel a Harmadik világ hitelfelvevői számára a kedvező feltételekkel történő hitelfelvétel „Szezám, tárulj!” játéknak tűnt, amelynek segítségével hozzájuthatnak a negyven rabló kincseihez.

3. Az Egyesült Államok

magas kamat-politikája

A fejlődő országok kormányainak drágán kellett megfizetniük a bankok lazább hitelkihelyezése miatt. A bankok többnyire változó kamatozásra adták a hiteleket. A kamatlábakat folyton a piaci kamatlábakhoz igazították. Ez az odaigazítás végzetessé vált az adós országok számára, amikor az Egyesült Államok központi bankja drasztikusan megemelte az összes dollárhitel irányadó kamatait annak érdekében, hogy az USA-ban tompítsa az inflációt, amely az erős fegyverkezés és az egyidejű adócsökkentés Reagen-i politikája miatt fenyegetett. Súlyosan érintette az adós országokat, amikor az átlagos hitelkamatok időnként 14-17 százalékra emelkedtek. A rendkívüli eladósodott Braziliának a nyolcvanas években csak kávébevételeinek 25 %-át arra kellett fordítania, hogy 1 százaléknyi kamatemelést kifizessen.

4. Gigantománia és fegyverek

Sok fejlődő ország elitje külföldi hitelekkel finanszírozta a gyors iparosítás álmát. Duzzasztógátákat, ipari központokat, utakat, repülőtereket építettek. Közben persze sok pénz folyt sötét csatornába, vagy végezte beruházási romokban. Ahol az iparosítás exportképes termékeket eredményezett – mint Ázsia sok, és Latin-Amerika néhány or-

szágában –, ott ezek az országok alábecsülték Észak gazdasági hatalmát. Tökéletes ellentétben a szabad világkereskedelemmel kapcsolatos hitvallásukkal, az ipari országok távol tartották piacaiktól Dél olcsó termékeit. A befektetések emiatt megközelítőleg sem hoztak olyan magas devizabevételeket, hogy adósságaikat ki tudták volna fizetni – nem is szólva a beruházási romhalmazokról. *Valami hasonló vonatkozik számos katonai diktatúra fegyverkezési projektjeire.* A hiteleket fegyvervásárlásra használták – legfőképp azokban az országokban, ahonnan a pénzek is jöttek. Ily módon a hitelátvitel egy része Észak fegyverkezési iparába folyt be – miközben ma Délen fizetik ki ezért a számlát.

5. Luxusfogyasztás és a tőke külföldre áramlása

Az elit sok fejlődő országban arra használta a hitelátvitel egy részét, hogy *parazita életstílusát szolgáló luxusárukat* vásároljon az ipari országokban. Mi több: a nyolcvanas éveket illetően több forrás is bizonyítja, hogy a tőkehiteltek tekintélyes mennyisége már röviddel a fejlődő országokba történt átutalása után *anonim számlákra visszaáramlott az ipari országokba:* börtönökben, vagy külföldi számlákon elhelyezett álcázott befektetéseként. Argentínából például a nyolcvanas években az Észak által nyújtott összes hitelek kerekén 80%-a ismét az ipari országokba nyitott argentin bankszámlákra folyt vissza. Miközben a szóban forgó országok felső rétege hasznot húz ebből a pénzügyi körhíntázásból, az adósságszolgálat egyre jobban megterheli a „kis embereket”.

Az adósságválság következményei a fejlődő országokban

1. A legszegényebbeknek takarékoskodniuk kell

A túlságos eladósodás oda vezet, hogy sok fejlődő ország több pénzt ad ki adósságának visszafizetésére és a kamatokra, mint oktatásra és egészségügyre. Az afrikai Uganda például évente fejénként 17 dollárt fizet hitelezőinek, az ország egészségügyi rendszerének viszont csak 3 dollár/fő áll rendelkezésére. Ehhez társul, hogy a hitelezők intézményei, például a *Nemzetközi Valutaalap*, csak akkor szavaznak meg újabb pénzeket, ha az adós ország ún. *struktúra-alkalmazkodási programot* hajt végre. Ezek olyan programok, amelyeknek értelmében az illető országnak liberalizálnia kell az áru- és tőke mozgást, privatizálnia kell az állami vállalatokat és korlátoznia kell az állami kiadásokat. Ennek a takarékosági programnak a következtében többnyire *törlik az alapvető élelmiszereket, az állami szállításokat és más társadalmi szolgáltatások támogatását.* Peruban 1990-ben az összes alapszükségletek állami támogatását megszüntették. Ennek következtében a tüzelőanyagok ára 3100%-kal, a zömlé ára 1150%-kal, a bab ára 1067%-kal emelkedett. A takarékosági politika különösen a szegények legszegényebkeit érinti.

2. Éhezés és környezetpusztítás

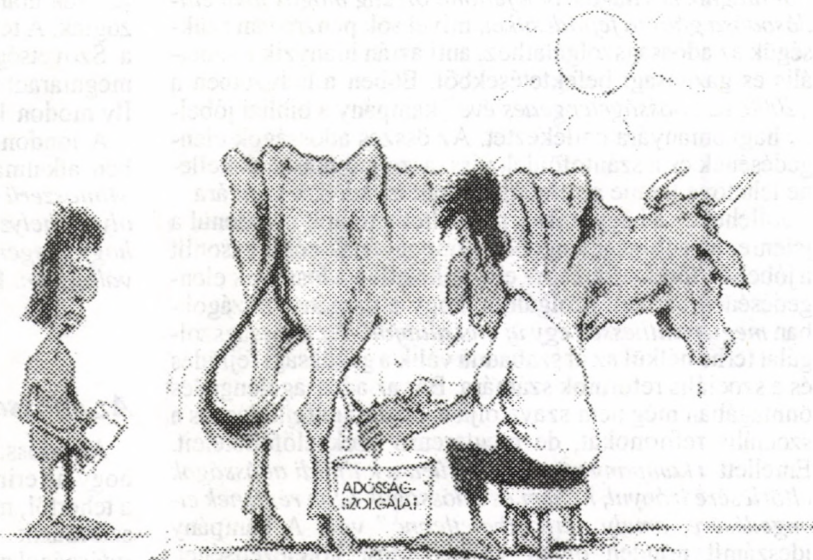
Az adósságválság arra kényszeríti az adós országokat, hogy annyi devizát keressenek meg, amennyit csak lehetséges, mégpedig oly módon, hogy annyit exportálnak, amennyit csak lehetséges. *A termékeny földeken ezután már nem alapélelmiszereket termesztenek,* például kukoricát, rizst vagy kölest, hanem exportgyümölcsöket, például ananászt. Az Észak szupermarketjei számára termelt ananász devizát hoz, a hazai lakosság számára termelt köles nem. Az adós országok ugyanezen okból *kiirtják esőerdőiket,* hogy bútorthoz, ablakkerethez vagy koporsóhoz való trópusi fát szállítsanak Északnak. Így aztán tönkreteszik az esőerdőket – ennek minden következményével a Föld klímájára nézve. Az adósságválságból fakadó exportnyomás világszerte az éhezést és a környezetpusztítást segíti elő.

3. Az erőszak klímája

Az adósságválság *elősegíti a szegénységet – ennek eredménye pedig a gyorsan növekvő bűnözés;* a rablótámadások és a gyilkosságok sok fejlődő országban napirenden vannak. A bűnözés azonban csak egyik következménye a társadalmak növekvő szétzilálásának. Továbbiak is következnek: családok mennek szét, a hétköznapi élet eldurvul, a gyerekek anélkül nőnek föl, hogy törődjenek velük, a fiatalok anélkül, hogy bármiféle távlatot látnának. Ez a fejlemény kedvezően hat a politika tekintélyi tendenciáinak megerősödésére és az erőszak társadalmi klímájának kialakulására: a gazdagok *maffiózó magán-biztonsági szolgálatok* segítségével elszigetelik magukat a társadalomtól – a szegények állandó bizonytalanságban élnek. Az adósságválság megnehezíti a demokratikus fejlődést és az emberi jogok tiszteletben tartását.

4. A befektetők elrettennek

Az adósságválság elrettent a külföldi befektetőket attól, hogy az érintett országokban fektessenek be. *Attól kell félniük, hogy ezekben az országokban nem rendelkezhetnek szabadon a devizákkal,* mivel ezeket elsősorban az adósságok visszafizetésére fordítják. Ezenkívül ezek az országok gyakran nem képesek már utépítésbe, víz- és energiaellátásba pénzt fektetni, úgyhogy *hiányoznak a befektetéseket feltételei.* Az adósságválság súlyos jelzőtörhet jelent az adós országok gazdasági fejlődése számára.

Az adósságválság következményei az ipari országokban

1. Munkahelyek megszűnése

A nagy külföldi adóssággal rendelkező országoknak erősen csökkenteniük kell importjukat, mivel devizájukra az adósságok visszafizetéséhez van szükségük. Emiatt ezek az országok messzemenően kiesnek mint értékesítési piacok. Naponta olvasható az újságokban, hogy az ázsiai válság észak-amerikai és nyugat-európai munkahelyekbe kerül. Ami az adósságválságot illeti, a becslések abból indulnak ki, hogy Európában csak 1982 és 1992 között évente mintegy 490.000–735.000 munkahely szűnt meg, mivel visszaesett az adós országokbeli értékesítés.

2. Növekvő bevándorlás

A szegénység és a környezeti károk miatt menekülők száma évek óta világszerte emelkedik. Mivel az adósságválság sok fejlődő országban korlátozza az életfeltételeket, hozzájárul a tömeges meneküléshez. Jelenleg több mint 100 millió ember van menekülőben – s bár először a szomszédos országokba menekülnek, később azonban elindulnak Észak felé. A védekező stratégiák – például a szigorított bevándorlási rendelkezések, vagy a kemény határellenőrzések – hosszú távon nem fogják tudni feltartóztatni a menekültáradatot.

3. Növekvő drogáradat

Sok drog érkezik Északra súlyosan eladósodott országokból. A drogtermesztés egyik fontos oka a szegénység. Mióta a súlyosan eladósodott Bolívia kemény takarékosági politikát folytat, becslések szerint az munkaképes lakosság 40 %-a dolgozik drogültetvényeken. A drogtermesztés más országokban is egyre látványosabbá válik. A Vatikán bizonyította, hogy az afrikai parasztok negyvenszer annyit keresnek egy kiló canabisszal (a hasis alapanyagával), mint ugyanennyi kakaóval. Ennek megfelelő nagyságúak azok a drogmennyiségek, amelyek világszerte forgalomba kerülnek.

A cél

Megszabadítás a súlyos tehertől

A diagnózis világos: Sok fejlődő ország magas fokú eladósodása gátolja fejlődésüket, mivel sok pénzre van szükségük az adósságszolgálatához, ami aztán hiányzik a szociális és gazdasági befektetésekből. Ebben a helyzetben a „2000. az adósságelengedés éve” kampány a bibliai jóbél-év hagyományára emlékeztet. Az összes adósságok elengedésének és a szántóföldek visszaszolgáltatásának kellene lehetővé tennie az élet új alapjait az adósok számára.

Jóllehet ez a hagyomány nem ültethető át közvetlenül a jelenre, az adósságelengedés kampányának célja hasonlít a jóbél-év törekvésére: Az elviselhetetlen adósságok elengedésének azt kell szolgálnia, hogy a szegény országokban megteremthessék egy új élet alapjait. Az adósságszolgálat terhe nélkül az út szabadabbá válik a gazdasági fejlődés és a szociális reformok számára. Bár az adósságelengedés önmagában még nem szavatolja a gazdasági fejlődést és a szociális reformokat, de megteremti ezek előfeltételeit. Emellett a kampány nem egyszerűen a külföldi adósságok eltörlésére irányul, hanem az adósságok azon részének elengedésére, amely „kifizethetlenné” vált. A kampány ideszámít minden olyan visszafizetési kötelezettséget,

amely magasabb az adott ország exportbevételének 5 %-ánál.

Ezt a „öt százalékos klauzulát” történelmileg alapozzák meg: Az 1953-as londoni adósságszerződésben Nyugat-Németország összes külföldi adósságait annyira csökkentették, hogy az ezt követő időszakban évenkénti kifizetéseinek éves exportbevételének 0,7 és 3,5 %-a közé estek. Nyugat-Németország nagyvonalú adósságmentesítése megmutatta, milyen fontos az adósságmentesítés egy ország gazdasági fejlődése szempontjából: a német gazdasági csoda enélkül sosem lett volna lehetséges. E történelmi tapasztalat alapján a kampány kezdeményezői abból indulnak ki, hogy a visszafizetés felső határának az exportbevételek 5 %-ában történő meghatározása megfelelő játékkeret nyújt a gazdasági újrakezdéshez.

A példa

Németország 1952-ben

A II. világháború győzteseinek tanultak a történelemből: A Weimari Köztársaságban a jótételi fizetésekkel annyira megbénították a német gazdaságot, hogy sosem állt talpra. Csak 1932-ben engedték el a Német Birodalomnak a hátralevő összegek visszafizetését – túl későn ahhoz, hogy gátat lehessen vetni a szociális nyomor politikai következményeinek.

Nem utolsósorban ez okból – de azért is, hogy Németországot a hidegháborúban szilárdan a Nyugathoz kössék – engedték el nagyvonalúan a nyugat-németek adósságait az 1952-es londoni adósságszerződésben, és korlátozták erősen adósságszolgálatukat:

– A háború előtti adósságokat a hitelezők először 13,5 milliárd márkában állapították meg, a háború utániakat 16,2 milliárd márkában. A háború előtti adósság összes ki nem fizetett kamatait és kamatos kamatait elengedték. A tárgyalások során aztán a hitelezők abban egyeztek meg az adóssal, hogy az adósság további 50 %-át elengedik. A maradék adósság 14,85 milliárd márka lett.

– A visszafizetés módját szintén nagyvonalúan állapították meg. 1953-tól 1957-ig a szövetségi kormányoknak évente csak kamatokat kellett fizetnie, 567,2 millió márkát. Az 1958 és 1978 közötti időszakra nézve pedig évi 768 millió márkára korlátozták az adósságszolgálatot. Összességében viszonylag alacsony, 2,5 és 4,5 % közötti kamatlábakat állapítottak meg.

Ez az adósságszerződés teljes sikert hozott. A visszafizetések már 1953-tól az exportbevételek 5 %-a alatt mozogtak. A termelés és az export erőteljes növekedése miatt a Szövetségi Köztársaság hamarabb tudta visszafizetni megmaradt adósságait, mint azt a szerződés előírányozta. Ily módon 1970-ig jórészt kiegyenlítette adóságait.

A londoni adósságszerződést nem lehet teljes mértékben alkalmazni a fejlődő országok jelenlegi helyzetére. Mintaszerű azonban az alapgondolat: az akkori hitelezők olyan helyzetbe akarták hozni az adós Németországot, hogy megerősödhessen és gazdaságilag teljesítőképessé válhasson. Ez sikerült is.

A stratégia

Az adósságmentesítéstől a fejlődés felé

Az adósságok egyszerű eltörlése azzal a veszéllyel jár, hogy az érintett kormányok és gazdag elítelt mentesülnek a tehertől, miközben a szegényeknek semmi előnyük nem származik az adósságelengedésből. A „2000. az adósságelengedés éve” kampány éppen ezt akarja elkerülni.

ni, ezért azt követeli, hogy az adósságokat alakítsák át tökévé szociális projektek támogatására.

Hogyan lehetséges ez, megmutatja egy hasonló svájci kampány: Ebben egy olyan, adókból támogatott alapról van szó, amellyel a svájci kormány adósságelengedéseket finanszíroz. Így engedett el a svájci szövetségi kormány 250 millió márkát Peru külföldi adósságaiból; viszontzásul Peru kormánya kötelezte magát arra, hogy ennek az összegnek 25 %-át hazai valutában befizeti egy alapba, amelyből önszegélyező projekteket finanszíroznak. Mivel ebbe az alapba elengedett adósságok ellenértéke folyik be, „ellenérték-alapnak” hívják. Svájc eddig tizenegy országgal hajtott végre ilyen módon adósságelengedést.

Az ilyen „ellenérték-alapok” két nagy előnnyel járnak: Egyrészt az adott fejlődő országnak olyan adósságokat engednek el, amelyeket tulajdonképpen devizában, többnyire dollárban kellene kifizetnie. Ennek az elengedésnek a folytán viszont az illető ország már nem kényszerül arra, hogy annyit exportáljon, amennyit csak lehetséges, pusztán azért, hogy teljesíteni tudja adósságszolgálatát. Másrészt az „ellenérték-alapok” kötelezik az adós országot arra, hogy adósságának egy részét hazai valutában egyenlítsse ki, mégpedig úgy, hogy a pénz mindenekelőtt a szegények javát szolgálja. Ezt úgy szavatolják, hogy a szóban forgó országok nem-kormányzati szervezeteinek beleszólási joguk van a pénz felhasználásába. Az afrikai Zambia például az ottani alap tőkéjéből létre tudott hozni egy hitelintézetet, amely kis összegű kölcsönöket nyújt a szegény kisvállalkozóknak, akik a kereskedelmi bankoknál nem lennének hitelképesek.

Emiatt a „2000, az elengedés éve” kampány azt követeli, hogy az elengedett adósság egy részét fizessék be egy „ellenérték-alapba” – az adósságmentesítéstől a fejlődéshez vezető folyamat első lépéseként.

Az adósságválság ellen csak egy dolog segít: Szorosabbra kell húzni a nadrágot!!!

Az eljárás

Egy asztalhoz ültetni

az adósokat és a hitelezőket

Az adósok és a hitelezők közötti tárgyalásokon egyenlőtlenül oszlik meg a hatalom. Az adós országok kormányai tudják, hogy az egész világon elveszítik hitelképességüket, ha tartósan nem egyenlítik ki adósságaikat. Ezért valahányszor elmennek a hitelezőkhöz, mindig Canossát járnak: hogy új hitelekot kapjanak, vagy alacsonyabb kamatokhoz jussanak, el kell fogadniuk a kemény feltételeket.

A „2000, az elengedés éve” kampány ezért nemzetközi csődjogi eljárást követel, amelyben egész államok is fizetésképtelenségük nyilváníthatják magukat. Ezután olyan megegyezésre kerülhet sor, amely nemcsak az adósokat, hanem a hitelezőket is kötelezi. Nemzetközi szakértők nézete szerint a következőképpen mehetne végbe egy ilyen fizetésképtelenségi eljárás:

— A fizetésképtelen ország kérvényezi a csődeljárást egy e célból létrehozott nemzetközi szervezettől.

— Az adós ország és hitelezői egyenlő számban neveznek ki döntőbírákat. A döntőbírák együttesen egy további tagot választanak, hogy szavazáskor többséget lehessen elérni. Ez a döntőbírátság hoz meg minden alapvető döntést.

— Az eljárás tárgyát alkotja minden olyan adósság, amelyet az eljárás megindításáig vettek föl. A döntőbírátság olyan pénzekekről is intézkedhet, amelyeket korrupció vagy tőkekimenekítés révén vontak el az adós országtól: ezekkel a pénzekekkel is ki lehet egyenlíteni az adósságot.

— A döntőbírátság megállapítja, hogy az adós ország mennyit tud visszafizetni várható exportbevételei alapján. Mindenesetre szavatolni kell a szociális ellátás (egészségügy, oktatás) és a gazdasági infrastruktúra bizonyos mértékét – hasonlóan ahhoz a szociális alapellátáshoz, amely magánszemélyek csődje esetén sem korlátozható.

— Az adós ország polgárainak joguk van ahhoz, hogy a döntőbírátság meghallgassa őket. Ez szervezeteikre is vonatkozik (szakszervezetek, egyházak, bázisszervezetek). Ugyanezzel a joggal rendelkeznek a hitelezők is.

— Ha az adósságszolgálat veszélyezteteti egy ország szociális alapellátását, akkor valamennyit el kell engedni ennek az országnak az adósságából, a fennmaradó kötelezettség visszafizetését illetően pedig kötelező visszafizetési tervet kell kidolgozni.

Ennek a fizetésképtelenségi eljárásnak – amelyre már van példa az Egyesült Államok igazságszolgáltatásában – két nagy előnye lenne a jelenlegi eljárással szemben: Az egyik az, hogy ebben egyenrangú tárgyalópartnerek lennének az adós országok. A lakosságot vagy annak képviselőit is meghallgatná a döntőbírátság. A másik az, hogy egyidejűleg a hitelezők is érvényesíthetnék igényeiket – a döntőbírátság gondoskodna arról, hogy legalább követeléseik egy része teljesüljön. Ráadásul ez az eljárás lehetővé tenné a kimenekített pénzekhez való hozzájutást is.

Ez a fizetésképtelenségi eljárás hozzájárulhatna ahhoz, hogy a jelenlegi adósságválság megoldódjék, illetve a jövőben ne ismétlődjék meg. Az adós országok nagyobb felelősséggel fognak bánni az új hitelekkel – a hitelezők pedig elővigyázatosabbak lesznek a hitelkihelyezésekkel.

Forrás: Publik-Forum, 1998/8

Heinz Flügel

Az eretnekek igazsága

Giordano Bruno az olasz reneszánsz jelentős filozófusa volt. 1548-ban született Nápolyban, 1562-ben dominikánus szerzetes lett, 1572-ben szentelték pappá. 1576-ban a keresztény alapdogmákkal kapcsolatos eretnek nyilatkozatai miatt menekülnie kellett, s ezt szüntelen vándorélet követte Európa-szerte. Miután meghívták Velencébe, 1592-ben eretnek eszméi miatt följelentették az inkvizíciónál; 1593-ban Rómába vitték, s mivel nem volt hajlandó visszavonni nézeteit, hosszú per után 1600. február 17-én máglyán megégették. Vértanúhalálának 400. évfordulóján az alábbi tanulmány közlésével tisztelgünk előtte.

Meglehet, az eretnekek igazságáról beszélni maga is eretnekség. Eretneknek azt szokták nevezni, aki ellentmondva a hivatalos egyház által megfogalmazott és tekintéllyel őrzött dogmáknak, önkényesen görvidíti vagy egyoldalúan értelmezi az igazságot. **Az egyháziasság és az eretnekség feltételezik egymást,** amint erre ismételtelen rámutattak már; az újabb korból csak Walter Nigg Az eretnekek könyve c. művét említsük meg. **Az egyház és az eretnekség e kölcsönös viszonya azonban – végzetesen – elképesztő tragédiákat eredményezett.** Gondoljunk csak az egyház által a történelem során elítélt eretnekekre, és fontoljuk meg, hogyan cáfolta ezzel önmagát az egyház, aligha jóvátehető módon! *Az egyház hitvallásformulái az eretnekek vérével íródtak.*

Úgy tűnik, megengedhetetlen, hogy ezért a vért csak a római katolikus egyházat tegyük felelőssé; az evangélikus egyház története ugyanis nem csupán a reformációval kezdődik, s egyébként a *reformátorokban is* megmaradt bizonyos hajlam az eretneküldözésre. Szervét Mihály iszonyú genfi kivégzését éppúgy nem lehet elvitatni, mint az újrakeresztelők véres likvidálását. Az eretnek még *Luther Márton szemében is* „a közrend ellenségének” számított, akinek megbüntetését az 1648-ig formálisan érvényben lévő birodalmi eretnektörvény alapján meg lehetett követelni a világi uralomtól. *Azt, hogy a későbbiekben megszűnt az eretnekek fölötti véres ítélkezés, nem annyira az intézményes egyházakon belül hatékonyra váló toleranciának, mint inkább a polgári felvilágosodásnak lehet köszönni.* Mindenesetre föl kellene tenni a kérdést, annyiban nem tekinthető-e ez a tolerancia a protestantizmus szellemétől ihletettnek, hogy az alapvetően arra érez hivatást, hogy a keresztény hitet felszabadítsa a sajátosan egyházi

rendszer uralma alól, és végül lemondjon mindenfajta dogmatikus tekintélyről. Ennek a például Adolf von Harnack által képviselt liberál-protestáns következtetésnek a lehetőségét és belső jogosultságát éppoly kevésbé lehet tagadni, mint annak a lutheránus egyháziasságnak az ortodox elvét, amely feltétlenül kötelező tantörvényé teszi a hitvallás-iratoikat – mindenesetre állandó konfliktusban önmagával. (A norvég lutheránus egyházban 1953-ban kirobbant vita a pokolról és a vonatkozó hitvallási cikkelyről szemléletes példája ennek a konfliktusnak.)

„Ha az egyház megengedi az eretnekséget, akkor önmagát teszi eretnekséggé” – áll a Kittel-féle Wörterbuch zum Neuen Testament megfelelő szócikkében. Kétes vigasz, hogy a kereszténységben ma már nem szokás drasztikusan megbüntetni a világnézeti tekintély átkával sújtott eretneket. Az sem lenne helyes, ha azzal a vigasszal könnyítenék a lelkünkön, hogy alábecsüljük azoknak a fájdalmait, akiket még az újabb korban is tévtanítóként bélyegeztek meg és közösitettek ki, elsődlegesen a római katolikus egyházból. Persze nem lobognak már a máglyák lángjai; mindazonáltal az igazság némely eretnek szerelmese változatlanul megtapasztalja azoknak a kegyetlenségét, akik azt állítják, hogy korlátlanul rendelkeznek az igazsággal. Nem azért említem ezt, hogy a magam részéről elítéljem őket, hanem hogy megmutassam, a „Nincs más evangélium!” követelménye milyen kínos kényszerűséggel vezet az evangélium megrontásához. Az az egyház, amely a maga egyháziasságában közvetlen isteni alapítással rendelkezőnek és valamely dogmatikusan rögzített igazság vagy hitnorma kezelőjeként értelmezi önmagát, megteremti az eretnekeket: nem tehet másként. Viszont hogy tulajdonképpen és lényegileg ki az eretnek,

azért határozható meg olyan nehezen, mivel – ahogy a kereszténység története tanítja – nem egy eretnek maga is eretneküldözővé vált, mielőtt képes volt érvényre juttatni véleményét, és hatalomra jutott. Ennek értelmében tehát mindig az határozhatna arról, kit kell eretneként kizárni, akinek végül is igaza lett, s egyszerűen az lenne eretnek, aki alulmaradt a vallási vitában.

Ámde ki akarná tagadni, hogy a vallási vélemények ütközése, a teológiai vita kezdettől fogva elengedhetetlen volt az ekkleszia számára, amely kötelességének tartotta az egyházi élet rendezését, a tanítás rögzítését és a hitigazság megfogalmazását. Mindenesetre ha olyan egyértelműen hagyományozták volna át a keresztény üzenetet, hogy az kizárt volna bármiféle értelmezési alternatívát, akkor nem létezne az eretnekek problémája. Ezért **Origenész és Agoston – Pál azon szavához kapcsolódva, hogy „eretnekségeknek lenniük kell” (1Kor 11,19) – mérlegelték,** vajon nem engedhető-e meg a Szentírásról alkotott felfogások sokfélesége, és hogy következőképpen **nem szükségese-e a különböző pártok, sőt nem elkerülhetetlenek-e a szakadások, hogy ily módon, a dialogikus viták és tisztázások útján az egyház lépésről lépésre eljusson a tiszta igazság megismerésére.**

Az ily módon, az „eretnekségek” kiküszöbölése útján kifejlődő hitbéli tan azonban, mielőtt bizonyos konszenzus létrejött, kioldódott a történelmi folyamatból, s attól kezdve – jogi normákkal biztosítva – történetietlenül abszolút és egyszerű s mindenkorra támadhatatlan dogmának számított. Ennek megfelelően a római katolikus egyház antimodernista esküjében ez áll: „Ezért teljességgel elvetem azt a tévhitet, mely kitalálta, hogy a hittételek fejlődnek.” *Nem oldható fel az az ellentmondás, amelybe az egyház ak-*

kor keveredik, amikor történetiségének, a teológiai hagyományok keletkezésének tudatát azzal az igénnyel kapcsolja össze, hogy feltétlenül kötelező és megváltoztathatatlan hittételek birtokában van. Jóllehet maga Jézus szólított föl arra, hogy „Keresetek és találtok”, az eretnokség az egyház számára elvben még mindig a felszólítással való visszaélésnek számít, akárcsak Tertullianus számára; Tertullianus ugyanis úgy véli, a keresést csak addig szabad megengedni, ameddig nem sérti a hitszabályt, tehát csak a rögzített dogmatikai norma talaján. Az ezt a normát túlhaladó keresést eretnokséggé kell elátkozni. A dogma tehát paradox módon saját eredetét átkozza el. Azáltal, hogy előzetes követelményként állítja fel a maga változhatatlanságát, önmaga kialakulását tagadja.

Ekkor azonban **kikerülhetetlenül vetődik föl a rettenetes kérdés, vajon az egyház mint az egységes norma őrzője számára**

nem eretnek-e maga Jézus is. Ha eltekintünk is attól, hogy a korabeli zsinagóga számára biztosan az volt, visszatérve, a középkor virágkorának keresztény nagyegyháza számára is azzá vált volna – amint ezt Dosztojevszkij a nagy inkvizitor legendájában egyfajta jámbor kísérletként demonstrálta –, és hiú gőg lenne azt feltételezni, hogy a ma keresztény egyházai, tartozzanak bármely felekezethez, nem vetnék el ugyanúgy eretnekként, még ha kifinomultabb eszközöket használnának is az elvetéshez. De a „Nincs más evangélium!” jelszava alapján járának el. Ő pedig bizonyára igazolná a római egyház által elítélt modernisták tételét, miszerint egyáltalán nem állt szándékában megalapítani az egyházat mint hitintézményt, mint hatalmi eszközt. Erik Peterson, aki később áttért a katolikus egyházba, a pünködsdi Szentlélek apostoli alapításaként értelmezve azt, még ő sem kerülheti el, hogy Adolf von Harnack-kal folytatott levelezésében el ne ismerje, hogy bizonyos kétértelműség tapad az egyházhoz, amennyiben Jézusnak az Isten Országáról szóló igehirdetését fölszívtá az ekkleszia koncepciója – Alfred Loisy híres mondásának megfelelően: „Jézus az Isten Országát hirdette, de az egyház jött el.”

Az egyház a maga hitvallásával együtt történelmi fejlődés eredménye. Ernst Käsemann számára teljességgel kétséges a legősibb gyülekezet igazhitűsége. Az őskereszténység hitvilágát inkább – részben egymást kizáró – teológiai ellentétek jellemzik, és a hagyomány – amelynek rendszerezése érdekében később oly szisztematikusan fáradozott a teológia – Käsemann szerint **nem az egyház egységét alapozza meg, hanem a hitvallások sokféleségét:** egy nagy teológiai társalgás, egy jámbor disputa tanúja. E disputa azonban mindig csak addig lesz áldásos, amíg megszívlelik azt a „félelmetes” isteni intelmet, amelyről Ágoston beszél Vallomásaiban a teremtéstörténet értelmezésének kapcsán: ne kizárólag önmagunk számára igényeljük az igazságot, amelyre mindannyian hivatva vagyunk; a felfogások különbözősége esetén maga az igazság vezessen minket egyetértésre. Teológi-

zusz? Käsemann véleménye szerint nem felel meg a dolgok bonyolult menetének az a szokványos felfogás, hogy az eretnokség az egyházon belüli elfajzás jelensége. Mindig valami dinamikus dolog az, amit a biztonságért és szilárd rendért aggódó egyház eretnokséggé igyekszik kiküszöbölni.

Ha az objektív eretnokség megkülönböztetése érdekében még egyszer fölvetjük az eretnek lényegére, tehát a szubjektív eretnokségre vonatkozó kérdést, akkor immár azt mondhatjuk, hogy az eretneket valami dinamizmus jellemzi. Eretnekek voltak valamiképpen maguk a korai időszak keresztényei is, akiket környezetük békebontókként hozott rossz hírbe, amint az Apostolok cselekedetei beszámolója. Amilyen mértékben azonban az egyház közéleti valósággá fejlődött, szintén abba a kísértésbe

esett, hogy a maga részéről kizárja a békebontókat, azonosítván az igazságot és a tekintélyt, a hitet és a biztonyságot. **A szervezett kereszténység mind a mai napig annak a félreértésnek a betege, hogy az egyháznak gondoskodnia kell a nyugalomról és a rendről,** és ez magyarázza régi ellenségességét is a határtalanul kérdező szellemmel és annak kritikus radikalitásával szemben, a feltétlen intellektuális őszinteséggel szemben. Bírának szemében makacssága, a szembenállás hajlíthatatlan akarása, vitázó

szubjektivitása teszi az eretnek lényegét. Eckhardt mester persze, jóllehet formálisan eretnokséggel gyanúsították, mégis megvallotta önmagáról: hiányzik belőle a makacsság ahhoz, hogy valóban eretnek legyen. De éppen csak a **kérdés e makacssága óvhatja meg az egyházat attól, hogy pompás szarkofággá változzék,** amelyben a mummifikált igazságot őrizgetik. Az egyház nem lehet meg eretnekek nélkül. **Ha nincs többé eretnokség, az egyház a közöny és a hazugság áldozatává válik.** Tragikus engedtlenségünkkel az eretnekek emlékeztetik az egyházat arra, hogy az az igaz-

G. Bruno végső győzelme

*Nem vonok vissza, uraim, semmit!
Végesnél tágabb a végtelen hit,
eszméim fonalán a horgot
Isten megpedzette — nem háborgok,
én éreztem őt s ő tudott rólam,
pedzette horgomat az élet-tóban,
próbára tett és próbáját állom,
mert a végtelen óceánon
ő a halász s a hial én vagyok,
de győzedelmem lesz, ha Isten kifog.
Csak ember voltam, de annak tiszta.
Uraim, nem vonok semmit vissza!
Rakjátok a máglyát, nem szólok többet.
Megégek, uraim, de nem hialok meg!*

Kiss Benedek

ai ellenfeleivel vitázva Galilei hivatkozhatott erre az ágostoni kommentárra.

Amit azonban a teremtéstörténetet illetően mondtunk, még inkább **érvényes a krisztológiára.** Ernst Käsemann a 3. János-levélen mutat meg az a kérdés, vajon e kánoni levél szerzője valódi tanú, vagy inkább eretnek volt-e. Lehetséges-e, hogy – amint a levél exegéziséből adódik – az akkori ortodoxia tévtanítóként tisztította ki őt, aki az apostoli hagyománnyal szemben a Szentlélek által megjelenített, az ige révén hirdetett Krisztusban oldotta föl a történelmi Jé-

ság, amelyet az ember zárt és ellentmondásmentes rendszerként, egyszer s mindenkorra megfogalmazott hittételként vél birtokolni, gyakorlatilag hazugságnak bizonyul. *Az igazság birtoklása türelmetlenné tesz, a türelmetlenség pedig gonosszá. Az etikai elvvel létrejövő ellentmondás evidens.*

Ágoston alaptétele, miszerint a tévedést kérlelhetetlen gyűlölettel üldözni kell, a tévedő ember felé azonban jóindulattal és szeretettel kell fordulni, nemes kísérlet a reménytelen konfliktus evangéliumi szellemű megoldására. *A történelemben azonban ennek a kísérletnek újból és újból meg kellett buknia* azon a tényen, hogy a legtöbb esetben a formális és a materiális eretnecség egy és ugyanaz, mivel az eretnek éppen feltétlen szubjektivitása, az őszinteség makacs akarása, ügyének egzisztenciális komolysága révén válik rebellissé. Hogy az intézményesült, saját stabilitásáért és igazhitűségéért aggódoó egyház arra törekszik, hogy biztosítsa magát a határtalanul kérdezők radikalizmusával és az egyén személyes tapasztalatára hivatkozó vallási szenvedélyével szemben, ezt bizonyára éppúgy tisztelnünk kell, mint az eretnek tragikus funkcióját, hogy „nyitva tartja a negativitás sebet”.

Sören Kierkegaard, akinek zseniális lázadása döntő ösztönzéseket adott a modern teológiának, ebben az értelemben fogta föl a vallásos író azon feladatát, hogy föltárja a hivatalos egyház hazugságát, a keresztény elmélet és a keresztény egzisztencia közötti szakadékot. *Franz Overbeck* is átlátta ezt a botrányt, és azzal gyanúsította az egyház tanítását, hogy eszköz „a kereszténység illúziójának fenntartásához”. De Overbeck nem eretnek volt, hanem történész; távolságtartóan érvelt, hiányzott belőle Kierkegaard nyugtalan vallásos szubjektivitása, amely elszánt volt arra, hogy nem parancsolóan, hanem szenvedve csináljon helyet Istennek; ahhoz ugyanis, hogy egyáltalán ismét szó lehessen nálunk a kereszténységről, írja Kierkegaard, „előbb meg kell szakadnia egy költő szívének, és ez a költő én vagyok”. Teológiai traktátusaiban *Erik Peterson* ellene vetette Kierkegaardnak, hogy az igazság egzisztenciális létéről szóló beszédekben az a félrevezető, tehát eretnek, hogy az ember itt nem jut el a pusztán szellemi egzisztenciától az engedelmességig. Véleménye szerint ezért is harcolt Kierkegaard olyan szenvedélyesen a dogmatikus igaz-

ság ellen; „mert éppen azért, hogy ő [Kierkegaard] akar egzisztenciálisan az igazság lenni”, mondja Peterson, éppen azért „vonja ki magát az igazsággal szembeni engedelmesség alól, amint azt a dogma értelme feltételezi”. Nekem úgy tűnik, ez a megjegyzés nemcsak a sajátosan katolikus törvényeskedésről tesz biznyságot, hanem egyszerűen magát az egyház önértelmezését érinti, tehát a reformáció során létrejött egyházak önértelmezését is, amennyiben a lutheri „eretnecség” intézményesen rögzült bennük és tekintélyt igényel hitvallásformulái számára. Mindazonáltal ezt csak saját protestáns elvével ellentmondásban, ill. ama szabad szellem rovására tudta és tudja megtenni, amelynek elengedhetetlen feltétele éppen abban áll, hogy ellenszegül fölismerései misztifikálásának és önmaga dogmatizálásának. *Lessing* úgy vélte, erre a szellemre hivatkozhat, amikor az ortodox fölelkéssel, Goezével vitatkozva a kereszténység belső igazsága mellett, Krisztus vallása mellett kardoskodott, és azt meg akarta különböztetni a dogmatikus értelemben vett keresztény vallástól. Meg volt győződve arról, hogy igazi lutheránusként nem Luther írásainak, hanem sokkal inkább Luther szellemének támogatását élvezzi.

S hogy a kommunista eretnekek problémáját se hagyjuk teljesen figyelmen kívül, ama szabad szellem tanújaként, amely folyton résen áll, nehogy bekövetkezzék önmaga ideologizálása, e helyt meg kell említenünk *Leszek Kolakowski* lengyel filozófust, a „filozófáló bolond” szerepében megjelent marxistát, akit mint eretneket a marxista ortodoxia inkvizítorai következetes eljárással

kiközösítettek. Mint minden zárt rendszerben, a dogmatikus ateizmusban is létezik az eretnecség problémája. Az eretnecség itt is az ideológiai rendszer belső kritikájából, a marxista elvvel szembeni radikális becsületességéből, az igazság szenvedélyes szeretetéből fakad. A keresztény heretikus és a marxista eretnek típusa közötti hasonlóság félreismerhetetlen: a szilárd ideológiai vagy teológiai álláspontok birtokosaival szemben mindketten valamiféle mozgásnak a hordozói, s mint ilyenek mindig a határpontokon tartózkodnak, sőt éppen azon vannak, hogy átlépjék a határokat.

Schleiermacher „a keresztény hittan határpontjainak” nevezte az eretnecségeket. A dogmatikai határok szükségessége éppoly vitathatatlan, mint a határok átlépésének szükségessége. A határ fogalma dialektikus. Persze, aki átlépi egy hagyományos, dogmatikusan rögzített rendszer határait, az félelmetes kalandba bocsátkozik bele: nemcsak annak a veszélynek teszi ki magát, hogy kiközösítik és rossz hírbe hozzák; az eretnek nagy szenvedése abban a kockázatban rejlik, amellyel szubjektív őszinteségét előnyben kell részesítenie a jóváhagyott egyházi igazsággal szemben, és meg kell kérdőjeleznie belső kötelezettségét, azt, ami számára önmagában véve drága és szent. *Eckhardt mester* beismerését már említettük: „Az lehetséges, hogy tévedjek, de az nem, hogy eretnek legyek.” Tudjuk, hogy *Galilei* a tudományos igazság és az áthagyományozott hittan, a kísérlet és a kinyilatkoztatás közötti konfliktus

tusban futott zátonyra azért, hogy félelmében és bajában alávetette magát az egyház tekintélyének, és megtagadta felismerését. Kudarcán lemerhetjük, mekkora emberi nagyságra van szükség ahhoz, hogy valaki az intézményesített, áthagyományozott igazság iszonyatos szugesztíójának kitéve mégis a magányt, a bizonytalanságot, a soha el nem csituló kérdést válassza. Feltételezhető, hogy a hamburgi ortodox lutheránus főlelkész, Goeze kevéssé volt boldogtalan, mint ellenfele, *Gotthold Ephraim Lessing*, aki tökéletesen tudatában volt eretnek szerepének, amikor meghozta azt a döntést, amellyel az igazság rendíthetetlen keresését részesítette előnyben az igazság birtoklásával szemben. Elméletileg helyes lehet, ha azt vonultatjuk föl ellenében, hogy az igazságra törekvés önmagában véve, tehát ha nem kíséri az őszinte vágy, hogy a végén eljussunk annak birtoklására, amit kerestünk, ellentmondásos és megtört dolog. De a gyakorlatban ismét csak nem a teljes igazság birtoklásának háborítatlan meggyőződése fanatizálta és rontotta-e meg az embereket? Így nézve mégiscsak igaza lenne Lessingnek azzal az érvelésével, hogy egyedül Istennél nyugszik a teljes igazság, és hogy az ember csak mint folyamatot, mint keresést és előrehaladást kérheti maga számára az igazságot, s közben az igazság kedvéért meg kell tiltania önmaga számára tapasztalatai és fölismerései dogmatizálását.

Másrészt azonban nem lenne szabad keresztény eretnekségről beszélni, ha nem létezne a kereső és határtalanul kérdező eretnek számára is a hit valamilyen megtámadhatatlan alapja, valamiféle kétségbe vonhatatlan igazság; hiszen mondtuk már, hogy egyes keresztények éppen azért váltak eretnekké, mivel szenvedélyes egyoldalúsággal és radikális szubjektivitással megpróbálták aktualizálni a keresztény lényegét vagy annak egy részét. Az eretnek nem tagadja a keresztény igazságot; hiszen ha ezt tenné, nem-keresztény, vagy talán ateista lenne. Csakhogy az igazság hivatalos egyházi megfogalmazásával szemben előnyben részesíti a kételkedést. Az eretnek nem vitatja a keresztény kinyilatkoztatást; inkább megóvja azt attól, hogy valamilyen hiánytalan, abszolút érvényes értelmezésben konzerválják. A **kinyilatkoztatott igazságnak a törtenelmileg kialakult hitszabállyal történő totális azonosítása az absztrakciót eredményezi, vagy ahogy ma mondanánk, Isten halálát.** Az isteni kinyilatkoztatás szelle-

me éppen az általa megragadott emberek kereső tevékenységében, és fáradhatatlan, az abszolút egyházi tantételeket és hitvallásformulákat viszonylagosító kérdésükben él és hat. Az egyházi keresztények reflektálatlan gondtalansággal és magától értetődőséggel szoktak beszélni az Abszolútról, jöllehet a központi eseményt, azt, amit megtestesülésnek szokás nevezni, csak abban az értelemben lehetne fölfogni, hogy Isten a viszonylagosban ad hírt magáról és a viszonylatokban él.

Ezekerint még az is **meg kellene kérdezni, vajon az a kísérlet, hogy az igazságot tantételekben és hitvallásformulákban rögzítsék, és az emberi szellemet a hitbéli engedelmesség szigorú követelményével ezek elfogadására kötelezzék, szóval hogy ez a kísérlet a maga kifinomultságában nem szörnyűbb istenkáromlás-e, mint az eretnek gondolkodás kutakodó kételye.** S vajon nem lehetséges-e, hogy végzetes félreértésről volt szó, amikor azt, amit Jézus szabad emberek bizalmának gondolt az ő személye iránt, meghatározott, de bizonytalanul áthagyományozott tényekbe vetett hitként akarták értelmezni? Mindenesetre az a fajta igazhitűség, amelyet a hitvallásformulákra hivatkozó ortodoxia követel, mindenképpen másodlagos jelentőségű lehet csak, amikor hathatósan működik az említett eleven, személyes kapcsolat a szeretet üzenetét hirdető Jézussal. Erről a személyes kötődésről tanúskodik *Eckhart mester* egyik mondása, amelyet *Albert Camus* idéz *A lázadó ember* c. esszéjében: A misztikus állítólag „az eretnekség bámulatos hangulatában” azt mondta, hogy inkább választaná a poklot Krisztussal, mint a mennyországot nélküle. Camus úgy véli, éppen ebben áll a szeretet mozdulata. Ezt a mozdulatot pedig nyilvánvalóan csak eretnek módon lehet megtenni.

Ma már csak kevés megértést tudunk tanúsítani azon türelmetlenség iránt, amellyel a vitatható egyház másodlagos teológiai kérdéseknek elvi jelentőséget tulajdonított történelme folyamán; és nem takaríthatjuk meg magunknak az elmondhatatlan szomorúságot, például ha az utolsó vacsora jelentése körüli pusztító vitákra, vagy még inkább Jézusnak az újszövetségi írásokban egyáltalán nem szó szerint, hanem szellemük szerint lejegyzett szavai kötelező értelmezésére gondolunk. Vajon nem éppen az eretnek gondolkodóknak, a heretikus teológusoknak köszönhetjük-e, hogy az egyház, amely

bizonyosságot igényel – noha szent kalandra vagyunk hivatva –, újból és újból szembesül annak sokértelműségével, amiről az Újszövetség beszámol. *Valóban nincs bizonyosság. Az újszövetségi üzenet középpontja sem egyértelműen megfogalmazható valami, hanem izzóan folyó mag.* Az ismételt kialakuló eretnekségek provokációja nélkül a kereszténység réges rég kényelmesen és túlságosan magától értetődően berendezkedett volna a konvencionális hitben. Az eretnekek azok, akik az igazság kedvéért szenvednek, amikor az egyház szenvedésmentes bizonyosságot ígér. Ezzel egyáltalán nem állítjuk, hogy az eretnekeknek mindig igazuk lett volna. Amint az eretnekek története mutatja, tanításukban sok minden kétségtelenül borzasztó túlzás és szörnyű spekuláció volt. **Az eretnekek igazsága nem abban áll, amit esetről esetre mondtak, hanem üdvtörténeti funkciójuk szükségességében, és gyakran a szentet közelítő életvitelükben.**

Mindenesetre a vallási nyugtalanságtól kevésbé kellene félnünk, mint a sterilitástól, s az eretnekségtől kevésbé, mint a merev, zavartalan dogmatizmustól. Úgy tűnik, azok, akik telve félelemmel az egyházi közösségek összezavarásától óvnak, az engedelmesség formációinak tartják az egyházi közösségeket, holott azok (rendeltetésük szerint) szabad fórumai annak a beszélgetésnek, amelyre Isten elhívta az embereket. Ennek a beszélgetésnek feladatát tekintve abban az alázatossá tevő tudásban kellene különböznie más diskusszióktól, hogy a titokzatosan elénk adott igazságra vonatkoztatva minden teológiai értelmezés és megfogalmazás viszonylagos, tökéletlen és egyoldalú. **Ezért annak a rigorózus állításnak, hogy egyedül mi rendelkezünk a teljes és egyértelmű isteni igazsággal, az Isten Lelke elleni tulajdonképpeni bűnnek kellene számítania.** Aki tehát arra törekszik, hogy becsületes legyen Istennel szemben, az szívesebben fogja magára venni, hogy eretneként hozzák rossz hirbe, mintsem hogy ő feketítsen be másokat az eretnekség vádjával.

Georg Denzler

Rehabilitálják Husz Jánost?

Mindmáig folyik a vita, eretnek volt-e a cseh pap, Husz János (1370–1415)? II. János Pál, a történelem első szláv pápája 1995-ös csehországi látogatása során a Konstanzi zsinat által 1415-ben meghozott ítélet felülvizsgálatára ösztönzött. Valóban bekövetkezik majd ez?

A pápalátogatás ellenprogramjaként vagy öt tucat, középkori kosztümökbe öltözött cseh vonult lovakkal, kocscikkal, zászlókkal a cseh és német városokon keresztül Konstanzba, hogy ily módon emlékeztessen a reformátor Husz János igazságtalan elégetésére. Miközben Husz ma még eretneknek számít a katolikus egyházban, olmtüzi tartózkodása során II. János Pál szentté avatta Jan Sarkander morva papot (†1620), a morvaországi ellenreformáció egyik szigorú képviselőjét.

Izzó prédikátor

A szegényes viszonyok között, 1370-ben a dél-csehországi Husinecban született Jan Hus hamarosan pappá szentelése után Prágában, az egyetemen és a cseh hívők számára alapított Betlehem kápolna prédikátoraként működött. Talán nem volt nagy teológus, de biztos, hogy izzó prédikátor volt, aki az egyház bibliai alapokon történő, gyökeres megújulását követelte. *Mindenekelőtt a könnyelmű életű klérus hatalomra és gazdagságra törését gyűlölte.* Ezért nem takarékoskodott a sokszoros visszaélések elleni támadásokkal, és így felbujtotta a népet az egyházi hatóságokkal szemben. A Betlehem kápolna szószékéről így mennydörgött: „Mai püspökeink és papjaink sajnos alig tudják kivárni az istentisztelet végét, máris rohannak ki a templomból, egyesek a kocsmákba, mások ide-oda, hogy papokhoz méltatlan módon viselkedjenek.” A szigorú erkölcsű Husz a pápát sem kímélte, jobban mondva a pápákat, hiszen ebben az időben három, egymással rivalizáló pápa létezett: „Pápáink és Péterutódaink hóhérokká és bakókká képezték ki magukat; a hűséges keresztényeket eretneknek bélyegzik és elégetik.”

Prága érseke, aki kezdettől fogva ellenfele volt a felforgató papnak, *1410-ben kimondta Huszra a kiközösítést*, úgyhogy a városból vissza kellett vonulnia vidékre, de prédikációs tevékenységét nem hagyta abba. IV. Vencel cseh király csak addig támogatta Huszt, amíg az nem kezdett a XIII. János pápa által egy Nápolyi László elleni keresztes hadjárat alkalmából elrendelt bűnbocsánat ellen prédikálni, és ezzel magának a királynak is kárt okozni.

Hosszú tárgyalások után *1414-ben zsinat ült össze Konstanzban*, hogy véget vessen a pápai szakadásnak, megszüntesse a Husz körüli konfliktust és végül az egyház reformjára irányuló döntéseket hozzon. Bízva abban, hogy *Zsigmond császár szabad elvonulást ígért neki*, a már többszörösen kiközösített teológus, Husz elutazott a Bodeni tó partján fekvő városba, hogy számot adjon az ott összegyűlt zsinati atyáknak. A vád úgy hangzott, hogy összes teológiai nézeteiben a zsinat által posztumusz elítélt oxfordi teológiaprofesszor, John Wyclif tévedéseinek elkötelezettje. Ez azonban *nem felelt meg az igazságnak*. Husz ugyanis számos pontban, például a jó cselekedetek érdemét, a tisztító-tűzet, a hét szentséget, és főképpen az eucharisztikus átváltozást illetően Wycliféitől eltérő nézeteket képviselt. Igaz persze, hogy elvetette a pápaság legfőbb hatalmi igényét, mivel erre nem talált alapot a Bibliában. Ehhez az elutasításhoz biztosan hozzájárult a pápák botrányos életvitele is.

„Te tudod, hogy hamisan vádoltak meg engem”

Amikor az eretnekgyanús Husz a kihallgatás során Krisztusra hivatkozott mint végső bíróra, a bírák részéről csak gúnykacajt aratott. *Mivel azonban az írásából összeállított harminc tévedést nem akarta vita nélkül visszavonni, nem volt kétséges a halálos ítélet:* „A konstanzi zsinat kinyilvánítja és elhatározza, hogy az alább említett, Husz János könyveiből és írásából vett cikkelyek, melyeket ő saját kezével írt, amint ezt maga is megvallotta, nem katolikusak, hanem tévesek, a jámbor füllek számára

botrányosak és sértők, felforgatók és vakmerők, sőt egyesek nyilvánvalóan eretnekek, s a szent atyák és az általános zsinatok régóta elvetették és elítélték őket. Mivel Isten Egyházának ily módon már semmi köze hozzá, a konstanzi szent zsinat átadja Husz Jánost a világi igazságszolgáltatásnak.”

Husz imádkozva fogadta a halálos ítéletet: „Uram, Jézus Krisztus, bocsáss meg minden ellenségemnek, ezt kérem Tőled a megmérhetetlen irgalmasság nevében. Te tudod, hogy hamisan vádoltak meg engem, hogy hamis tanúkat állítottak ellenem és hamis cikkelyeket írtak. Bocsáss meg nekik nagy irgalmasságodban.”

Ezután ráadták Huszra a papi ruhákat, hogy aztán rögtön le is vetessék őket róla. Végül egy papírból készült, a püspöksüveghez hasonló fejedőt tettek rá, az ún. eretneksapkát, ezzel a felirattal: „Ez a főeretnek”. Így ment Husz a kivégzésre. Mielőtt a tűz lángjai összecsaptak volna fölötte, harmadszor is fölkiáltott. „Krisztus, az élő Isten fia, könyörülj rajtam!”

Beran bíboros: „A lelkiismereti szabadság elleni tettek”

Josef Beran, Prága egykori érseke (1888–1969) három éven át volt a dachau koncentrációs tábor foglya, később pedig országnak kommunista kormánya akadályozta püspöki hivatalának gyakorlásában, különböző helyekre internálva őt, mígnem 1965-ben VI. Pál pápa bíborossá nevezte ki, és így áttelepülhetett Rómába. A II.

Vatikáni zsinat utolsó ülészakán kijelentette: A lelkiismereti szabadság elleni tettek akkor is károsak erkölcsileg, ha az igaz hit javára irányulnak, vagy ezt a látszatot keltik”. Bizonyára a 15. századi, áldatlan huszita háborúkra is gondolt, amelyek alapjaiban rengették meg Csehországot. Nyíltan megvallotta: „Úgy tűnik, hazám katolikus egyháza ma fájdalmasan vezekel mindazokért a vallásszabadság elleni hibákért és bűnökért, amelyeket korábban az ő nevében követtek el, mint például Husz János elégetése a 15. században, vagy a katolikus hit újrafelvételének kényszere a 17. században, amelynek a cseh nép nagy részét alávetették az akkori szabály értelmében: 'Akié a föld, az határozza meg a vallást is'”.

Erre a beavatkozásra emlékeztetett II. János Pál, mikor tudósokkal találkozott Prágában, 1990. április 21-én. 1995-ben felekezeti bizottságot ál-

lítottak föl Prágában Husz „esetének” alaposabb kivizsgálására. *Vik bíboros, prágai érsek* nem régiben, egy Huszra emlékező ünnepség alkalmával amellett érvelt, hogy Husz elítélését felül kell vizsgálni, mivel *Husz a német Zsigmond császár „politikai számításának áldozatává lett”*.

Thomas Halik cseh teológus Huszról szóló, nagy figyelmet keltett tanulmányában erre a következtetésre jutott: „Husz nem azért szenvedte el a tűzhalt, mert mindvégig védelmezte személyes, reformhangsúlyú és forradalmi nézeteit, hanem mivel elutasította, hogy sajátjainak ismerje azokat a nézeteket, amelyeket bírái tulajdonítottak neki.”

A Vatikánban Husszal kapcsolatos, történészekből álló *pápai bizottságot hoztak létre Walter Brandmüller vezetésével*. Vajon bekövetkezik-e Husz esetének felülvizsgálata? *Brandmül-*

ler, aki valaha az egyháztörténet professzora volt az augsburgi egyetemen, időközben azonban a római Szent Péter székesegyház kanonoka lett, már évekkel ezelőtt nyilvánosan megvallotta álláspontját: „Nem lehet kétséges, hogy *ha ma újrafogalmaznák Husz tanait, ismét el kellene ítélni őket*. Husz ismételt követelt rehabilitálása meghazudtolná egy zsinat és egy pápa tanítói tekintélyét, és igazhitűségként tüntetne fel egy eretnokséget. Dogmatikai álláspontból tehát egyszerűen lehetetlen Jan Hus rehabilitálása.”

De miért kell akkor egy vatikáni bizottságnak további vizsgálatokat folytatnia Husz ügyében?

Forrás: Kirche Intern, 1999. november

Tiszteletreméltó Helyreigazítási Kongregáció, Róma

Tárgy: Visszaélészerű imagyakorlat elleni intézkedések

A Szentszék tudomására jutott, hogy egyes hívek kétes céljait olyan módszerekkel akarják megvalósítani, amelyekkel szemben az egyházi méltóságoknak határozottan tiltakozniuk kell, sőt mi több, új rendszabályokat kell foganatosítaniuk. Olyan célokról van itt szó, mint pl. nős férfiaknak papi hivatalhoz engedése, valamint nőknek, ha nem is mindjárt pappá, de diakonussá szentelése a római katolikus egyházban. Ezek a körök el szeretnék érni továbbá azt is, hogy az ún. „újraházasodott” elváltak szentáldozáshoz járulhassanak és egyházi funkciókat tölthessenek be. Ezenkívül azt, hogy püspök kinevezésekor a Szentszék figyelembe vegye a helyi egyház kívánásait is. „Testvéri egyház” címén bizonyos strukturális reformokat akarnak, amelyek végeredményben a „demokratikus elemeknek” az Egyház életébe való bevezetését célozzák.

Mint ismeretes, a legfelső Tanítói és Lelkipásztori Hivatal nem habozott ezekre a komolytalan törekvésekre kategorikus nemmel felelni. Az egyházi méltóságok félreérthetetlen előírásai ellenére az Egyház némely fia és leánya azonban különös módon nem hagynak fel tilalomba ütköző céljaik megvalósításával. Mivel a legkülönbözőbb egyházi gyűlések erre vonatkozó szavazásai csakúgy, mint a Szentszékhez intézett felhívás „népszavazás” indítványozására, illetve az aláírás-akciók sikertelennek bizonyultak, a nevezett körök imában kezdték el keresni „üdvüket”. Állítólag a Mindenhatótól kell kikönyörögni azt, amit a földi helytartók kénytelenek megtagadni a tévútra vezetett kérelmezőktől, a rájuk bízott óriási felelősségre hivatkozva.

Bátorítást erre Jézusnak a Hegyi beszédben elhangzott szavaiban keresnek: „Kérjétek és adnak nektek, zörgessetek és ajtót nyitnak. Mert mindaz, aki kér, kap, és a zörgetőnek ajtó nyílik. Vagy talán van olyan közöttetek, aki fiának követel ad, ha az kenyeret kér, vagy kígyót ad, ha az halat kér? Ha tehát ti, bár rosszak vagytok, tudtok jót adni fiaitoknak, mennyivel inkább tud mennyei Atyátok az öt kéréseknek” (Mt 7, 7-11).

A Tiszteletreméltó Helyreigazítási Kongregáció csakis bűnnek minősítheti azt, hogy a Mindenhatót olyan kérésekkel ostromolják, amelyeket a legnagyobb egyházi méltóságok elutasítottak. Ugyanakkor az Egyház üdvözli a hívő népnek

Vigyázat!
Szatíra!

azt a fajta magatartását, hogy – a lelki élet elmélyítésére való nyomatékos püspöki buzdítás szellemében – nem annyira az akciókba, mint inkább a jámbor imába, vagy ahogyan az egy püspöki konferencián elhangzott, az „Istennel való párbeszédbe” veti magát. Isteni jóindulatra persze csak azok az imabeli kérések számíthatnak, amelyek az egyházi Tanítóhivatal előírásával összhangban vannak.

Az a kétes gyakorlat, miszerint a hívek a jól megfontolt egyházi döntésekkel szemben magát Istent hívják segítségül – mintegy elsősegélynyújtásra –, a Szentszék arra készíti, hogy megszorításokat rendeljen el azok imaéletét illetően. Az Apostoli Szék egy előkészületben lévő dekrétuma szerint ezentúl azon imakérelmek számára, amelyek az Egyház életére vonatkoznak, az egyházi hatóságoktól előzetes engedélyt kell beszerezni. A jóváhagyást a helyi püspök adhatja, de kétes esetekben a Hittani Kongregáció beleegyezése szükséges. Azokat az imákat pedig, amelyeknek jóváhagyását nem kérték, illetve amelyeket az egyházi méltóságok nem helyeseltek, Összentsége – a Péternek és utódainak adott oldás és kötés hatalma alapján – visszaélészerűnek, megengedhetetlennek, érvénytelennek és ezzel automatikusan hatástalannak nyilvánítja. A jóvá nem hagyott imák esetében pedig még Mária és egyes szentek közbenjárásának kérését is szigorúan tiltja.

Minthogy az Egyházat, úgymond, a Szentlélek irányítja, mindazok, akik az említett kéréseket képviselik, pontosan a Szentlélek ellen vétének, és ezáltal a legnagyobb bünt követik el. Azokat pedig, akik ebben a súlyos bűnben megmaradnak, az Egyház kénytelen kizárni a szentáldozásból, illetve, ha klerikusról van szó, felfüggeszteni a papi funkciók gyakorlása alól. Tervbe vettük egy megfelelő jogszabálynak az egyházjogba való felvételét is.

Msgr. Mauro de Menti

(Fordította: Steiner Krisztina)

„Jézus” azt jelenti: „Isten megszabadít”

Interjú Erwin Kräutler braziliai püspökkel

Nem gyakran találkozunk az egyházakban olyan püspökkel, aki a hit kiemelkedő tanújává válik halálmegvető elkötelezettségével, felszabadító lelkiségével és teológiájával, valamint azzal az adományával, hogy a keresztyén reményt közvetlenül és egyúttal megragadóan tudja hirdetni, mintegy az emberek szívébe oltani. Ilyen püspök volt Olinda és Recife egykori érseke, Dom Helder Camara, s az ő nyomdokaiba lép az egyébként osztrák származású Dom Erwin Kräutler, aki 19 éve a Xingu folyó mentén elterülő, legnagyobb kiterjedésű brazil egyházmegye püspöke. A Bambergi Egyetem katolikus teológiai fakultása többek között azzal az indokkal avatta díszdoktorává, hogy a püspök „a remény lelkesedést ébresztő hordozója mindazok számára, akiknek fontosak az emberi jogok és az igazságosság”. Thomas Seiterich-Kreuzkamp beszélgetett vele.

Milyennek látja az egyház jövőjét?

Brazil püspöki perspektívából válaszolok: Az egyház jövőjét különösképpen az egyházi bázisközösségek jelentik. Egyházmegyémbe kerekén 600 van belőlük, ebből 400-at nők vezetnek. 1968, a latin-amerikai püspökök medellini találkozója óta mindenütt gombaként nőttek ki a földből a bázisközösségek. Ma már öntudatosan járják útjukat, semmi sem tartóztatja fel őket. Sem az állami üldözés, sem a szélsőséges anyagi szükség, sem az egyházi nyomás nem képes többé véglegesen kioltani a reménynek azt a világosságát, amelyet ezek a bázisközösségek megtapasztalnak és maguk is kisugároznak. Teológusként és püspökként egyaránt állhatarosan ezekre a bázisközösségekre építek; ezekre a nőkre és férfiakra, akik a Jézus Krisztusba, a Szabadítóba vetett hitből fakadóan bevetik magukat egymásért és másokért. Ők az én nagy reményem, mert ők az a hely, ahol Isten emberré válik, ahol az egyház valóban él.

Hogyan történik ez az Ön egyházmegyéjében?

Erről szívesen mesélek. Az emberek összejönnek, nemcsak a vasárnapi istentiszteletre vagy liturgikus ünneplésre. Nem, hanem azért is, hogy megbeszéljék a társadalmi és gazdasági problémákat, kivezető utakat keresenek és aztán közös úton járnak...

Ki lehet fejezni ezt teológiai fogalmakkal is?

Ezzel kapcsolatban az élet négy alapmegvalósítása áll szemem előtt: a bázisközösségek szamaritánusi, prófétai, liturgikus és testvéri dimenziója.

A szamaritánusi dimenzió azt jelenti: az emberek segítenek egymásnak, oda akarnak állni a bajba kerültek mellé. Egyetlen, bázisközösségbe tartozó nő vagy férfi sem megy el részvétlenül az idegenek szenvedése mellett. Észreveszik a bajt, és ha lehetséges, erejük szerint tesznek valamit. Ehhez a szamaritánusi cselekvéshez szorosan kapcsolódik a prófétai dimenzió – az emberek rákérdeznek saját szükséghelyzetükre és az idegenekére is: Miért gürödjük halálra magunkat évről-évre? És az év végén kevesebbünk van, mint az elején. Konkrétan: Miért esik a rizs ára aratás idején? Csak jóval később emelkedik ismét. De a kisparasztoknak nincs lehetőségük arra, hogy tárolják frissen betakarított rizsüket. Ezért arra kényszerülnek, hogy olcsón adják el a termést... A bázisközösségek közösen járnak az ilyen bru-

tális tapasztalatok végére: Miért szenvedjük el a gazdagok hatalmát és erőszakosságát? A kisember alig képes megélni, mivel a nagybirtokos egyre jobban terjeszkedik. Miért zsákmányolják ki a föld kincseit? A gazdagok bírvágya miatt megdöglenek az egyszerű emberek életterei: folyóikat halálra mérgezik, erdeik kipusztulnak. A bázisközösségek rég rájöttek: a szegénység nem sorscsapás, a szegénységet valakik csinálják. Vannak felelősök. Ezen a nyomon bontakozik ki a prófétai dimenzió. Ehhez jön aztán, hogy szervezkedni kezdenek, és helyben követelik jogukat, tüntetnek – a közösen megélt hit nevében. Ez nem valami ragadványa, hanem lényege a keresztyénségnek. Itt nem arról van szó, hogy a szép liturgiához hozzábiggyesztenek valami akciót.

Milyen szerepet játszik ebben Ön mint püspök?

Nagyon gyakran hívnak meg tüntetésekre; az emberek azt akarják, hogy misézzek nekik, megosszam velük az eucharisziát – tüntetésük részeként. Hála az emberek segítségének, az évek során megtanultam: az eucharisztia ünneplése tüntetés – az élet mellett, a halál mechanizmusai ellen; tiltakozás a halál ellen és mindaz ellen, ami az embereket tönkreteszi.

Mi ebben a döntő mozzanat?

Az osztozás. Megosztjuk egymással bajainkat, de a reményt is; ez a bázisközösségeknek a hitet közösen megvalló liturgikus dimenziója. Közösen ünnepeljük Jézus szenvedését, halálát és feltámadását, vagy hogy a nácik által 1945-ben meggyilkolt evangélikus teológussal, Dietrich Bonhoefferrel szóljak: „Istennek az új emberre mondott végső, dicsőséges Igenjét ünnepeljük”. Az emberek megtapasztalják: kizsákmányoltságunk, a halál nem a vég... A bázisközösségekben ezt így fogalmaztuk meg: „A hitet és az életet nem tudod szétválasztani, olyanok azok, mint egy pár cipő.”

A tiltakozás és a panasz mellett jut-e még hely az örömmnek?

Igen. Amikor a liturgikus dimenzióról beszélek és szemeim előtt látom az embereimet, megremeg a szívem. Ezek az emberek szegények ugyan, sőt részben nyomorognak, de hallatlanul gazdagok az együtt ünneplés dimenziójában. Ki tudják fejezni, amit éreznek, amit elszenvednek. Be tudják vonni az ünneplésbe... Nem akarok párhuzamot vonni az európai egyházakkal

a mise kiengesztelődési részét illetően, de ez másokhoz nem hasonlíthatóan történik nálunk. Az emberek átölelik egymást. Ez eltart egy darabig, mert senkiről sem szabad megfélemlkezni. Ha aztán ismét visszaértem az oltárhoz és szeretném folytatni a misét, akkor még hátulról odajön hozzám valaki, és testvérien átölel – és már csaknem a kenyér megtörésénél járok, de az emberek még mindig a békeköszöntésnél tartanak; ekkor hangosan szölok: Figyeljünk oda Isten türelmes Bárányára, hogy ismét nyugalom legyen. Istentiszteletünk spontán, a résztvevőkre irányul, az emberek a lehető legélénkebben vesznek részt benne.

De a Latin-Amerikában gyorsan növekvő fundamentalista szekták is eksztatikusan ünnepelnek.

Igen. De van egy döntő különbség: Híveiket három-négy órára elragadják egy vallási különvilágba, egy színi előadásba, amely elfeledteti a hétköznapokat. Vallásilag „lereagálják a dolgokat” – aztán ismét visszapottyannak a siralom völgyébe. Hamarosan ismét szükségük lesz a következő vallási drogra. A bázisközösségekben alapvetően másképp van: az ünnepléssel nem menekülünk el a világból. Az istentisztelet nem drog, hanem Jézus fényében történő szembenézés a valósággal. Ez erőt ad a közös elköteleződéshez.

És hogyan viszi bele Ön a hétköznapokat az istentiszteletbe?

Az emberek mesterei ennek. Felajánlaskor rizst, kukoricát, maniokalisztet hoznak, a férfiak egy fejszét vagy bozótvágó kést, az asszonyok egy söprűt, egy tányért vagy mit tudom én, mit a konyhából. Az adományok előkészítésének értelme ezáltal szemléletes eseménnyé válik, megjeleníti „a föld termését és az emberi munka gyümölcsét”. Mindent az oltárra tesznek, s az gyakran annyira tele van, hogy alig marad hely a kehelynek.

Vagy vegyük a „hívek könyörgését”: ez annyira gazdag és spontán, hogy olykor mindenkinek nevetnie kell, például ha vaskos kifejezésekkel szidnak dialektusban egy mindenki által ismert kizsákmányolót... Az istentiszteleten ugyanazt a súlyos nyelvet beszéljük, mint otthon, mivel hisszük, hogy Isten a mi oldalunkon áll, és mindent megoszt velünk. Ez is megkülönböztet minket a szektáktól.

Mi a bázisközösségek negyedik dimenziója?

Ez a nővéri-fivérei dimenzió. Éppen nálunk, Brazíliában, ahol a kizsákmányolás és a szegénység által elűzött számtalan kisember van folyton úton, hogy észak-kelet nyomorából a São Paulo körüli ipari övezetekbe meneküljön, éppen itt válnak az emberek millió számra gyökértelenné. Elveszítik a nagycsalád nyújtotta védelmet, amelyre szükségük lenne a túléléshez, hiszen több ezer kilométerre tanyáznak valamelyik szegényegyedben...

Az ilyenek, akik a szegénység miatt menekültek el, éppen a bázisközösségekben találnak egy darab új, emberi hazát. Bárkik érkeznek, valaki odamegy hozzájuk, az egyházközség meghívja a még idegeneket, és azt mondja az embereknek: „Ha akarjátok, akkor hozzánk tartoztok...” Továbbá sehoh sem építik le annyira a férfiak uralmát, mint a bázisközösségekben. Ebben is megmutatkozik a nővéri-fivérei dimenzió.

Mindezeket tekintetbe véve, hogyan értelmezi Ön püspöki feladatát?

Az emberek bevonnak mindabba, amit felsoroltam, és ez a legszebb dolgok közé tartozik, amit egy pap vagy püspök megtapasztalhat.

Egyébként nem valami tekintélyi figuraként járkálok. Az emberek ugyanúgy tegeznek, ahogy a testvéreiket tegezik. Excellenciás úr, főtisztelendő úr, ilyen marhaságok, ilyen megszólítási formák ott nem léteznek. Dom Erwin vagyok, és ezzel kész... Az emberek teljesen magától értetődően viselkednek velem, mint egyenlők az egyenlővel. Ha valamelyik egyházközségben együtt eszünk, akkor a férfiak sorába állok be. Ez utoljára kerül sorra, a gyerekek és a fiatal szülők, valamint a nők után. Ha nincs elég evőeszköz, akkor pusztá kézzel esszük a halat... Nem esik le a gyűrű az ujjamról, ha ilyen testvéri módon vagyok együtt az emberekkel. A plébános úri és méltóságos püspöki allűröknek nincs helyük a szegények egyházában. Az effajta fellépéseknek Jézushoz sincs semmi közük, ahogyan a

*Erwin Kräutler püspök
1983-as letartóztatása*

Máté-evangélium 25. fejezetének végén is olvashatjuk.

Elképzeli néha, milyen lenne itt Európában püspöknek lenni?

Nehezen tudom elképzelni. De hát Németországban is vannak olyan püspökök, akiket az emberek nagyon is elfogadnak. Például Limburg püspökére, Franz Kamphausra gondolok, akit jól ismerek... Persze mi, akik Brazíliában a szegények egyházához kötődünk, valamennyien igen nehezen boldogulnánk Európában. Én például minden lelkipásztori tapasztalatomat Brazíliában szereztem 1965 óta. Egy ilyen életet nem lehet könnyelműen átültetni.

Egyházmegyém a Xingu folyam mentén akkora területű, mint Németország, számos részét csak csónakkal vagy gyalog lehet elérni. Ez gyakran végső fizikai erőfeszítéseket kíván meg. Amíg egészséggel bírom, nem álmodozom arról, hogy visszatérjek Európába. Elköteleződtem a szegények egyháza mellett. Nem megyek el.

Együtt dolgozik-e protestáns egyházakkal?

Ott helyben nincsenek ökumenikus problémáink. Szorosan együttműködünk. Hadd mondjak el ezzel kapcsolatban egy történetet – hiszen az én teológiám „történetekben elbeszélte teológia”. Amikor évekkal ez-

előtt a katonaság püspöki városom, Altamira egyik szegénynegyedéből el akarta űzni az embereket azzal az ürüggyel, hogy a terület a hadseregé, mihelyt tudomást szereztem erről, odamentem, és az emberek közé álltam a még le nem rombolt kunyhók elé. Ahogy ott tüntetünk a fűrészek és a buldózerek ellen, jön egy úr, egy fehér, és torka szakadtából velünk tiltakozik. Jó napot, mondom neki, ő pedig bemutatkozik, hogy az altamirai metodista egyház pásztorja. Csodálatos, szevasz, üdvözlök... Helyileg konkrétan együtt dolgozunk a társadalmi elkötelezettségben. Itt nem „egyházakat elválasztó kérdésekről” van szó, hanem a lényegről.

Brazília indián missziókkal foglalkozó tanácsában, a CIMI-ben, amelyet nyolc éven át vezettem, a lutheránusokkal dolgozunk együtt, a lehető legjobban. Szó szerint az indián népek életéért folytatott harcról van szó. A protestáns egyházak együtt harcolnak velünk.

Létezik-e az indián vallásokkal ápolat ökumené?

Ezt a dolog történelmi hátterével együtt kell látni. A keresztények 500 év óta azon igyekeztek, hogy az indiánokat megtérítő missziót folytassanak. Eközben a fehérek vakságukban és arroganciájukban gyakran abból indultak ki, hogy az indiánoknak egyáltalán nincs vallásuk. És ha a fehérek indián vallásra bukkantak, például az aztékok körében, akkor diabolizálták, Sátán-kultuszának nyilvánították azt. Nem volt bátorságuk fölteni a kérdést, megérezni és rájönni, *hogyan* áldják és dicsérik ezek az emberek Istent. Ehelyett erőszakkal, és aztán évszázadokon át a büntudattal és a pokol félelmével dolgoztak, hogy kereszténnyé tegyék az embereket. Először szétverték az indiánok saját vallását, aztán egy európai öltözetű vallást húztak rá azokra, akik egyáltalán túlélték az előzményeket. Az ibériai kereszténységet ültették át, amelyhez a muszlim mókrok elleni rekonkvizta véres, háborús élményei tapadtak. Róma egészen a II. Vatikáni zsinat utáni időkig megtérítendő vallásokként definiálta az indián vallásokat. A katolikus egyház már régen tiszteletteljes vallási dialógust folytatott a zsidósággal, az iszlámmal és a buddhizmussal, amikor az indián vallások még mindig értéktelennek számítottak. Még ma is kizárják a vallási dialógusból az indián vallásokat. Idézőjelben, tehát megvetően és leereszkedően „természetvallásokról” beszélnek, de hiszen azt sem tudják, mit hisznek amazok... Nem veszik a fáradságot ahhoz, hogy egyenlőként bánjanak velük, és odafigyeljenek rájuk.

Személy szerint Ön hogyan bánik az indián vallásokkal?

Az utóbbi évtizedekben mi megpróbáltuk ezt gyökeresen másképp csinálni. Én nem térítő intézményként értelmezem magunkat. Nem az a cél, hogy máról holnapra kereszténnyé tegyük ezeket az embereket, hanem vallási dialógusba szeretnénk lépni velük, mint egyenlők az egyenlőkkel. Mert hiszünk abban, hogy Isten jelen van ezekben a kultúrákban – a vallás pedig minden kultúrának a magva. Tisztelet és megbecsülés illeti.

Mit jelent ez konkrétan?

A Xingu menti indián nők és férfiak nem keresztények. Igaz, néhány évtizeddel ezelőtt misszionáriusok járták a vidéket, és viszonylag gyorsan viszonylag sokakat megkereszteltek. Ismerek idősebb indiánokat, népük tekintélyei, akiket így kereszteltek meg. Egyik barátomat Antóniának keresztelték, de a neve mindmáig

Cuba-To. Az ekképpen misszionált indiánok nem tapasztalták meg, mit jelent lényegileg a kereszténység... Mit jelent tulajdonképpen az, hogy „hitünket, az evangéliumot hirdetni”? Egy erősen átkötött nyugati hitcsomag átadását jelenti ez? Vagy nem igehirdetés-e, amikor női és férfi munkatársaim ott vannak helyben, s az evangélium nevében ezekkel az emberekkel élnek? Amikor bevetik magukat értük? Amikor föllázadnak a halállal és a szükségkel szemben, amelyet mások ezeknek az embereknek okoznak? Például *Jézus Kis Nővéreire* gondolok, akik a Xingu-parti indián faluban, Asuniniben ugyanúgy élnek, mint a nép, nincsen még asztaluk sem, ugyanolyan a kunyhójuk, mint másoké. S ha odamegyek, akkor én is a padlón élek, asztal nélkül – még ha az ott töltött napok után fáj is a derekam... Az első, amit mi, keresztények hiszünk, hogy Isten emberré lett. Ez a cselekvésünkre lefordítva azt jelenti: A legfontosabb az együtt-lét. Az, hogy nagyra becsüljük, ahogyan ők Istent áldják és dicsérik, és beleéljük magunkat az ő hitükbe. Ha egy indián keresztény akar lenni, nem fogjuk neki megtiltani. De mérföldnyi távolságra vagyunk attól, hogy egyszer létezzék egy indián arcú egyház. Csupán a miseszövegeket vagy a Bibliát spanyolra fordítani, csak átvenni tőlük néhány szimbólumot, ez túlságosan is kevés lenne.

Tömören megfogalmazva, mi az Ön teológiájának lényege?

Világossá tenni az emberek számára, hogy „Veletek vagyok a világ végezetéig”, ez az én teológiám magva, ezért kezeskedem. Elmondani az embereknek, hogy Isten „velünk van”, ahogy a Máté-evangéliumban áll a még meg nem született gyerekekről: „És a neve Immanuel lesz, ami azt jelenti: Velünk az Isten”. Vagy ami a Lukács-evangéliumban áll: „A nyolcadik napon körülmetélték, és a Jézus nevet adták neki.” „Jézus” lefordítva azt jelenti: „Isten megszabadít”. Mindenben erről a két igazságról van szó: „Isten velünk van” és „Isten megszabadít”. Az egész felszabadítási teológia, és egész lelkipásztori tevékenységünk mindenütt a világon, tehát Európában is, teológiailag ebből nő ki.

Mit kezd Ön a félelemmel és a halállal?

Valahányszor megfenyegettek, mindig azt reméltem, nem történik meg többé. A katonai rendőrök egyszer leütöttek. Az ok: Szolidáris voltam a cukornád-termelő kisparasztokkal, akik kilenc hónapon át nem kapták meg termésük ellenértékét, és teljesen elszegényedtek, miután csaknem halálra gürcölték magukat. Miután minden jogi úttal megpróbálkoztak, elzárták az utakat. Én is ott voltam. Persze megfizettem érte.

A másik alkalom egy csinált „baleset” volt 1987. október 16-án, s abban az egyik paptestvérem meghalt. Mindannak alapján, amit megtudtunk, a balesetet megrendezték. Az okok? Nehéz megmondani. Brazília indián missziókkal foglalkozó tanácsának, a CIMI-nek az elnöke voltam. Határozottan – és sikerrel – küzdöttünk azért, hogy az indiánok jogait vegyék be az új alkotmányba. A multik és a gazdagok szempontjából a föld, a vízierő és az ásványkincsek volt a tét, vagyis szélsőségesen sok pénz. Ezért Brazília egyik legnagyobb napilapjában szélsőséges rágalmozási kampányt indítottak ellenünk. Egy indián demonstrációra utazva, félúton kiskocsinkba behajtott egy teherautó.

Mit tudtam ezzel kezdeni? Mindenekelőtt szomorú voltam paptestvérem, Salvatore Deina halála miatt. Aztán ott volt a banális kérdés: Mit hoz ez a konyhára? Bevetted magad a szegényekért, és ők erre megölik egy fiatal paptestvéredet. Salvatore 31 éves volt. Magam is igen rossz helyzetbe kerültem. A „balesetben” belapították az egész arcomat és a mellkasomat, két hónapig feküdtem kórházban.

Akkoriban gyakran fontolgattam: Úgy, most aztán elég, mondhatnád magadnak. De akkor az erőszakosak nyernének. A nagybirtokosok ujjonganának. Csak nem fordítok hátat a nép 99 százalékának, amelyhez tartozom és amelyet szolgállok, mert van egy százalék, amelyik el akar tenni láb alól! Ez volt a döntő pont.

Az embernek nem szabad mártírt csinálnia önmagából. De aki együtt él Amazónia népével, az kockázatokat bocsátok. Az ember itt nem lehet kétoldalas. Itt egyoldalú vagy. Csak az a választásod van, hogy az in-

diánokat és a szegényeket védelmezed, vagy a nagyok szája íze szerint beszélsz. Ez a vagy-vagy nálunk, Latin-Amerikában sokkal világosabban megmutatkozik, mint Európában.

Van egy kedvenc imádságom is, amely nekem segített akkoriban, amikor ott feküdtem azokon az éjszakákon. A szöveg, amelyet igen szabadon idézek, Newman bíborostól származik (1801–1890): „Te vezess engem, szelíd fényesség, amely körülveszel, te vezess engem oda... Az éjszaka sötét, és távol vagyok hazámtól... Te vezess lábamat, ha nem is látok minden lépést... Sokáig vezettél és megóvtál. És továbbra is meg fogsz óvni és vezetni fogsz, folyókon és alattomos szirteken át, ingoványos mocsarakon keresztül, míg véget nem ér az éj...” Ezt gyakran imádkoztam akkoriban. És segített.

Forrás: Publik-Forum, 1993/6

Pedro Casaldáliga

Belehalna a szorongásba

Szent Ferenc Latin-Amerikában menekült, megkínzott vagy eltűnt lenne

Ha Assisi Ferenc ma Latin-Amerikában élne, ferencesként élne, ez világos, de latin-amerikaiaként is, bár más és más módon, aszerint hogy Braziliában, El Salvadorban vagy Bolíviában tartózkodna. Mert jóllehet Latin-Amerika egyetlen közös valóságot jelent – egy „hívó és elnyomott földrészt”, ahogy a teológusok mondják –, mégiscsak sokoldalú kontinens. Mindenesetre Ferenc indiánként élne, vagy egyikeként népünk más elnyomottjainak. Szegény lenne, de valóságosan szegény. Nem szorítkozna arra, hogy „elsődlegesen a szegények mellett döntsön”, mert aki a szegények mellett dönt, még nem szegény. És elsődlegesen a szegények mellett dönteni, annyit jelent, mint... mit tudom én. A „pasztorációban” dolgozna, hogy Isten igéjét „egyháziasabban” hirdethesse, hiszen Ferenc nagyon egyházas mentalitású volt. Meglehet, manapság kevésbé lenne egyházas. Biztosan jól érezné magát a keresztény bázisközösségekben, és meg lenne győződve arról, hogy ezek fogják többé-kevésbé romba dőlő egyházunkat helyreállítani...

Szenvedélyesen bevetné magát az igazságosság és a béke ügyéért. Azt hiszem, politikailag jobban elkötele-

ződne – minden korszaknak megvan a maga karizmája, hiszen teljesen elképzelhetetlen, hogy Ferenc nem fogadta volna el a Medellini Dokumentumot, nem hallotta volna meg a szegények kiáltását a latin-amerikai kontinensen.

Azt hiszem, belehalna a szorongásba. Ferenc valószínűleg mártír lenne, ha most Latin-Amerikában kellene élnie és el kellene viselnie a rengeteg intézményesített erőszakot, amely egész népcsoportok és nemzetek testét-lelkét marcangolja szét. Egyike lenne a menekülteknek, megkínzottoknak, eltűnteknek – vagy nem?

Az evangélium miatt problémái lennének Észak-Amerikával. Minden észak-amerikai, különösen minden észak-amerikai ferences engedelmeivel legyen ez mondván, hiszen attól tartok, az USA szultánja nem hallgatná őt ugyanazzal a figyelemmel, mint tette ezt akkoriban a mór szultán, amikor Ferenc egy keresztes hadjárat során a muszlimok és a keresztények közötti békéért lépett föl.

Valószínűleg útra kelne Rómába, hogy a pápa emlékezetébe idézze az El Salvador-i és a guatemalai megszárlások elviselhetetlen rettenetét,

amely sokkal elviselhetlenebb, mint a pápai Lengyelország helyzete volt a szocializmus idején. Mellesleg kísérletet tenne arra, hogy meggyőzze a pápát arról: a szandinista forradalom nem kevésbé keresztény, mint számos kereszténydemokrata kormány vagy katolikus köztársaság a kontinensen, amelyek nem állnak diplomáciai konfliktusban a Szentszékkal.

Elítélné a multikat vegyi és radioaktív termékekkel együtt, akárcsak minden öngyilkos haladást, amely elpusztítja az erdőket, és megfertőzi a folyókat és a levegőt, elhomályosítja az életet és a csillagok fényét. Assisi világítóan emberi város volt, a lelke, a kövei, az őt körülvevő táj egyaránt. És Ferenc megáldotta, mielőtt meghalt, ahogy az ember egy asszony méhét áldja meg! Szegény Ferenc, milyen tehetetlen lenne, ha São Paulo, Mexico City vagy Buenos Aires összetorlódott néptömegeit próbálná megáldani.

Eppily kevésbé sikerül elképzelnem, mit tenne Ferenc, hogy megszelídítse az elnyomás emberi farkasait, akik – ezer számra szabadon eresztve – bekóborolják kontinensünket. Összevetve ezekkel a farkasokkal, milyen szelíd is volt Gubbio farkasa!

Ferenc itt is népi trubadúr lenne, és gitárral énekelné a bennszülöttek dalait e nagy indián-afrikai-amerikai haza fájdmáról és reményéről. A nép kultúrája és vallása az ő kultúrája és vallása lenne, de egy leheletnyi forradalmat és felszabadítási teológiát hordozna szíve legmélyén és ujjongó ajkain.

Ferenc testvéri módon szeretné a latin-amerikai Klárát – függetlenül attól, hogy az apáca vagy laikus nő lenne –, aki önzetlen odaadással szentelné magát Isten országa szolgálatának. A kommunizmus elleni kereszties hadjáratokat meglátva ugyanazt a keresztény csalódot érezné, amelyet érzett akkoriban az iszlám elleni kereszties hadjárat láttán. Mert sem az egyik, sem a másik hadjárat nem Isten országért harcol őszintén, kizárólag a kereszt fegyverével és a szegények felszabadításáért, ámbár a szegények végtelenül értékesebbek, mint a Szent Sír.

Vajon alapítána-e Ferenc ma szerzetesi családot Latin-Amerikában, ha mindenről tudna, ami időközben a szerzetes rendekkel történt? Mindenesetre emlékeztetné saját rendi családját és minden más rendi családot és általában minden keresztényt arra, hogy az evangéliumot „kommentár nélkül” kell megérteni (ámbár ez nálunk hiábavaló fáradozás lenne...). Ferenc még nagyobb imádkozó lenne, ha eme angyalszerű kontemplatív ember számára lehetséges lenne még kontemplatívabbnak lenni. Mert a kontempláció annál sürgetőbb és elengedhetetlenebb az élethez, minél hatalmasabb az igazságosságért folytatott harc. Tulajdonképpen keresztény forradalmat csak az ima erejével lehet folytatni, hiszen Latin-Amerika – amint lényegileg az egész Harmadik világ is – lényegileg kontemplatív kontinens.

Végül azt hiszem, Ferenc igen elégedett lenne azzal a csodálatos könyv-

vel, amelyet a mi üldözött teológusunk, Leonardo Boff tett közzé Szent Ferenc „gyöngédségéről és erejéről”, jóllehet talán kissé elpirulna olvastán, ha létezik egyáltalán olyasmi a mennyei teológiában, mint a pirulás.

Azt olvastam egyszer, mindenkinek megvan a „maga” Ference a fejében és a szívében. Az a Ferenc, akit az imént Latin-Amerikába helyezve elképzeltem, nyilvánvalóan az „én” Ferencem.

Áldott legyen az Úr, mivel egy nap nekünk ajándékozta ezt a Ferenc nevű teremtményt, mert ő még ma is fölkelti bennünk a nyugtalan vágyakozást, hogy mi magunk váljunk latin-amerikai Ferencekké.

Forrás: Publik-Forum, 1991/18

A szerző Spanyolországban született 1928-ban, hosszú idő óta az Amazonas-vidéken lévő, 150 000 négyzetkilométeres São Felix egyházmegye püspöke.

Erdei iskola és nyári táborok a Szatmár-Beregi Tájvédelmi Körzetben

Az egyedülálló természeti környezetben működő erdei iskola három élőhely: víz, rét, erdő jellemző növény- és állatfajait ismerteti meg a résztvevőkkel oly módon, hogy játékos formában kapcsolja be a tudnivalókat a tananyagba. A kis Túr folyócska közelében lévő bázishelyen köépületben történik az elhelyezés, amely kiegészül konyhával és ebédlővel, valamint fürdőblokkal. Az oktatás mellett szabadidős programként íjászat, madárgyűrés, bagolyköpet-vizsgálat, dia- és videóvetítés, terepi játékok, lovaglás, terepi kutatás stb. választható. Az erdei iskolában nagy tapasztalattal rendelkező nevelők tanítanak. Részvételi díj: 8.800,- Ft.

A nyári szünetben ugyanitt a táborok veszik át a helyet. A természetvédelmi táborok mellett az idén észak-amerikai indián kézművességet és kultúrát bemutató, az elmúlt 2000 évet játékosan áttekintő, valamint afrikai természetvédelmi és vadásztábor is szervezünk. Lehetőség lesz a körzet nevezetességeit, valamint a környék természeti és kultúrtörténeti értékeit is megismerni. A részvételi díj az elhelyezésnek megfelelően alakul: saját sátorban 10.800,- Ft, tábori sátorban 11.800,- Ft, köépületben 12.800,- Ft.

Szolgáltatások: Napi ötszöri étkezés, külön autóbusszal vasútra szállítás, 20 fő fölött kíséző tanárnak díjmentesség, valamint a több ízben visszatérő csoportoknak szervezési díjat fizetünk. A résztvevők útiköltségének 50 %-át visszatérítjük.

Ha e rövid tájékoztató felkeltette érdeklődését, kérjen részletes programot telefonon vagy levélben, Petrilla Attila címén: 4400 Nyíregyháza, Boglárka u. 21., illetve a 06-42/470-887 és 06-30/9436-868-as telefonszámokon.

Leszky András bácsi Moha-meséje

Jelmezverseny

Egy vasárnap délután, körülbelül hét esztendőskoromban kint játszottam a kertünk előtt a törpeházi utcán két pajtásommal, Kutyku-ruttal meg Rezedával. Ott volt unokaöccsém is, a kövér Puliszka, de ő csak állt és fitymálva nézte rohangászásunkat. Egyszerre csak kijött hozzánk Borbála néni, a nagynéném. Vendégségben volt nálunk aznap délután. Jött vele az öcskösöm is, Ugri Bugri és a bátyám, Gyopár. Borbála néni leült a kertünk ajtaja mellett álló padocsára, és így szólt mindnyájunkhoz: „Gyertek el hozzám a jövő vasárnap uzsonnára!” Elmosolyodtunk örömmünkben, mert noha Borbála néni legalább huszonnégyszer látott vendégül kistörpéket, mindig kaptunk nála valami újfajta süteményt, krémet, ritka befőttet. Ezt az uzsonnát azonban más módon is vonzóvá tette. Ezt mondta: „Jelmezben jöjjetek! Jelmezversenyt rendezünk, és a győztest kitüntetem egy éremmel.” Tudtuk, milyen érmei vannak Borbála nénié. Távolról nézve azt hiszi az ember, hogy valódi aranyérem függ a tarka selyem szalagocskán, közelebbről azonban felismeri: aranypapirosba burkolt csokoládé medália. Ezekből csak ritkán ajándékozott, a jelmezversenyt tehát fontos eseménynek tekintette. Az nyeri az érmet, akinek a jelmeze a legjobban illik az egyéniségéhez. Egy kis csönd után Ugri Bugri megkérdezte: „Mi az, hogy egyéniség?” Borbála néni azt felelte: „Úgy is mondhatjuk, természet. Az kapja a kitüntetést, akinek a jelmeze a legjobban ábrázolja, milyen a természete annak a kistörpének, aki viseli.” Rámutatott a mellette ülő Gyopárra. „Ha például az én kedves, hatalmaskodó Gyopár öcsém inas jelmezben jönne, nem nyerné meg az érmet.” Még a gondolatára is neveltünk, hogy Gyopár inasnak öltözne. Értette most már Ugri Bugri és Puliszka is, mi az, hogy egyéniség, és milyennek kell lennie a jelmeznek. De másnap, hétfőn észrevettem, hogy nem sokat ért Borbála néni magyarázata, mert nem azon töprengtek a meghívottak, milyen is valójában a természetük, egyénisé-

gük, hanem azon törték a fejüket, melyiket válasszák a törpebálokon szokásos jelmezek közül: a piros fezes törököt, a szakácsot, a kéményseprőt, a huszárt? Én meg azt nem tudtam eldönteni, melyik jellemvonásomat ábrázoljam a jelmezemmel. Borbála néni egy-két régebbi megjegyzéséből úgy gondoltam, az a szokásom különböztet meg leginkább a többi kistörpétől, hogy mindenbe beleütem az orrom. Nemcsak a kistörpék veszekedésekor tolaszom közéjük bírónak, hanem belekotyogok felnőttek ügyeibe is. Elhatároztam hát, kedd reggelre, hogy kuktának öltözöm, kezemben kicsike főzőkanál lesz, a szám környékét meg bemaszatolom lekvárral, hogy ebből is lássák: olyan kukta vagyok, aki mindenbe belekóstol. Amikor azonban megmondtam ezt a szán-

dékomat Ugri Bugriának, határozott hangon felkiáltott: „Én leszek kuktá! Nem te!” Szinte büszkén jelentette ki: „Enrólam mindenki tudja, hogy torkoskodó természet vagyok.” Tanácsoltam, hogy öltözzék inkább mókusnak, hiszen nemcsak lábbal, hanem gondolatokkal is, hangulatával is folyton ugrabugrál. De morcosan rám kiáltott: „Öltözz te mókusnak, ha akarsz. Te is ugrabugrálsz eleget, és kíváncsi is vagy mindenre.” Nem bántam, hogy elvette tőlem a kuktajelmez ötletét, mert akkor már az is az eszemben járt, hogy lényegesebb jellemvonásom a javító szándék. Hiszen csak azért szólok bele annyi mindenbe,

hogy jobbakká tegyem a kistörpéket. Ki is találtam, hogy szerelőnek öltözöm, kalapács meg harapófogó lesz nálam, és folytonosan kérdezgetni fogom: „Mit javítsak meg, hol a hiba?” Szerdán délelőtt azonban Gyopár, miután megtudta a tervem, felkiáltott: „Én vagyok az ezermester, mindenki tudja! Én öltözöm szerelőnek! Már gondoltam is rá!” Megjegyeztem, hogy neki inkább királynak kellene öltöznie, palástba, aranyszínű koronával, mert hiszen folytonosan rendelkezik és parancsolgat. De ő ezt mondta: „Öltözz te királynak, úgyis szereted, ha engedelmeskednek neked!” Átengedtem hát a szerelőjelmezt Gyopárnak, és eszembe jutott, hogy mondogatni szokta a tanító bácsi: „Moha mindig a csillagokban jár, és arról álmodozik, hogy minden kistörpe egy-egy ragyogó tiszta csillag legyen.” Már el is határoztam, hogy csillagásznak öltözöm. Vállamon fekete lebernyeg lesz, fejemen csúcsos papirosfőveg, kezemben hosszú papírtávcső. De csütörtökön délután ájtott Rezeda, és amikor meghallotta a tervemet, kijelentette: „Én öltözöm csillagásznak! Mostanában minden este segíték Földigszakáll bácsinak a csillagvizsgáló felállításában. Lehetséges, hogy magam is csillagász leszek. Sokan már úgy is neveznek: 'kis csillagász'.” Rezeda legkedvesebb szórakozása az volt, mivel ő izmosodott meg legjobban köztünk, hogy két vállra fektette társait. Megjegyeztem hát, hogy jobb lenne, ha birkózónak öltözne, de még meg is haragudott. „Te öltözz birkózónak, birkózz önmagaddal. Te mondogatod mindig, hogy le kell győznünk magunkat.” Amikor elment a csillagászelmez ötletével, elmosolyodtam magamon, hogy milyen könnyen átengedtem, és eszembe jutott Gömbölyű bácsi, a törpeházi fuvaros, aki nemrég azt mondta nekem: „Nem szabad ilyen gyanútlanok lenni, Mohácska, nem szabad ennyire bizni mindenki. Olyan vagy, mint valami pólyás baba.” Másnap, pénteken délután már készíttettem is pólyásjelmezemet, mikor beállított unokaöcsém, a kövér

Pulizska. „Pólyásjelmez, hú nagyon jó, de nekem! Nagyon jó, mert nekem mindenki azt mondja, hogy olyan vagyok, mint egy nagy pólyás baba. Ha ellenkeznek velem, rögtön sírok is.” Mondtam neki, hogy inkább mézárósnak kellene öltöznie, hiszen mindenkit kíméletlenül fitymál, lehurrog, mintegy letaglóz. De már vitte is készülő pólyásjelmezemet. „Ennek a mintájára fogom megcsinálni. Öltözz te mézárósnak, te is lehurrogdál.” Ekkoriban már mesélgettem is a kistörpéknek, és néhány felnőtt törpe rendszeresen így szólított: „Kis öreg!” Elhatároztam hát, hogy Földgyszakáll bácsi külsejét fogom utánozni jelmezzel. Hosszú szakállt kötök kócból, de szombaton este Kutykurutty cimborámnak nagyon megtetszett ez az ötlet, és kijelentette: „En öltözöm öreg törpének! Mindenki mondja, hogy én a velem egyidősök közt felnőttnek számítok. Akikkel együtt vagyok, azokat mindig én irányítom.” Megjegyeztem, hogy neki inkább rókának kellene öltöznie, de meg se hallgatta a megokolást, hanem dühösen rám kiabált: „Te öltözz rókának, most is hogy ravaszkodol, hogy elszedd tőlem az öreg törpe jelmezt.” Szomorúságomban, amelyet viselkedése okozott, úgy éreztem, hogy egyéniségem legerősebb vonása mégiscsak a javítani igyekvés. Elhatároztam hát, hogy orvosnak öltözöm. Volt édesapámnak egy fehér köpönyege, azt másnap, vasárnap délelőtt elkértem, és valami hallgatósőfélet is készítettem doboztetőből meg bodzapálcikából. Miközben ebben mesterkedtem, Gyopár egyszerre csak felkiáltott mögöttem: „Orvosnak öltözől, de hiszen ez az igazi, nekem való jelmez, én javítok meg idehaza mindent! Ha szerelőnek öltözől, ez semmi, de ha a holmik orvosának! Haha! Abban tréfa is van. En öltözöm orvosnak! Te gondold ki valami mást!” De rögtön el is sötétedett az arca, mert ezt feleltem: „Te gondold ki magadnak más valamit, ha nem tetszik a szerelő. Ma délután megyünk át Borbála nénihez, hátha már nem jut más az eszembe. Nem engedem át az orvosjelmezt.” Nem szólt rá semmit, de tudtam, hogy van okom félni. Gyopárt nagyon sértette minden szembeszegülés az akaratával, és bosszúálláson szokta tömi a fejét.

Az utcai kútnál gyűltünk össze már korán ebéd után, és együtt indultunk Borbála néni házacskája felé. Borbála néni az erdő mélyén lakott. Keskeny ösvény vezetett hozzá a bokrok között. Csak egyesével mehettünk

rajta. Hallottam, hogy mögöttem Gyopár buzgón suttog valamit a többieknek. Főképpen Kutykuruttynak. De megfélemedtem az óvatosságról, és amikor a patakhoz értünk, és Kutykurutty azt indítványozta, hogy fűrődjünk meg gyorsan, mert hőség volt, akkor sem gondoltam semmi ellenem irányuló tervre. Rezeda jókedvűen kurjantotta: „Ki lesz legelőször a vízben?” Még örültem is, hogy én leszek az első, mert jóformán csak a fehér köpenyt kellett ledobnom és már bent is ültem a patakban nyakig. Még a fejemet is a víz alá húztam egy pillanatra, hogy lehűtsem a nagy melegben, és amikor kiemeltem a vízből, már csak távolról hallottam a nevetésüket, mert elszaladtak, és elvitték az összes ruhámat is. Már nem tudom, hogy miért sírtam, hiszen megcsinálták már máskor is ezt a tréfát Törpeháznál. Megtették már velem is, mert nem volt nagy dolog, mivel bokrok közt lehetett egészen a házakig bujkálni, de most mégis nagyon megfájdult hirtelen a szívem. Talán az esett rosszul, hogy ugyanazok hagytak itt pucéron, akiket én öltöztettem fel, hiszen mindnyájuk jelmeze az én öt-

letem volt. Arra határozottan emlékszem, hogy már a patakból is sírva léptem ki, aztán pedig leroskadtam a fűbe, és akkor már zokogtam. De hirtelen, egyik pillanatról a másikra megszakadt a zokogásom és talpra ugrottam: „Mi dolog az, hogy én itt zokogok! Élvezem a fájdalmat ahelyett, hogy utánuk rohannék, és megmagyaráznám nekik, főként Gyopárnak meg Kutykuruttynak, hogy aki ilyesmit tesz, annak értéktelen, csúnya az élete. Még meg is akadályozhatom, hogy betetőzzék a rosszaságot, hogy bemenjenek nélkülem Borbála nénihez, hazudva rólam valamit, hogy otthon maradtam.” Körültekintettem, és megpillantottam

egy lonc-cserjét. Néhány perc alatt letördeltem egy csomót a hosszú, kúsó indákból, egyet a derekam köré bogoztam, a többit pedig magam köré függesztve bedugdostam ebbe az övbe, és hamarosan sűrű virágos lombcsoknyám lett. De már nem értem utol őket. Amikor befelé lépegettem Borbála néni kertjébe, már előtte álltak jelmezzsel, háttal felém. Ő megrázta a fejét, nem jó, nem jó, egyik sem jó. Ekkor észrevett engem, és felkiáltott: „Az a jó!” A társaság meghökkenve fordult felém. Borbála néni megfolytatta: „Ilyen az egyéniséghez illő jelmez. Nemcsak azért jó, hogy Moha növénybe, zöldbe öltözött, mert a neve is Moha, az semmiség! Hanem azért, mert a növény, különösen ez a csökönyös, dúsan növekvő lonc pontosan kifejezi Moha természetét. Egyrészt az egyszerűségét, másrészt a makacs törekvését a lehető legtöbbre. Nem tudom, gondolt-e rá Moha, de ebben a növényjelmezben benne van a természet tisztellete is.” Azzal felemelte a tornác asztaláról a csokoládé érmet és hozzám lépett velem, de akkor meghökken. Bele volt készítve a csokoládé medália selyemszalagjába egy kis biztosító tű. Dehát a bőrömre csak nem tűzheti. Tanácsatosan állt egy pillanatig előttem, aztán elmosolyodott: „Nem is vinne rá a lelkem, hogy elcsúfítsam ezt a gyönyörű erdei öltözetet egy ilyen tarka, vásári csinálmánnyal! Úgy látszik, aki igazán érdemes a kitüntetésre, azt nem lehet kitüntetni. Többje van, mint amit mástól kaphat.” Az öreg törpének öltözött, nagyszakállú, csizmás Kutykurutty odalépett hozzám: „En tudom, mit kell csinálni az éremmel!” Borbála néni kíváncsian és gyanútlanul a kezébe adta, Kutykurutty egy bokor mögé futott és fél perc múlva visszajött, de akkor már csak a szalag volt a kezében, a kócbajszán még látszott a csokoládé nyoma. Nevetünk, és én is nevettem: „Ugye mondtam, hogy jobb lett volna, ha rókának öltözöl.” Kutykurutty vihogott: „Mért lett volna jobb? Így is az enyém lett a díj!” „Ha neked a csokoládé a legfontosabb!” De Kutykuruttyot nem bántották a fitymáló szavak, mert neki valóban a csokoládé volt a legfontosabb.

OLVASÓK FÓRUMA

Tavalyi évfolyamunk első négy számában ismertettük Anton Mayer A cenzúrázott Jézus c. könyvét. E rovatunkban most az ismertetéssel, illetve a könyvvel kapcsolatos olvasói észrevételeket közlünk.

„A cenzúrázott Jézus” elhangozhatnék egy biblikus fórumon, ahol azonos felkészültségű vitapartnerek keresztüztüben kellene helyt állnia vagy elbuknia.

Az „Érted vagyok” hasábjai nem erre valók. Az olvasók táplálkozni, és nem vitatkozni szeretnének. A vitára többnyire sem felkészültségük, sem energiájuk nincs. Ez az olvasmány pedig táplálékként keresztény gyomornak nem való. Oszályharcos szemlélete bárhogy bizonygat is szentírási szövegekkel, nem vág egybe Jézus koncepciójával. Jézus nem volt forradalmár, sem osztályharcos proletár, sem zelóta. Az „ember” átférfalódását hirdette az Istennél való élet megszerzéséért. Minden embert megcélzott társadalmi különbségek nélkül (Mátét, Zakeust, Nikodémust, Arimatheai Józsefet). Ha tanítása társadalomfűgő lett volna, elporlott volna a történelem változásaiban. Kár politikusként értékelni Pált, Lukácsot. Mindenki úgy beszél, ahogy tud. Az egyszerűbb ember egyszerűbben (Márk), a műveltebb árnyaltabban (Pál, Lukács). De a szavak változatossága nem fedi el a lényegét.

Miért lett volna Pál a rómaiak malmára vizet hajtó politikus? Mi haszna volt belőle? Hajótörés, megveretés, saját kezű sátorszövés, bilincsviselés olyan nagy hatalmi pozíció? Nem hirdet rabszolga-felszabadítást, mert nem ez Jézus tanításának lényege. Azt hirdeti, hogy Krisztusban újjá lehet születni, krisztusi emberré, s ha ez sikerül, meg fog változni a társadalom is. Különbö a társadalmi formák megváltoztatásához erőszak kell. A szeretet bizony kompromisszumkész, különben viszálykodás van („mindenkinek mindene lettem”). Ha az uralkodó rétegek kifogatják Jézus tanítását, az ő lelkük rajta. A megváltás csupán lehetőség. Jézus nem tesz erőszakot a szabad akaraton.

Hogy a kanonizáció így alakult, arra a III. részben találunk egy mentő mondatot: „Egyébként gyakorlatilag nézve a kanonizátorok megoldhatatlan feladat előtt álltak: aligha ismerték az őskereszténység teljes irodalmát, s még ha ismerték volna is, lehetetlen lett volna helyreállítani az eredeti szövegeket, amint ezt a Márk-záradék példázza.”

Úgy gondolom, hogy az újszövetségi szentírás összessége alkalmas arra, hogy az ember meg tudja belőle, mi az Istennek tetsző élet.

Lehet ellene mondani (és minden csüres-csavarás ellene mondás), és lehet az útján járni. A megújuló kereszténység azt hirdeti, hogy aki Jézus-követővé akar lenni, annak az evangéliumból kell megtanulni a hogyanját. Hiszem is, hogy ez így igaz.

Kár olyan írásokkal foglalkozni, melyek alapvetően ennek szilárdságát kérdőjelezzik meg. Úgy vélem, ezek nem a lélekből fakadóak. Emberi okoskodás vezérli őket, s ebbe a Sátán nagyon ügyesen belesúghat. Elbizonytalandást, zűrzavart kelthet, jobb esetben botránkoztat. Ebben az amúgy is értékvesztéseket szenvedő XX. században egy bizonytalan előfeltevéssel: „ha ez így van”, „ha ennek és ennek igaza van” kiforgatni értékeket, melyeknek $2 \times 2 = 4$ volta sem így, sem úgy nem bizonyítható, tehát hit kérdése, így belekísérteni a hit világába kifejezetten káros. Pl.: 3.2.4. Ideiglenes zárzó: „Ha a fenti elemzések a realitást tükrözik, akkor az Újszövetség kompromisszumokból keletkezett és ezáltal politikai könyv... A kompromisszumok kizárják az eredetiséget... a tisztaságot... az abszolútságot.”

Az én korosztályom keményen megtapasztalta a kommunista ideológiának ezt a hittől eltántorító törekvését, mely az Egyház, vagy egyes személyek bűnének kipellengérezésével hiteltelenné akarta tenni magát a tanítást is. Sajnos ez sok esetben sikerült is. Számomra „A cenzúrázott Jézusnak” is ilyen hitelromboló hatása van. Vagy aki erősebb ennél, az elhatárolódik a cikktől, a szerzőjétől és az újságtól is. Egyik szójátékokat kedvelő testvérünk megjegyezte: „Ez a szám az Érted nem vagyok.”

Trásy Éva
Budapest

*

Anton Mayer „A cenzúrázott Jézus” (1983) c. könyvének ismertetése tíz éve még érdektelenségbe fulladt volna, vagy éppen – marxista kapitalizmuskritikája miatt – felháborodott tiltakozást váltott volna ki a magyar olvasóból. Tíz év ismerkedés a tőkés társadalommal éppen elég ahhoz, hogy ma már árnyaltabban közelítsek Mayer művéhez.

Mert műnek tartom, méghozzá nem is akármilyen szellemi teljesítményt fölmutató műnek Anton Mayer szenvedélyes, izzó haraggal megírt kiáltását a tő-

ke uralma ellen, s a tőkés uralmát kiszolgáló írástudók és papok árulása ellen. Mayer ugyanis tud arról, hogy volt mit hűtlenül elhagyniuk, hogy Jézus olyan tanító volt, aki mindig, egyértelműen a kisemmizettek, megalázottak, megnyomorítottak pártját fogta, ezért a gazdagok írástudói Őt is elárulták.

A szerző erkölcsi felháborodását és pártos Jézus-értelmezését megértem, szemléletét osztom is. De a legnemesebb harag sem indokolja a módszertani hibákat, ezért billentyűzetet ragadtam, hogy leírjam néhány észrevételemet. Előre bocsátom, hogy nem vagyok klasszika-filológus, ezért Mayer nyelvtani elemzéseivel és irodalmi párhuzamaival nem szálllok vitába, csak arról szólok, ami egy kívülálló számára is feltűnhet.

Merészségre és kezdeményezőkedvre vall, ahogyan Mayer nyelvtanári szemmel megvizsgál egy százszor szent könyvet, amelyre egész keresztény civilizációnk épül. Szóhasználat, stílusselemlék, műfajok, irodalmi példák sorával mutatja meg, hogy létezik a Jézus ajkára adott szövegeknek egy olyan rétege, amely nagyon közel áll a mindeniktől megfosztottak, mai szóval a proletárok gondolkodásmódjához, értelmi és érzelmi színvonalához, értelmezési látóhatárához. A bibliatudósok által is leginkább elfogulatlan tartott Márk-evangéliumban találja meg ennek a nyelvi rétegnek a zömét, s ekkor jut eszébe a nagy ötlet: Jézus proletár volt.

Az ötlet valóban eredeti, magával ragadó, sőt, túlságosan is az. Olyannyira, hogy Mayer meg sem kérdezi magától, honnan tudja ezt? Honnan tudja, hogy Jézus hiteles tolmácsolása a Márk evangélium, és nem egy másik kanonikus könyv, vagy apokrif irat, vagy éppen mindezekben egy másik nyelvi réteg? Nem teszi föl azt a kérdést, hogy a proletárok nyelvi világa vajon miért jellemzi Márk evangéliumát. Azért, mert Jézus ilyen volt valójában? Vagy azért, mert Márk volt ilyen, s csak ezen a módon értette, csak így tudta kifejezni Jézust? Esetleg azért, mert Jézus tudatosan használta ezt a nyelvet, amikor a palesztinai zsidóság szegény tömegeihez beszélt?

Mayer eldöntötte, hogy Jézus proletár volt, és ezzel kizárt egy sor további értelmezési utat, sutba vágta a lehetséges hagyománytörténeti, hermeneutikai, néplélektani magyarázatokat, és az általa oly hevesen bírált Szent Pál útját követve metafizikai és dogmatikai tételt alkotott Jézus újszerű szemlélete és viselkedése alapján: **Jézus többé nem Isten embere a proletárok pártján, hanem maga a proletár.** Ez a tétel módszertani hibán alapul, hiszen az Újszövetség szövegeinek hitelességét a szerző aszerint minősíti, hogy azok milyen megfelelésben állnak Jézus proletár szókincsével (1.1.2.2.), de azt nem mondja meg, hogy ő honnan ismeri Jézus igazi, eredeti szókincsét.

Ez az alapvető döntés további következményekkel jár. **Mayer válogat** az Újszövetség szerzői között, kiemelten foglalkozik Pál és Lukács írásaival, valamint Márkkal és a Jelenések könyvének szerzőjével, de alig említi meg a Máté- és a János-evangéliumot. Ennek a válogatásnak az lehet az oka, hogy a bővebben idézett szerzők művei könnyen besorolhatók Mayer proletár/nem-proletár értékszemléletébe, amíg az utóbbiak ebből a szempontból nem egyértelműek.

Mayer a **szövegfajtákból is válogat**. Nem foglalkozik Jézus példabeszédeivel, mert ezeket, mint magasabb műveltséget kívánó műfajt, utólagos betoldásnak tartja (2.3.3.3. szakasz vége). Mint ha nem tudna arról, hogy az ókori Kelet népeinél az írásbeliséget megelőzően a szájhagyomány töltötte be a kultúra továbbadásának feladatát, ezért éppen az iskolázatlan rétegek értették leginkább a képeket, hasonlatokat, példabeszédeket.

Mayer **Jézus szavait is megválogatja**. Pártos társadalomszemlélete miatt a bibliatudósok által leghitelesebbnek tartott jézusi szó, az Atya is a proletár/gazdag ellentét hordozójává lesz (lásd: 4.1.3., a Márk- és János-evangélium összevetése). Jézus **Abba** – édesapa szavát a szexizmus és a kizsákmányolás jelzavaként érteni súlyos hiba.

Szövegértelmezéseit is átszővi a proletár Jézusra vonatkozó előföltevése. Szerzőnk a Máté szakmai múltjából származó (bankár és gazda) példabeszédeket Jézustól idegen betoldásnak tartja (4.3.2.), függetlenül attól, hogy azok Isten irgalmáról szólnak, csak azért, mert a proletároknak már akkor sem volt sok közük a bankárokhöz, ma pedig a bankok döntik romlásba a világot. Ebben odáig megy, hogy az utolsó óra szőlőmunkásairól szóló példabeszédet fordítva érti, Isten válogatás nélküli szeretete helyett a munka nélkül szerzett jövedelem apológiáját véli fölfedezni benne.

Ugyanakkor elfogadja a Jelenések könyvének brutális erőszakban tobzódó szemléletét, mert az méltán fejezi ki a proletárok Istenének elkötelezettségét, s nem zavartatja magát Jézustól, aki az erőalkalmazás egyetlen formájára sem tartott igényt az emberi élet problémáinak megoldásában (3.2.3.1.).

Mayer Jézus-értelmezése is szenved a szerző alapvető döntésétől: Az a Jézus, aki szerinte is képes volt túlélni kora és népe társadalmi korlátain (2.2.1. vége), képtelen lett volna meghaladni a proletár-lét műveltségbeli korlátait (2.3.3.)?

Az ismertetés utolsó részében felvázolt társadalmi cselekvési program súlypontjai valóban fontos problémák ma, de korántsem úgy és olyan szorosan függenek össze, ahogyan ezt Mayer állítja. A szexizmus felszámolása társadalmi program keretében – illúzió. Olyan alapvető, emberlétünk legmélyét érintő adottság a két nem egymásrautaltsága és küzdelme, amelyet aligha lehet a ráépült

igazságtalan társadalmi berendezkedés lebontásával örökre egyensúlyba hozni. Az antijudaizmus-antiszemitizmus kérdésköre sem eredeztethető a zsidó és a keresztény kultúra eltérő szexuális felfogásából, és az antikapitalizmus céljai sem azonosíthatók az antiszemitizmussal.

Számomra éppen a Mayer által javasolt sorrend fordítottja látszik célravezetőnek, a pénz hatalmi világrend elleni küzdelem sikere hozhatja el részeredményként az idegengyűlölet és a másik nem iránti gyűlölet okainak és céljainak elhalását.

Mindezek ellenére, Mayer könyve fontos, nagy bátorságot kívánó kérdéseket vet föl, és mindenkit továbbgondolkodásra indít. Örülök, hogy vitatkozhatam vele.

Demeczy Jenő
Budapest

*

Kedves Anton Mayer,

az Ön könyve elbűvölt engem. Tekintettel az Újszövetséggel kapcsolatos számtalan, és már senki által át nem tekinthető publikációra, az ember éppen mint teológus is fölteszi magának a kérdést, adódhat-e még egyáltalán új szempont az ezegetikai kutatásban. Az Ön könyve azt bizonyítja, hogy adódhat.

Számomra rendkívül hatásos és új teológiai távlatokat nyitott az, ahogyan Ön összekapcsolja a társadalomtudományi, nyelvanalitikai és irodalomszociológiai módszereket – ez azonban együtt a hitemet ért kihívás is. Ön olyan kérdéseket vetett föl, amelyekre ma még nincs kielégítő válaszom.

Engem mint teológust megszegényített, milyen átfogó módon foglalkozott Ön mint nem-teológus, de mélyen érintett ember Jézus személyével és ügyével, annak áthagyományozási történetével és a vonatkozó szakirodalommal. Ön a teológiai illetékesség magas fokára jutott el, amelyre nagy tisztelettel tekintek.

A kézirat olvasása során nem tudtam szabadulni egy kérdéstől. Egyrészt Ön keményen támadja a teológusokat: „a teológia főntről jön”; a teológusok „a felső réteg élethossziglan eltartott tagjai”; „az alkalmazkodás teológusai”, akik „ismételten kitérnek a döntő kérdések elől” stb. Másrészt Ön azzal a kéréssel fordul hozzám, a teológusok céhének egyik tagjához, hogy írjak bevezetést a könyvéhez. Erezzem különleges kitüntetésnek, hogy Ön képesnek tart engem arra – talán régi barátságunk alapján, amelyre igen szívesen emlékezem –, hogy igazságot tudok szolgáltatni egy ilyen harc iratnak?

Mert amit Ön írt, az vitairat a szó legjobb értelmében, mégpedig olyan, amely – ahogyan Ön maga is őszintén kifejti – az Újszövetség iránti szeretetből és gyűlöletből keletkezett. Bárcsak lenne több ilyen

publikáció, mindenekelőtt bárcsak lenne több olyan teológus, aki ilyen szenvedélyes pártossággal ír a szegények érdekében, nem pedig azzal az állítólagosan objektív tárgyilagossággal, amely alig képes leplezni a gazdagokhoz és befutottakhoz kötődő érdekkapcsolatát. Ezért ne izgassa magát túlságosan, ha ezek a mai írástudók azt akarják rábizonyítani Önre, hogy laikus. Ami az ilyen kritikákat illeti, kivételesen talán igazodhat az Ön által oly élesen kritizált Pálhoz: „Mindent vizsgáljatok meg, s ami jó, tartsátok meg” (1Tessz 5,21).

Mint szociológusnak nincs szüksége arra, hogy én mutassak rá az intézmények szükségességére az emberi együttélésben. Feltehetően akkor sem fog ellenkezni velem, amikor azt állítom, hogy éppen annak számára szükséges Jézus ügyének intézményesítése, aki azt akarja, hogy Jézus ügye ne merüljön feledésbe, hanem továbbadják azt a következő generációnak is, és aki azért lép föl, hogy Jézus ügye ma is politikailag hatékony legyen. Max Weber „a karizmák hétköznapiasításának” nevezi ezt a folyamatot. Ha pedig így áll a dolog, akkor nem kell-e Önnek valamivel elnézőbbnek lennie velünk, teológusokkal, velünk, egyházi hivatalviselőkkel? Kétségtelen: az egyház „az apostolok és próféták alapjára épült” (Ef 2,20). Az egyháznak minden korban szüksége van a radikális prófétai kritikára, amely a cél érdekében, az Isten országa érdekében minden intézményi elemet megkérdőjelez. De az egyháznak éppen az apostolokra és utódaikra is szüksége van; szüksége van a kisebb és nagyobb közösségek vezetőire, szüksége van szervezetekre és struktúrára, szüksége van bizonyos bürokráciára, és szüksége van pénzre. Jézus ügyének hétköznapiasulása a mi „emberi állapotunk” kifejeződése.

Ez persze nem lehet mentsége annak a rettenetes egyházi valóságnak, amelyet Ön joggal kritizál olyan élesen. Ha azonban a magam emberi gyarlóságait nézem, akkor itt-ott tartózkodóbb leszek az egyház emberi gyarlóságaira irányuló kritikámban: ezek nélkül Jézus ügye sosem volt, és sosem lesz képes meglenni.

Kedves Anton Mayer, Ön kihívást intézett a hitemhez, az egyházamhoz, a teológiámhoz: Köszönet érte!

Szívélyes barátsággal,

Tübingen, 1982. november 11.

Norbert Greinacher

(Ez a levél Anton Mayer könyvének elején olvasható mint annak ajánlása. Írója a gyakorlati teológia professzora a tübingeni egyetemen. Legutóbb tavaly októberi számunkban közöltük egyik írását.)

Molnár Ferenc

A tehetetlen törvény

Még talán sohasem vonult el előttünk a véres kezek rémes menete oly tömött és szakadatlan sorban, mint ahogy most vonul hetek óta, borzongató némaságban, tele titokkal, könnyel, gyötrellemmel, és mi ijedt arccal nézzük őket, és ott áll a Törvény, a hatalmas úr, akinek tiszteletére ez a véres felvonulás történik, ott áll, és nem tud velük mit kezdeni – a Törvény, az igazság elvénhedt szerelmese. Már majdhogy egyebet nem is kap az olvasó az újságjában: Párizsba feldarabolt holttest érkezik két öreg emberrel, egy lángeszű német ügyvéd a vérpad lépcsőjéről neveti ki bírját, Jack kislányokat öl Berlinben, a másik Jack New Yorkban késsel, egy szegény pesti tyúkszemvágó áldozatát kikaparják a temetőből, megtudni, kettejük közül melyik volt a másik gyilkosa, Bécs környékén autómobil repül, s a gazdag úr föbe lövi az autómobilkereskedőt, egy ügyvédet halálba küld a táncoló asztal, hogy a jó szellemek megosztozzanak a pénzén, cigányok visítanak a börtönökben, Párizs tele van a leánygyilkos Soleilland ügyével, a gyilkos Thaw anyja most adja el a milliós vagyon utolsó roncsait, hogy megmentse a fiát a villamoszékttől – ez eddig vér, könny, kín mindenfelé, s ami nem halál, az is rettenetes: a képromboló párizsi, a zágrábi nőgyalázó, a torkon ragadott milliárdos Rockefeller – a legolcsóbb rémregények röpködnek ki az ablakon, a legizgalmasabb detektív-históriák dobatnak a sutba, ha jön reggel az újság. Diadalmos röhejjel vonul be ezek helyére az élet, a nagy Magister, és ontja, szórja a titkot, az izgalmat, a véres éjszakákat, meredt szemek halálba néző tekintetét, kárhozott lelkek jajgatását, és bonyolít úgy, ahogy a leggyűrűttebb emberi agy még csak elképzelni sem tudta soha.

És a sóhajoknak ezen a tengerén egyik hullám a másiknak dobja azt a rozzant kis csónakot, amelyben az emberi igazságkifürkészés, igazságszolgáltatás ül, a maga szomorúan szegény kis dadogásaival: az előre

megfontoltsággal, a nyereségvágygallyal, a beszámíthatósággal, az ügyvéddel, ügyésszel, szakértővel, bíróval és 486, mondd: négyszáznyolcvanhat kis paragrafussal, amibe ezt a végtelenségek végtelenségét bele akarja szorítani. És ez az üzőtt, hullámvert kis csoport nem is szégyelli a baját. Olvasni kell a német ügyvédet, aki Haut védte, a New York-i rendőrfőnököt, aki falra ragasztatja, hogy most már mindenki maga vigyázzon a gyerekére, mert ő már hiába vigyáz, olvasni kell a Minnich doktor jelentését, hallani kell a magyar csendőrt, mikor szidják, amiért kinozta a cigányt. Nagy jajgatás ez mindenfelé, a tehetetlenség jajgatása, a Törvény szolgáinak lázadása a gazdájuk ellen, mert tehetetlen, öreg, és csak üldözi szerelmével a gyönyörű Igazságot, amely fut előle, hovatovább egészen megszalad, és akkor bekövetkezik az, aminek a sejtése már él az emberekben, hogy törvény és igazság két külön dolog lesz, és a jó bírák sírva jönnek rá, hogy amit ők igazság címén árulnak, az nem egyéb, mint törvény.

Ennek a kérdésnek a legfenekére leszállni nem az egy napig repülő újságlap feladata. A Rousseau *Contrat Social*-jánál kellene kezdeni, és talán meg sem állani ott, ahol a megváltókeresők nagy többsége már megállott: a termelési rendszer változtatásánál. Talán az emberi elme egy elképzelhetetlenül nagy forradalma, az eljövendő nagy gondolatkataklizma fogja megoldani ezt a megríkatóan keserves kérdést, amelynek falába most csak különösen dotált örültek, nagy költők és veszettül vergődő királygyilkosok feje törnek be. Annyi bizonyos, hogy a mostani gondolkodásra trenirozott ép agyvelők közt hiába keresi az aggódó ember azt, ami az igazság és igazságszolgáltatás kérdésének sötétjébe fényes pillantást vethetne. Ezek a fogalmak, mint sok más, iskolás gyerekeknek való egyszerűséggel vannak a fejünkbe verve, mint ahogy a régi tudás mindenben a megnyugtatóra törekedett, ellentétben az új tudással, amely két-

kedésre, nyugtalanságra, a titkok imádatára tanít. A régi tudomány csaló módon megoldásokat és feleleteket adott nekünk, az új tudomány kérdez. A régi ajtókat csukott be, az új ajtókat nyit. És aki az imént nagyjából felsorolt eseteket azok részleteivel elolvasta és megértette, az csak szánalmasan mosolyoghat, mikor látja, hogy ez a régi óvodás bölcsesség mint vergődik az emberlélek és a végtelenség nagy útvesztőjén: a rendőrökkel, a tanúkkal, az orvosokkal, ügyvédekkel és a szánalmak szánalmával: a perrendtartásokkal.

Egyszerű példa érteti meg velünk, milyen szegényen akarjuk eltartani az igazságot. Az emberi fül a zenei hangokat húszszernél több finom kis húron hallja, s ezzel szemben a Bach temperált zongorája a maga meghatározott és változhatatlan alig száz hangjával akarja ezt a csudás szerkezetet lekenyerezni. Tudjuk jól, hogy a zongora két szomszéd billentyűje közt a hangok végtelensége foglal helyet, holott a zongora azt hazudja, hogy ott nincs semmi. Tudjuk jól, hogy az emberi fül éppoly gyarló szerv, mint az emberi szem, amely még a földi láthatár szélén is csak skiccel, s így még a fül néhányszor tízezer húrja is alázas kis hárfája a hangok mindenségének. És mégis: az emberi lustaság, az étellel szemben való lelkiismeretlenség és a titkokkal szemben érzett gyávaság rávette a tömeget arra, hogy beérje a zongorával, megnyugodjék a Bach Sebestyén száz hangjában, és higgye el, hogy nincs több. És hisse ezt el a gyerekeivel is, és fizessen százereket olyan művészeknek, akik ezen a szegény verklin az esti szelet vagy a homokon felsurranó tengerhabot el tudják muzsikálni. Ilyen szegény zongorája az emberi léleknek a büntető törvénykönyv. Temperált és butító hangszer, a maga néhány száz paragrafusbillentyűjével, mikor azt hazudja, hogy a 333 és a 334 közt nincs semmi, holott a zokogó nyomorúság és a vérző élet tudja, érzi, hogy itt a végtelenség nyílik meg, és

hogyan az egész könyv nem való egyébre, mint arra, hogy nem gondolkodó emberek nyugodtabban egyék meg a vacsorájukat, meg arra, hogy amatőr gonosztevők megijedjenek a fegyház és az akasztófa emlegetésétől.

Most azonban itt vannak a művészek, akik ezen a hangszeren szépen tudnak játszani. A jogtudomány ezt a művészetet bírói mérlegelésnek, jogérzésnek hívja, és bízunk abban, hogy a paragrafus valami kicsit nyúlik, ha nyújtják. Csakhogy itt a művészet nem tapsra vagy fütyyre megy, hanem arra, hogy levágják-e a Hau doktor fejét vagy sem, felakasztják-e Balog Tutut, vagy visszaküldik az országútra, és az örültekházába megy-e Jack, ha elcsípi, vagy beleül a villamosszékbe. Hiszen ha ezt az emberiséget évezredek óta a lelkiismeretesség nevelte volna, mint ahogy nem az nevelte, hanem a lelkiismeretlenség, akkor nincs a világnak olyan gazdagsága, amiért bírót lehetne fogni, embert, aki levágja egy apa fejét, aki merészel itélteni, ha száz körülmény közül kilencvenkilenc a vádlott ellen szól, egyetlenegy szól csak mellette, de százmillió körülmény meg egyáltalán teljesen ismeretlen! Nem gondolja-e mindenki, hogy háromszáz év múlva szörnyülködni fognak az emberek azon, hogy bírák ítélkeztek olyan dolgokban, amelyek tízezer körülménytől függöttek, csak azért, mert a tízezerből nyolc körülményt nyakon tudott csípni a rendőrség, és mert a nyolc közül hét a vádlott ellen szólt? Nem fognak-e akkor átkozódni azon, hogy ilyen gögös tudott lenni a maga korlátoltságában az emberiség, és ilyen könnyen tudott belenyugodni az emberi szív évi kétezer forint vagy tízezer font sterling fizetésért abba, hogy mindentudás nélkül ítélkeztek? Hogy gondolkodó fej édesen tudott aludni, mert perrendtartás volt a párnája, és mert Csemegi Károly megnyugtatta, hogy mindössze négyszáznyolcvanhat eset van a világon?

Tisztelet, becsület a bírának. Az ő munkájuk olyan, mint az orvosé, aki csak akkor gyógyít, ha felszólítják erre. Amit ők csinálnak, az fényes a szeretettől és édes az irgalomtól, de – hisz ők maguk tudják a legjobban – tökéletlen munka. Ők megesküsznek

a törvényre, mint ahogy az orvos megesküszik a tudományra. És a törvény szegény és rozoga, és az orvos tudománya még szegényebb és még rozogább. Mint ahogy minden, amin keresztül ezt a vérző életünket cipeljük, tökéletlen és gögös szerkezet, amin csak néha segít az az ember, aki kezeli. Hiszen, hogy csak a legbrutálisabb néhány példát említsük, az alkohol öröksége, meg az, amit szegyenletes szeméremmel vérbajnak szoktunk kinyomtatni, s ami e pillanatban körülbelül az egész kultúrvilágot megrágtá, az alkohol és a lues még mindig a vádlottak padjára küldi az apa bűneiért hetedik ízben szenvedő gyereket, vagy legjobb esetben, ó, nagyképű humanizmus! – az örültekházába. Hol van a degeneráció egész fogalma a legtöbb büntető törvénykönyvből? Itt-ott felcsillan az, aminek be kellene sugározni tökéletesen a modern büntetőtörvényt. És gondoljunk a fajtalanságok büntetésére, amik ellen hiába sir a nagy Forel, és... és higgyünk még tovább is a Büntetésben?

Ezen a téren oly naivsággal dolgozunk, hogy újabb példa következzen, mint a vasút. Az orvostudomány megállapította, hogy az alkoholikus színvakság a vörös és a zöld szín elvesztésével jár. A vasúti jelzések azért még most is vörösek és zöldek. A vasút megtiltja a mozdonyvezetőnek, hogy igyék, de ha egy mozdonyvezető alkoholikussá válik, mégis nekimegy a vörös jelzésnek, és megöl tizenöt utast. Csak ezért az egyetlen esetért, ezért az egyetlen alkoholikus mozdonyvezetőért is le kellene mondani erről a két színről, de a vasút nem ezt teszi. A vasút ragaszkodik az ő két színéhez, és a mozdonyvezetőnek nem szabad inni. Nem az volna-e a tökéletes állapot, hogy a mozdonyvezetőnek ne legyen szabad innia, és *azonfelül* két más szín uralkodjék a vasúti jelzésekben? Vagyis nem az volna-e a tökéletes állapot, ha a bűnösnek nem volna szabad bűnöznie, de mi se ragaszkodnánk oly nagyon azokhoz a körülményekhez, amik a bűnöst termelik? És itt merednek fel előttünk a társadalom nagy vörös és zöld szemaforjai: a házasságjog, az öröklési jog, a tulajdonjog meg a számtalan többi, ami megvan az anarchista röpívekben! És itt kénytelen minden érző

ember igazat adni annak, aki azt mondta, mikor a bíró elítélte, hogy aki pénzt sikkaszt, csak kevéssel nagyobb bűnös, mint az, aki nagy pénzt bíz szegény emberre.

Most, hogy a véres menet jár a szemünk előtt, és egyre újabb táviratok és tudósítások jönnek a nagy pörökről, mindez a sok kérdés sokak lelkében zajong. És most talán jobban látjuk a Törvény nagy tehetetlenségét, mint csendesebb hónapokban. Meglátjuk azt is, hogy az új bűnösök: a hipnózissal, autómobilal, lélek-tannal dolgozók kitanulták a régi rozzant könyvet, és bújkálnak a paragrafusok közt, kitanulták a bohózatokban gúnyolt rendőri szimatot, és már nem foghatók el oly könnyen, mint régen; ráültek, ellepték, megcsúfolták, mint a madarak valami nagyon régi és ismert madárijesztőt, aminek a zsebében fészket raknak. De ez csak azok számára jegyzendő fel, akiknek a gondolkodáshoz megijedésre van szükségük. Ezek ijedjenek meg, és gondolkozzanak, hogy hogyan is volna jobban? A többiek pedig, akik a szívük sugallatából gondolkoznak, ne felejtsek el, hogy minden forradalom, ami eddig előbbre vitte a világot és kevesbítette a szenvedést, azzal kezdődött, hogy sokan, sokan, egyre többen kezdtek gondolkozni. És mikor már mindenki gondolkozott, akkor jött egy akcióember, egy brutális ordító vagy egy pozőr, vagy egy mártír, aki az életét vágta a világ arcába, s ekkor a gondolat tetté sült ki, mint ahogy a kisülő szikrában láthatóvá válik az elektromos erő. Lehet, sőt kell is a legkisebb újsághíren is gondolkozni, mert most már, ismételjük, nem elringató és megnyugtató az életünk, hanem faggató, kínzó, zaklató élet. Valami jobb, ami felé megyünk, talán így születik meg. Mi pedig, akik e sorokat egymás alá írjuk, nem esünk abba a hiúságba, hogy megoldásokat adunk. Mint a fiatal Dumas írta: az én kötelességem kérdezni, nem felelni.

Pesti Napló, 1907. augusztus 11.

BIBLIA

A februári elmélkedéseket Buhlányi György piarista, a márciusiakat Halász Endre ny. plébános készítette.

Február 6. — Évközi 5. vasárnap — Mk 1,29–39 —

Mindenki téged keres!

Jézus: Itt engem szeretnek, hasznomat vesznek... Mi bajom akkor? Mi ver fel az éj közepén? Dolgos nap után mért nem alszom nyugodtan? Hiszen szerethettem, mennyi emberen segítettem! Milyen hálaságok voltak! Péter anyósa is, milyen finom vacsorát készített nekem! Mért vagyok mégis nyugtalan?

Kis bajos ember: Itt engem megbecsülnek. Értékelik szakismereteimet, meg is fizetnek rendesen. Végre nem gond kifizetni a rezsimet. Lecserélhettem a Skodámat is egy Toyotára. Alszom nyugodtan.

Jézus: A minap azt mondtam, hogy betelt az idő... hogy egészen közel van már az Isten Országá. Mitől telt be? Mitől lesz egészen közel? Attól, hogy Kafarnaum kapott egy orvost, aki nem kér pénzt a gyógyításért? Ne áltasd magad! Egy fecske nem csinál

nyarat, egy ember nem csinál országot. Ország csak attól lesz, ha ők is tesznek valamit. Hogy elfogadják a gyógyítást, hogy hálaságok ezért, hogy dicsőítik érte az Istent, ebből még nem lesz Ország.

Kis bajos ember: Én is hallottam, hogy betelt az idő, meg hogy közel van az Ország. Meg azt is, hogy a kereszténység egy név: Jézus Krisztus. S az Ország már meg is valósult. Nagypénteken délután három órakor. Jézus, a Krisztus, kiengesztelte az Atyát a kereszten. Isten már nem haragszik. S én megkeresztelkedtem. Találkozom tehát Jézussal, s vele leszek mindörökké. Nyugodtan alszom. Majd feldobja valahogyan a talpát Hitler és Sztálin után a tőkés társaságok világalma is. Belehal bűneibe. Esti imádságomban meg is köszö-

Február 13. — Évközi 6. vasárnap — Mk 1,40–45 —

Ha akarod, meg tudsz gyógyítani engem!

Nem tud nem gyógyítani. A szíve nem engedi. Ha segíthet az emberi nyomorúságon, nem tud nem segíteni. De utána menekül és parancsot ad, hogy senkinek se mondják el, hogy meggyógyultak. Nem hisz abban, amit csinál. Kényszerpályára került. Tudja, hogy mi lesz a vége. A kenyérszaporítás után megindulnak feléje, hogy királlyá tegyék. Hogy kiűzze a rómaiakat, hogy tömeggyilkos legyen. Hogy az Isten beálljon a Sátán szolgálatába. Hogy produkálja a történelmi kereszténységet..., karddal, kivégzéssel s máglyákkal biztosítsa az igaz hit terjedését. Akkor kár volt a negyven napért, a pusztai kísértés legyőzéséért... sohasem lesz Isten Országá.

A vége az lesz, hogy Szíriába menekül, s hazafelé jöve megáll Fülöp Cezáreájában és közli tanítványaival, hogy az Emberfiának emberek kezébe kell adatnia, akik megcsúfolják,

keresztre feszítik, meggyilkolják. A vége az lesz, hogy a nagy vállalkozás nem sikerül és nem lesz Isten Országá. Mindezt nem látja, amikor meggyógyítja a leprást, de menekül: lakatlan helyeken tartózkodik. Nincs segítség: felkeresik, megtalálják, odamennek hozzá mindenfelől.

Hogyan kell Isten Országát csinálni? Hogyan kell az emberek gondolkozását átalakítani? Jézus tudja? Csak annyit tud, hogy viszi magával mindenhová tanítványai kis csapatát.

Február 20. — Évközi 7. vasárnap — Mk 2,1–12 —

Az Emberfiának hatalma van a bűnök megbocsátására!

Béna embert visznek Jézushoz. Gyógyulni akar. Hiszi, hogy Jézus meg tudja gyógyítani. Jézus pedig biztosítja a gyógyulni akarót, hogy Isten megbocsátotta bűneit. A bénulás a bűn következménye volt? A bizako-

nóm, hogy én megkeresem a magam havi...ezerét. Az ő dolga, mi lesz a világgal s milliárdnyi szegényével. Isten irgalmas hozzám, megköszönöm, s alszom nyugodtan.

Jézus: Nem verem át magam. Attól, hogy jófiúskodom Kafarnaumban, nem történik semmi. Nincs tudatátalakítás és nincsen jóhír. Tovább kell mennem, hogy hirdessem az ígét, mert ezért jöttem.

Kis bajos ember: Semmit sem tehetek. Megpróbáltam. Baracsára is elmentem. Csak azt értem el vele, hogy gyanús lettem..., eretnek. Szálljak szembe ezzel a világgal is? Menjek új utakra? Menjen, aki akar... majd segít az Isten. Én pedig másik oldalamba fordulok. Jézus pedig keressen továbbra is emberhalászokat, ha tud.

Jézus: Itt hagyjam Kafarnaumot? Mi oldódik meg velem? Betszaidában ugyanez fogad. Ha mondom a jóhírt, ki indul meg tőle? Ott is gyógyítanom kell, bizonyítandó, amit mondok: hogy Isten Országá a szeretet birodalma. Híre is ment már, hogy tudok gyógyítani. Atyám, segíts gyermekednek! Amikor otthagytam a pusztát, minden világos volt. Légy velem, és mutasd meg az utat, amelyen járnom kell.

Őket nem gyógyítja, csak tanítja. Dolgozik tudatuknak az Országra formálásán. Megőrzi őket a jövőre.

Van olyan idő, amikor nem lehet többet tenni. Amikor csak készülni lehet az az eljövendő időre. Ritkán felhőtlen az ég. Jézus pedig arra vállalkozott, amiből kétezer év után is alig valósult meg valami. De nem azt csinálta, amit lehet, hanem amit kellett. Ami isteni létének parancsa volt. Persze hogy beleütközött abba a valóságba, ami körülvette.

dás, hogy Isten megbocsátja bűneit, teszi lehetővé a gyógyulást, ami ott helyben bekövetkezik, vagy legalábbis reményt kap a gyógyulásra a beteg? Vagy nem erről van szó? A bénulás nem bűnök következménye

volt, Jézus csak nem akarta az igehirdetés fonálát elveszíteni, és a tetőn keresztül elébe került is bele akarta kapcsolni a témába, amiről éppen beszélt? Nem dönthető el a leírás alapján. A jelenlevő írástudók mindenképpen káromkodásnak minősítik Jézus szavait, mert a Názareti nem bocsáthatja meg a bűnt. Ilyesmit csak Isten tehet. Jézus pedig a béna gyógyításával igazolja, hogy valami nem stimmel az írástudó urak számításában.

Úgy tetszik, hogy a leírás homályban hagyja a megbocsátás egy nagyon fontos mozzanatát; Isten sem tud megbocsátani, ha a bűnös nem bánja meg a bűnét. Ha pedig meg-

bánta, akkor automatikusan beáll a bocsánat, mert Isten végtelenül irgalmas. Úgy mondjuk: ő maga a megbocsátás. S ez a megbocsátás abban a pillanatban realizáódik, ahogy a bűnös lelkében megszületik a bánat. Az egyház is tanítja: ha nincs módunk gyónni, a tökéletes bánat erejében megtisztul a lélek.

Jézus a körülményekből – kibontják a tetőt – következtet a beteg bűnére és bánatára, s ezért mondja – Istenre utaló szenvedő szerkezettel –, hogy „bocsánatot nyernek” bűnei. S azért szólítja fel a bénát, hogy bizakodjék ebben („Bízzál, fiam!”), mert általában nem vagyunk képesek olyan nagyvonalúan megbocsátónak

gondolni Istent, mint ahogy Jézus az Istent látja. Talán Isten irgalmas, minden bűnünket megbocsátó szeretetéről beszélt Jézus a tető kibontásakor: „miközben hirdette nekik az ígét, egy bénát hoztak”, s a bénának mondott szavával folytatni akarta témáját. De az írástudók megakasztják, s végül is gyógyulási történet lesz az „ige hirdetéséből”.

„Nem láttunk még ilyent soha” – ez a végkonklúzió. A gyógyulni vágyás is, az írástudói okvetetlenkedés is elvisz az igehirdetéstől, és nem az igehirdető, hanem a gyógyító Jézusra irányítja a figyelmet. Csakúgy, mint Kafarnaumban. Jézusnak megint tovább kell mennie.

Február 27. — Évközi 8. vasárnap — Mk 2,18–22 —

Nem tud mit csinálni a régi ruhával.

Amíg a Völegény a tanítványokkal van, azok nem börtölhetnek. Miért? Lélektani lehetetlenség volna számukra: a Völegény-Jézus levegőjével nem fér össze a börtölés. Jézus lázban ég. Olyasmit csinál, ami még nem volt soha: Isten Országát. Dolgozik övéi tudatának átalakításán, hogy az átalakított tudatú emberek elfogadják tőle ezt a sohase-volt szépet. Nem akarja manipulálni őket vallási obszervanciákkal. Hisz az ige erejében. Nem börtölteti, nem imádkoztatja őket. Így látta jónak.

Az okvetetlenkedő kérdezők pedig arra figyelmeztetik Jézust, hogy jó lenne – a hagyományoknak megfelelően – hetenként két napot (kedd és csütörtök) a börtönek és az imádságnak szentelni. Sohase volt jó az a nagy sietség, s az „Isten Országából” is – melyet Jézus olyannyira szorgalmaz – hamarabb lesz valami, ha a tanítványok belekapcsolódnak a megszentelt vallási hagyományokba, amiket akár a János-tanítványok, akár a farizeusok példásan gyakorolnak.

Jézust éktelen méregetre indítja ez a jámbor beszéd. Nem foltozza ő a régi ruhát, nem használja ő a régi tömlőt. A megszokott hagyományos jámborság börtjei és imádságai nem visznek sehová. Aki ezeket elkezdi, belenyugszik abba, hogy a

világ olyan amilyen, s amin ő, a börtölő nem tud változtatni. Helyette magába fordul, börtöt és imádságot kínál fel Istennek, aki ennek fejében békét hagy neki, s nem hívja többé emberhalászatra, világ-átalakításra, országépítésre. A vallásos emberek az Ország felépülésének legfőbb akadályai. Lelki életet élnek és kiegyeznek azzal, ami van... a semmivel. Főpapok, vének, teológusok, börtnapot tartók fogják majd Jézus halálát okozni. Senki más nem köt bele munkájába, csak azok, akik börtölnek. Nem akar börtnapokat tartani, tanítványait sem neveli erre.

Így látta jónak. Jól látta? Nem öntötte ki a fürdővízzel együtt a gyereket? Mi az, hogy akkor börtölnek majd tanítványai, amikor a bört nagy barátai már elvették a Völegény életét!? – Jézus országépítő szenvedelemben él, és ez a lét nála is meghatározza a tudatot. Jézus maga is akkor imádkozott Atyjához, amikor bajban volt. Amikor nem tudta, hogyan tovább. A tanítványok most tudják, mit kell csinálniuk, mert ő vezeti őket, és megmondja nekik, mit csináljanak. Majd ha magukra maradnak, s nem tudják, hogyan tovább, akkor majd imádkoznak és börtölnek, hogy Isten megmondja nekik, merre tovább.

Március 5. — Évközi 9. vasárnap — Mk 2,23–3,6 — Az Emberfia ura a szombatnak is!

1. A mai szentmise nagyon fontos tennivalókra hívja fel a figyelmünket. Az ünneplésről van szó! Az átlatnak is szüksége van a munkaszünetre, de az embernek ez nem elég. Nemcsak pihenés vagy ünnepi étkezés kell. Még az együttlét, a béke és az öröm sem elég. Lelki töltekezésre van szükségünk!

2. „Nem az ember van a szombattért, hanem a szombat van az emberért.” A lelki megerősödésünkért. A szeretetben való növekedésünkért. Istennel való zavartalan találkozásunkért.

3. Az evangéliumban Urunk azt mutatja, hogy a jócselekedet, a szeretetszolgálat nem ellenkezik

az ünneppel. Sőt! Szent Vince azt az utasítást adta leányainak, az Irgalmas Nővéreknek, hogy ha súlyos beteget őriznek, akit nem szabad magára hagyniuk, akkor ne nyugtalankodjanak, ha nem jutnak el szentmisére, mert a beteg melletti szolgálatuk felér a szentmisével.

Március 12. — Nagyböjt 1. vasárnapja — Mk 1,12–15 — Isten Országá

1. Nagyon fontos, hogy napról napra olvassuk a Szentírást! A Szentírás Isten üzenete számunkra, sőt nyugodtan állítható, hogy személy szerint az én számomra. Nem egyszer rá kell döbbernünk, hogy egy-egy szöveg személy szerint nekünk szóló üzenet. De az olvasást nem az Ószövetségnél kell kezdeni; azt csak az olvassa, aki már ismeri az Újszövetséget. De az Újszövetséget sem Máté evangéliumánál kell kezdeni. Máté zsidókból megtért keresztényeknek írt, akik sosem mondták ki Isten nevét. Ezért ezt a ma olvasott, nagyon je-

lentős fogalmat: Isten Országá, Máté Mennyek Országának írja. Így aki Mátéval kezdi az Újszövetséget, azt hiszi, a mennyországról van szó. A szentírás-olvasást legjobb Lukács evangéliumával kezdeni. Ő követi leginkább az időrendi sorrendet is az Úr Jézus életében.

2. Isten Országá a Szeretet országa, mert Isten a Szeretet. Az Atya, a Fiú és a Szentlélek. A szerető Atya, a szeretett Fiú és Isten lelke, a Szeretet lelke, a Szentlélek – egy Isten! Ha szeretjük az Atyát,

követjük az Úr Jézus útját és tanítását, és hallgatunk a Lélek szavára, aki a lelkiismeretünkben szól és hallható, akkor megvalósul bennünk és körülöttünk Isten Országá, a szeretet, az öröm és a béke országa.

3. Ha rendszeres olvasmányunk a napi evangélium, amely az Új Ember naptárból, a Szent Gellért kalauzból és a Bencés igeliturgikus útmutatóból kikereshető, akkor napról napra épül bennünk Isten Országá, a Szeretet világa.

Március 19. — Nagyböjt 2. vasárnapja — Mk 9,2–10 — Jó nekünk itt lennünk!

1. Hol a boldogság mostanában? Hol jó nekünk? A Biblia legelső lapján, a világ megteremtése után ezt olvassuk: „Megteremtette Isten az embert... férfinak és nőnek teremtette őket.” Az emberek családban a helye. Ott kellene otthon lennie! A „hajléktalanok lapja” első oldalán, a tél küszöbén egy hajléktalan az ötezerből így kesereg: „Ki vagyok én... így túl az ötvenen... reggelre odafagyva?” Hol a család? Ezen áll

vagy bukik a világ sorsa? Az egyházé is. Ha a család nem egyház, akkor nincs is egyház. Ha a család összebújva elmondhatná: Jó nekünk itt lennünk!

2. Mindennap kell találnunk néhány percet egy kis figyelmes együttlétre Istennel. Ez az egyedülálló és a családban élőknek is napi erőforrása lenne! Ekkor érezzük, hogy Isten velünk van. Péter, Jakab

és János nem is akartak ebből az együttlétből hazamenni. Ott akartak maradni. Jó nekünk itt lennünk!

3. A vasárnapi szentmisén kívül, ilyenkor nagyböjtben jó volna valami külön töltekezés: egy lelkigyakorlat. Ott oldódna meg életünk napról napra jelentkező sok-sok gondja, a betegség, az anyagiak vagy egyéb problémák.

Március 26. — Nagyböjt 3. vasárnapja — Jn 2,13–25 — Templom-megtisztítás

1. A mi templomainkban azért talán nincsen vásár!? Vagy van? Egész Isten-kapcsolatunk vásár jellegű? Alkudozunk Istennel ezért-azért, egészségért, anyagiakért? Néha, hogy nagyobb súlya legyen, megtoldjuk kéréseinket néhány perselybe dobott forinttal? Esetleg egy kis alkudozás keretében, hogy elég-e az erre előre kigondolt összeg, vagy meg kell még toldanunk valamivel?

2. A filmekben a templom-megtisztítás jeleneteiben néha túljátsszák az Úr Jézust az asztalok felforgatásában. Bár Szent Máté is azt írja, hogy a pénzváltók asztalait és a galambárusok padjait felforgatta. János pedig azt, hogy ostorral űzte ki a kereskedőket. Ma is sokan megérdemelnék a kiűzést. Azok, akik állítólag Isten tiszteletére jöttek össze, és ha nem is üzletelnek, de figyelmetlen-

ségükben mások ruháit bírálgatják, megjegyzéseket tesznek másokra magukban vagy félhangosan. Ha pedig messze tévedt gondolataink vizsgálat alá kerülnének, talán ránk is ráférne egy kis templom-megtisztítás.

3. Kéréseink legyenek lelkibb természetűek! Kritikánk a magunk életére irányuljon! Így álljunk Isten színe elé, áldását kérve nagyböjti előrehaladásunkhoz!

Baranyi Árpád

A szennyezésmegelőzés etikai vetületei*

„A gazdasági társaság alapvetően a részvényesek nyeresége érdekében szerveződik és fejt ki tevékenységét. A vezetőknek e cél szolgálatába kell állítaniuk hatalmukat. A vezetők döntési jogkörének arra kell korlátozódnia, hogy a társaság e célt mely eszközökkel érje el, ám e jogkör nem terjed ki magának a célnak a megváltoztatására...”

Bírósági ítélet, Dodge v. Ford Motor Company, 1919

„...bár az üzlet világának sajátos célrendszere és módszerei vannak, az üzleti életben dolgozók pedig sajátos megfontolásokkal, lojalitásokkal, szerepekkel és felelőségekkel bírnak – nem létezik külön »üzleti világ«, amely független lenne a benne élő emberektől. ... az ember fontosabb a profitnál.”

R. C. Solomon

A harmadik évezred küszöbén nem kétséges, hogy az emberi faj megfelelő életminőségének, mi több, fennmaradásának biztosítása nagyrészt azon múlik, meg tud-e birkózni a maga által okozott, kiterjedt környezetterhelés és –pusztítás problémájával. A természetes környezetért és az emberi egészségért aggodók leggyakrabban az iparvállalatokat tekintik a környezetszennyezés elsődleges forrásainak. Ennek oka egyrészt az, hogy a vállalatok nagy mennyiségben használják (fel) a természeti erőforrásokat, illetve nagy tömegben és/vagy koncentráltan bocsátják ki a szennyező anyagokat, hulladékokat. Másrészt pedig az az oka, hogy a vállalatok által okozott környezetterhelés és –szennyezés az esetek nagy részében látványosabb, jobban tetten érhető, de legalábbis könnyebben valószínűsíthető, mint más szereplők esetében. Ez azért van így, mert a vállalat tevékenysége bizonyos fokig nyilvános, szennyező kibocsátásait köteles bejelenteni, a hatóság ellenőrzi a bejelentett anyagok sorsát és a környéken lakók is inkább gyanakszanak szennyező tevékenységre a vállalat, mint saját szomszédjaik esetében.

A vállalatok többféle módon igyekeznek válaszolni a környezetvédelmi kihívásra. Jelen cikk ismerteti e válaszok közül a szennyezésmegelőzésnek nevezett irányzat lényegét, és bemutatja, hogy ez a fölfogás és eszközrendszer milyen mértékben képes a környezetvédelmi problémák megoldására. Először a szennyezésmegelőzés lényegét és előnyeit foglaljuk össze, majd az általános társadalmi problémák szintjén vizsgáljuk a környezetvédelemnek, ezen belül a vállalatoknak a teendőit. Ennek során a vállalatok környezetvédelmi tevékenységét tágabb etikai összefüggésben szemléljük. Az elemzésből kiderül, hogy a gazdasági motiváció alapján történő szennyezésmegelőzés önmagában nem kielégítő módszer a környezet valódi védelmére. Az anyagi érdekeket korlátok közé szorító morális szempontok alkalmazása a környezetvédelmet érintő döntéshozatalban elengedhetetlenül fontos, ami az ökológiai fenntartható társadalom szükséges feltétele.

A vállalati környezetvédelem módszerei

A vállalatok környezetszennyező tevékenysége következtében kialakuló problémák többféleképpen enyhíthetők. Ezek közül az egyik legegyszerűbben megvalósítható eljárás a környezetre káros kibocsátások koncentrációját csökkenti. Ekkor kisebb lesz a szennyezés környezetet károsító hatása, ám ezt úgy érik el, hogy eközben a kibocsátott káros anyag mennyisége nem csökken. Ha például a vállalat magasabbra építi a kéményét, akkor elég könnyen megfelelni a levegő szennyezettségét szabályozó előírásoknak, hiszen mire a kibocsátott káros anyag lejut a mérőműszerek és az emberek orrána a magasságába, addigra többnyire kellőképpen fölhígul. Donald Huisingh megfogalmazása jó összefoglalását adja ennek a filozófiának: „a szennyezésprobléma megoldása a hígítás” (the solution to pollution is dilution – szóbeli közlés, Erasmus Universiteit Rotterdam 1992). Az ilyen megoldást a szakirodalomban passzív környezetvédelemnek is nevezik. Alkalmazása elfogadható lehet akkor, ha a szennyezést befogadó környezet viszonylag könnyen semlegesíteni tudja az adott kibocsátást, például ha egy folyó élővilága a vízbe eresztett szennyvíz földolgozására, ezáltal semlegesítésére képes.

A hatósági szabályozás azonban az esetek nagy részében a környezetbe kibocsátott szennyezőanyag mennyiségének a csökkentését is megköveteli, emiatt a gyakorlatban a passzív környezetvédelmi módszerek mellett aktív megoldások alkalmazására is szükség van.

Az aktív módszerek egyik fajtája az, amikor magát a szennyező termelési folyamatot ugyan érintetlenül hagyják, ám a megjelenő szennyezés, illetve hulladék nagy részét „megfogják” a folyamat végén. Ezek az úgynevezett „csővégi” vagy extenzív módszerek az emissziót csökkentik, például légszűrőkkel, szennyvíztisztító-berendezésekkel gátolják meg, hogy a keletkezett szennyezőanyag közvetlenül az adott folyamatból kerüljön ki a természetbe. Azonban problémát jelent, hogy az ily módon összegyűj-

* A tanulmány eredeti címe: Gazdasági és erkölcsi megfontolások a vállalati környezetvédelemben, avagy a szennyezésmegelőzés módszerének etikai vetületei.

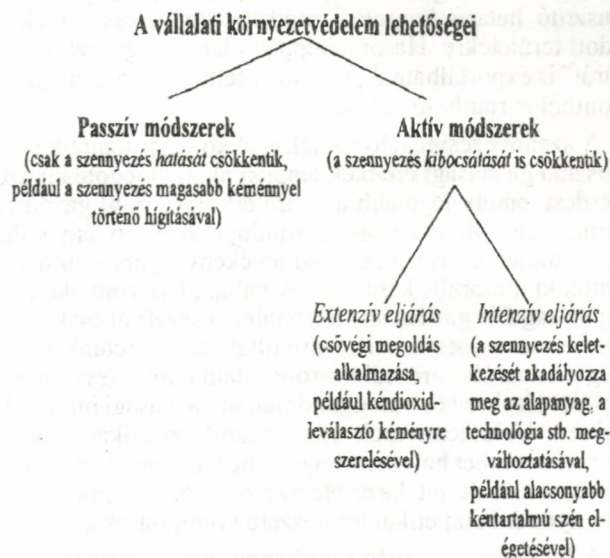
A könnyebb olvashatóság kedvéért a jegyzeteket és az irodalmi hivatkozásokat elhagytuk, az érdeklődők megtalálhatják a Kovász c. folyóirat III. évfolyamának 1–2. számában (1999. tavasz–nyár).

tött, koncentrált szennyezőanyaggal valamit kezdeni kell, hiszen a szűrőkön főlhalmozódó anyagot vagy a szennyvíztisztítóban leülepedett iszapot valahol le kell majd rakni. E módszerek tehát az egyik fajta szennyezést alakítják át egy másik fajtájúvá, így nem jelentik a környezeti probléma teljes megoldását.

Az aktív környezetvédelem másik fajtája a káros anyagok keletkezését részlegesen vagy teljesen megakadályozza. E módszerek, leegyszerűsítve, szintén azt célozzák, hogy ne kerüljön ki szennyező anyag, illetve hulladék a környezetbe, azaz az emissziót csökkentik vagy szüntetik meg. Az ilyen fajta környezetvédelem, amelyet intenzívnek is szokás nevezni, elkerüli a korábban említett egyéb eszközök hibáit: a keletkező szennyezés mennyisége vagy veszélyessége valóban csökken, és az eljárás nem teremt környezeti gondot, például a légszennyezés nem alakul át hulladékproblémává. E módszerek összefoglaló neve *szennyezésmegelőzés* (pollution prevention).

Szennyezésmegelőzés például az, ha egy gyár a környezet-szennyező technológiáját egy kevésbé szennyezőre cseréli (adott esetben a vegyszerrel történő tisztítás helyett mechanikai eljárásokat alkalmaz), vagy ha a termékgyártáshoz használt veszélyes anyagokat ártalmatlan anyagokkal váltja föl (például egy gyógyszergyár a tabletták bevonására vízalapú anyagot alkalmaz oldószeralapú helyett). A különféle környezetvédelmi módszereket az alábbi ábra foglalja össze.

A vállalati környezetvédelem módszereinek csoportosítása

A szennyezésmegelőzés elvileg sokkal hatékonyabb lehet a többi környezetvédelmi módszernél: a megelőzés – az egészségvédelemhez hasonlóan – az utólagos beavatkozáshoz képest alacsonyabb költséggel jár, valamint környezeti szempontból is biztonságosabb, hiszen a megelőzéssel nemcsak az ismert káros hatások kerülhetők el, hanem az ismeretlen, a hosszú távon jelentkező, a halmozódó, az egymást erősítő hatások is. A szennyezés megelőzése a főnti okok miatt a nemzetgazdaság számára is kedvező. Vállalati szinten is számos gazdasági előnye lehet a megelőző stratégiának (anyagtakarékoság, a büntetések elkerülése, a hulladékkezelési költségek csökkenése stb.), de a kedvező hatások érvényesülése sok körülménytől függ, így például attól, hogy a vállalat a szennyezés megelőzésének mely módszerét alkalmazza, ugyanis a környezetvédelmi költségeket és hasznokat ez döntően

befolyásolja. Fontos látnunk azt is, hogy – jelenlegi tudásunk szerint – tökéletesen hulladék- és szennyezésmentes gazdaság nem jöhet létre, ezért a csövégi módszerek, valamint a hulladék-visszaforgatásnak, hulladékkezelésnek bizonyos mértékig mindig létjogosultsága lesz.

A szennyezésmegelőzés előnyei

A szennyezésmegelőzés fogalmát többféleképpen határozhatjuk meg, például annak alapján, hogy a módszer csak a veszélyes anyagokkal foglalkozik-e, vagy más anyagokkal és az energiával is. Gyakorlati szempontból sokkal hasznosabb az utóbbi álláspont, ezért a jelen dolgozat abból indul ki, hogy mindenfajta hulladék és emisszió keletkezésének a megelőzése, korlátozása és/vagy aggregált környezetkárosító-képességének csökkentése idetartozik. Fontos szempont az is, hogy a hulladékok újrafelhasználását beleértjük-e a szennyezésmegelőzésbe vagy sem. A továbbiakban olyan értelemben tárgyaljuk a témát, amely a termelési folyamaton belüli anyag- és energia-visszaforgatást is ebben a körben tartja számon.

A főnti módon meghatározott szennyezésmegelőzés előnyei igen sokrétűek lehetnek. A vállalat szintjén jelentkező gazdasági előnyök a következők. (1) Javul a nyersanyag- és energiafőlhasználás hatékonysága, így csökken a beszerzendő anyagok, illetve energiahordozók költsége. (2) Csökken a keletkező hulladék, illetve szennyező anyag mennyisége és/vagy veszélyessége, ami csökkenti az ártalmatlanítás és az egyéb védekezési módszerek költségeit. (3) Csökken a környezetszennyezés esélye és így a felelősségre vonás kockázata. (4) Javul a vállalatról kialakított kép a tulajdonosok, a hitelezők, a hatóságok, a fogyasztók, a környezetvédelmi szervezetek és más csoportok részéről.

A szennyezésmegelőzés számos módszere nem ró jelentős költségeket a szervezetre, sőt, gyors költségmegtakarítással járhat. Ilyen lehet például az üzemi rend megfelelő kialakítása, a csővezetékek szigetelése, a tartályok lefedése. A szennyezésmegelőzés sok esetben nagyobb megtakarítással is jár, ami ellensúlyozhatja a fölmerülő magasabb költségeket, amelyek például a technológiaváltás során jelentkezhetnek. A költségmegtakarítások egyik leghíresebb példájaként a Minnesota Mining and Manufacturing (röviden 3M) vállalat szennyezésmegelőzési programját említjük (Pollution Prevention Pays, /3P, később 3P Plus/). A 3M 1975 és 1992 között világszerte több mint 3500 eredményes projekt segítségével több mint 575 000 tonna szennyezőanyagot küszöbölt ki, továbbá 573 millió dollárt tettek ki a projektekkal járó kumulatív első évi megtakarítások. Harry Edwards, a Colorado State University gépészmérnöki karának professzora, aki a szennyezéscsökkentés témakörében tett szert hírnévre, 39 hulladékmínimalizálási projektet értékelt, és a következőkről számolt be: az évi átlagos költségmegtakarítás körülbelül 31 581 amerikai dollár volt. Az egyszeri megvalósítási költség 33 105 dollár körül alakult, ami alig több mint egyéves megtérülési időt jelent.

Az alapanyagok és az energia takarékosabb, hatékonyabb főlhasználása kedvező a környezet számára, mert így csökken a természeti erőforrások fölélésének üteme, továbbá kisebb lesz a keletkező gyártási hulladék, a selejt, valamint az emisszió mennyisége, azaz a környezetterhelés. A káros anyag kiküszöbölése miatt bizonyos tevékenységeknél esetleg nincs szükség költséges, pótlólagos csövégi technológiákra, a meg sem termelt hulladéknak/szennyezésnek nincs lerakási és kezelési költsége, illetve nem kell utána bírságot fizetni.

A szennyezésmegelőzés módszerei a termelési folyamatba is beépülnek, és a környezetvédelem – kedvező esetben – valamilyen mértékben minden dolgozó feladatkörében szerepel. A szennyezésmegelőzést folytató vállalati működés megkönnyíti a környezetvédelmi előírások folyamatos betartását és a környezetvédelmi teljesítmény állandó javítását. A csővégi megoldások ezzel szemben csak arra alkalmasak, hogy a vállalat ne lépjen túl egy bizonyos szennyezés-kibocsátási szintet. Ekkor a vállalatvezetés – ha nem akar újabb és újabb beruházásokba fogni – legfőleg a kezét tördelheti, hogy az adott technológia alkalmazása szempontjából mikor szigorodnak az előírások betarthatatlanná.

A szennyezésmegelőzés előnyei tehát azon alapulnak, hogy *környezetvédelem és gazdaságosság nem feltétlenül ellenségei egymásnak, hanem szempontjaik számos esetben együttesen érvényesíthetők.* Más szóval, a gazdálkodó szervezeteknek végre nem kell „kettészakadniuk”, ha egyszerre próbálják meg teljesíteni a gazdaságosság és a környezetvédelem – egymásnak csak látszólag ellentmondó – követelményeit. Am a témával foglalkozó szakirodalom általában megáll ezen a ponton, és nem vizsgálja a kérdés tágabb összefüggéseit, aminek alapján szembetűnne, hogy bár a szennyezésmegelőzés sok szempontból hasznos lehetőség, magában csak korlátozott választ ad a környezetpusztítás problémájára. Ennek több oka is van, például a hulladékmentes gazdaság kialakításának lehetetlensége, ám a legfőbb ok az, hogy a környeztkárosítás jelensége csak egy részproblémáját jelenti a gazdaság és a társadalom működésében tapasztalható rendszerszintű nehézségeknek. A következő részben a gazdasági alapon működő szennyezésmegelőzés mozgatóerőit tágabb összefüggésrendszerben vizsgáljuk, és rámutatunk a módszer korlátaira.

A szennyezésmegelőzés korlátai

A szennyezésmegelőzés a felvilágosult önérték alapján működik, azaz a vállalat azért védi a környezetet, mert gazdaságilag megéri neki. Ez a motiváció egyszerre erőssége és gyöngesége is a módszernek. Erőssége, mert az önérték a gazdálkodó szervezetek egyik leghatékonyabb mozgatóereje. Mint láttuk, a szennyezésmegelőzés elvileg épp azért lehet hatékony, mert megteremti az esélyt, hogy a vállalatok a környezetvédelmi intézkedéseket ne csupán kényszerből hajtsák végre (mint a csővégi módszerek esetében), hanem azért, mert üzleti lehetőséget is látnak benne.

Ha viszont a szennyezésmegelőzési módszereket csupán gazdasági indokok alapján vezetik be, akkor a társadalom és az ökológiai rendszer szintjén az alkalmazás korlátja is megmutatkozik. A módszer csak addig vonzó, amíg üzletileg megéri. Ez azt jelenti, hogy abban az országban érdemes tisztábban termelni, ahol magas a hulladékkezelés költsége, drágák a nyersanyagok, környezettudatosak a fogyasztók és szigorúak a környezetvédelmi törvények, amelyeket be is tartatnak. Ahol e feltételek nincsenek jelen, ott érdemes „potyautasként” kihasználni a hiányos szabályozást és a lakosság kiszolgáltatottságát. Ha a profitszempontok mellett a döntéseket nem befolyásolják erőteljesen erkölcsi megfontolások is, akkor az hosszabb idő elteltével súlyos károkat okoz a társadalom szövetében és a természeti környezetben. Ez a probléma azonban már a gazdaság és az erkölcs viszonyának jóval általánosabb területére vezet.

A félreértések elkerülése végett leszögezem, hogy a *gazdasági cél megvalósítására létrehozott szervezetek* esetében a gazdaságossági célkitűzésnek definíció szerint

jelen kell lennie. Épp a hitelesség megőrzése érdekében célszerű nyilvánosságra hozni, hogy a szervezetnek milyen gazdasági előnyei származnak a környezet védelméből. Könnyen megeshet ugyanis, hogy azt a vállalatot, amelyik azt állítja, hogy a szennyezésmegelőzésben csupán a környezetért érzett aggodalom vezérli, egyszerűen hazugnak fogják tartani az emberek. Ám a másik véglet is kockázatos lehet, hiszen a csupán gazdasági megfontolásokból cselekvő vezetőség sem feltétlenül bizalomgerjesztő a dolgozók és a környék lakossága számára.

A szennyezésmegelőzés előnye, hogy a gazdasági okból történő környezetvédelem közvetlenül a vállalat szintjén képes a környezeti problémák megoldására, s mindez még költségmegtakarítással is jár. A módszer azonban problematikus, ha a környezetvédelem kérdését egy nagyobb összefüggésben, a társadalmi és az ökológiai rendszer szintjén közelítjük meg. Ekkor láthatjuk, hogy ha a vállalat környezetvédelmi céljait kizárólag gazdasági érdekből fogalmazzák meg (például el akarják kerülni a hatósági büntetést, minimalizálni akarják a hulladékkezelés költségeit, nem akarnak rossz hírbe keveredni a lakosság körében), azaz a környezetvédelmi törekvések mögött nem állnak morális megfontolások is, akkor semmi sem biztosítja, hogy a szervezet eltérő külső feltételek, így például más jogszabályok és társadalmi elvárások esetén is ugyanúgy védi majd a környezetet, mint az eredeti feltételek fennállása esetén. Legalább ugyanekkora probléma, hogy a nemzetközi vállalatok kihasználhatják egyes országok védtelenségét, ökológiai szempontból rendszeridegen, ezért pusztító hatású termelési módszereket telepíthetnek az adott területekre. Hasonlóképpen idegen fogyasztói „kulturát” is exportálhatnak, ami sok esetben társadalmi szempontból is romboló hatású.

A szennyezésmegelőzés tehát akkor problematikus, ha pusztán gazdasági érdekek alapján akarja megoldani azt a kérdést, amely legalább annyira erkölcsi, mint gazdasági természetű. Mivel az ember mindig is erkölcsi lény volt, s az is marad, ezért a gazdasági tevékenységből sem lúgozhatók ki a morális kérdések. A vállalati viszonyokon túl lépve tágabb gazdasági, társadalmi összefüggésekbe helyezve az ember erkölcsi mivoltát, beszélhetünk túlzott »egoizmusról«, »rövidlátásról«, utalhatunk »téves politikai döntésekre« és »meggondolatlan gazdasági intézkedésekre«. Valamennyinek van valamilyen etikai zöngéje. Olyan az ember helyzete, hogy nehéz megítélni cselekedeteit és mulasztásait, ha az elemzésbe nem vesszünk bele valamilyen módon etikai természetű szempontokat.

A környezetpusztítás problémája több szempontból is erkölcsi jellegű. Elsősorban azért, mert a környezetrombolással az ember elutasítja felelősségét a világ iránt, másodsorban azért, mert így önmaga létfeltételeit sodorja veszélybe. A környezetszennyezés erkölcsi megítélése természetesen sokkal bonyolultabb feladat, mint amilyennek első pillantásra látszik, ugyanis munkahelyeket fenn tartani, élelmiszert termelni, energiát előállítani és rengeteg embert eltartani minden bizonnyal lehetetlen lenne, ha azonnal leállítanánk a napjainkra kialakult ipari és egyéb gazdasági tevékenységeket. Valószínű tehát, hogy rövid távon a kialakult termelési-szolgáltatási szerkezet fenn tartása gyakran még mindig a kisebbik rossz választását jelenti, azaz inkább szennyezzünk, de ne haljunk éhen. Mindazonáltal számos esetben – a villanykörtétől az autóig – a korábbiakhoz képest már ma is feleannyi erőforrás felhasználásával kétszeres teljesítményt érhetünk el. Ez a termelékenység négyeszeres javulását jelenti, sőt, még ennél jobb arányok is elképzelhetők. Így kettős célt köve-

tünk: az erőforrás-használat ésszerűsítése mellett a szennyezés mennyiségét is csökkentjük.

A termékegységre jutó (azaz fajlagos) erőforrás-használat, illetve az ilyen módon mért szennyezés csökkentése nagyon fontos feladat. Az ezzel kapcsolatos eredményeket azonban óvatosan kell kezelni, mivel a vállalatok abszolút mennyiségben mért termelés-növekedését is figyelembe kell venni. Elméletileg például lehetséges, hogy egy gyár 30 százalékkal csökkenti az egységnyi termékre jutó szervesoldószer-emisszióját, miközben 50 százalékkal növeli a termelését. Ekkor levegőszennyezése összességében 5 százalékkal nő. Mivel a vállalatok általában nem a termelés szinten tartására, hanem annak lehetőség szerinti növelésére törekcsenek, ezért előfordulhat, hogy a fajlagos szennyezés csökkentése ellenére is növekszik az üzem összes emissziója.

A fajlagos mutatókkal együtt a szennyezés teljes mennyiségét is csökkentő megoldások fontos eleme tehát, hogy a vállalatok olyan célokat tűzzenek ki, amelyekkel a szervezetek adott határidőre, meghatározott mértékben csökkentik az általuk „termelt” szennyezés abszolút mennyiségét. Ilyen jellegű csökkentésre ösztönöznek például azok a jogszabályok, amelyek előírják a vállalatoknak, hogy bizonyos vegyi anyagok kibocsátási adatait közöljék. Ezek olyan, a nyilvánosság számára hozzáférhető információk, amelyek már nem megfoghatatlan koncentrációadatok (például hány milliomod részecske a szennyező anyag az összes kiengedett szennyvízben), hanem a laikusok által is érthető abszolút mennyiségek. A sokszor sokkoló adatok alapján pedig könnyen megindulhat a vállalat ellen valamilyen „büntető akció” a fogyasztók, a környező lakosság, illetve a zöld mozgalmak részéről, legalábbis a fejlettebb környezeti tudatossággal rendelkező országokban.

További környezeti probléma jelentkezik abban az esetben, ha az egyes üzemek ugyan csökkentik a saját szennyezésüket (fajlagosan és abszolút mértékben egyaránt), ám a vállalatok száma növekszik. Ekkor szintén növekedhet a szennyezés összmenyisége. E probléma általánosí-

tása így hangzik: Az emberi tevékenység környezetre gyakorolt hatása nagyjából a következő három tényező eredőjeként értelmezhető: az emberek száma, az egy ember által (felhasznált erőforrások mennyisége, valamint az erőforrás-használatból adódó környezetszennyezés és környezetpusztítás mértéke. Könnyű belátni például, hogy hiába gyártnak egyre több üzemanyag-takarékos gépkocsit Kínában, ha az ország népessége autóra cseréli a kerékpárt, azaz a megvásárolt autók üzemanyag-fogyasztásának és légszennyezésének abszolút nagysága növekszik. Ez a városokban katasztrofális légszennyezettséget eredményez majd, sőt, talán már ma is ez a helyzet.

A környezeti problémák valódi, rendszerszemléletű megoldása tehát szükségessé teszi, hogy több szempont figyelembevételével szülessenek a vállalati döntések. Szükséges, hogy a gazdasági és a technikai jellegű megfontolásokon kívül egyéb kritériumok is érvényesüljenek a vállalatvezetők döntéseiben. Czako Gábor ebben az összefüggésben a következő veszélyre hívja föl a figyelmet: „A különböző országokban ... (úgy vélik), hogy a ma kihívásai gazdaságiak, a megoldások nemkülönben, logikus céljuk az emberi közületet gazdaságképletté szervezni, hisz a jelen a Gazdaságkor. Erdemleges politikai erő egyáltalán nem, a gondolkodóknak pedig csak elenyésző kisebbsége mer komoly szerepet szánni az emberi személy, az ember mint közösségi-erkölcsi lény problémáinak, változásának.” Márpedig a környezetpusztítás problémája – morális gyökerei miatt – a gazdasági jellegűeken túl erkölcsi megfontolásokat is igényel. E moralitásnak a társadalomban kell gyökereznie, azaz elengedhetetlen a helyes értékrend elsajátítása, amely megmutatja: vannak problémák, amelyek megoldhatók a gazdasági logika alapján, és vannak olyanok, amelyek esetében ki kell lépünk a költség-haszon számítás paradigmájából.

Az erkölcsi szempontok vállalati érvényesítésével szemben megfogalmazható ellenvetések és a rájuk adható válaszok

Kézenfekvő ellenvetés, hogy a vállalatot ne tekintsük személynek, akin számon kérhetők az erkölcsi követelmények. Ezzel kapcsolatos az a véleménykülönbség is, hogy vajon értelmezhető-e a felelősség fogalma a szervezetek esetében. Kenneth E. Goodpaster és John B. Matthews klasszikus tanulmánya például amellett érvel, hogy ez lehetséges. „Célokat, gazdasági értéket, stratégiákat és más hasonló, személyes attribútumokat gyakran haszonnal ter-

jeszthetünk ki a vállalati szintre. Miért ne terjeszthetnénk ki ugyanilyen módon a lelkiismeret funkcióját is?” Mások szerint „a felelősség a morálfilozófia klasszikus vonulatában értelmezve egyértelműen az egyénhez kötődő kategória. Mivel azonban a szervezetek morális státusza nem ugyanolyan, mint az egyéneké, ennek megfelelően az etikai kategóriák nagy része nem alkalmazható a szervezetekre. ... E szerint a nézet szerint csak egyének (az individuális gazdasági aktorok) moralitásáról beszélhetünk”. Léteznek köztes álláspontok is, amelyek szerint a szervezetek bizonyos fokú moralitással rendelkeznek (uo.).

A vitában azoknak adok igazat, akik a lelkiismeretet kizárólag az egyén szintjén értelmezik, az egyént tekintik morális alannak. A testületi határozatok ugyanis – bármennyire is működik a csoportdinamika, a „rendszer” nyomása – mindig személyes döntéseken alapulnak. Végző soron nem a csoport dönt, hanem annak tagjai. A csoport határozata tehát az egyének döntése alapján alakul ki. A vállalatok jogi felelőssége vonása természetesen e fölfogás szerint is szükséges, ám ennek tartalmaznia kell a vállalatnál dolgozó személyek elszámoltatását is.

Emellett fontos látnunk, hogy az egyén tettei hatnak a közösségre. Ha egyénileg szegjük meg az egyetemes erkölcsi normákat, akkor is függőséget és akadályokat létesítünk a világban, amelyek sokkal tovább éreztetik hatásukat maguknál a tettekénél, vagy az ember rövid életénél. Így jönnek létre a „bűn struktúrái”, amelyek a személyes bűnből gyökereznek, és ezért mindig személyek konkrét tetteihez kapcsolódnak, akik ezeket létrehozzák, megerősítik és felszámolásukat megnehezítik. Így megerősödve terjednek és további bűnök forrásaivá lesznek az ember magatartását befolyásolva.

Nem szabad megfeleledkeznünk a morális értékeket figyelmen kívül hagyó, illetve azzal ellentétesen működő társadalmi intézményekről sem. E rendszerek megnehezítik az erkölcsös döntést, végső esetben pedig ellehetetlenítik a morális alapon cselekvő egyéneket, szervezeteket. Ezek a megállapítások a szervezeteken belül és a társadalom szintjén egyaránt igazak. Fontos tehát mérlegelni, hogy az egyének vásárlási szokásaikkal és munkahelyválasztásukkal, illetve a szervezetek a maguk döntéseivel olyan erkölcsileg elítélhető struktúrákat támogatnak-e, mint például a diktatórikus tőkés társasági érdekeket előnyben részesítő, illetve az emberek többségét maga alá gyűrő gazdasági rendszer.

A rossz oldalhoz hasonlóan a szervezeti tagok döntései „jó struktúrák” kialakulását is elősegíthetik. Ehhez céltudatos és rendszerszemléletű változások szükségesek. Bár a vállalat – mint szervezet – nem rendelkezik lelkiismerettel, hiszen végső soron mindig az egyéni döntések következménye valamely szervezeti cselekedet, a szervezet keretét adhat (és kell is adnia) a tagok helyes erkölcsi döntései számára. Ezt a keretet a vállalati struktúra, valamint a szervezeti kultúra biztosíthatja.

A morális megfontolások vállalaton belüli figyelembevétele ellen fölhozható érv, hogy a vállalat gazdasági céllal működik, és ne kérjünk számon rajta olyan követelményeket (tudniillik erkölcsi elvárásokat), amelyek a vállalati tevékenység köreinek kívül esnek. „Miért várjuk el a vállalatától, hogy erkölcsösen viselkedjen? Legyenek megfelelőek a törvények, legyenek kritikusak a fogyasztók, ez majd a helyes irányba tereli őket!” – hangozhat az érvelés. Az ember és társulásai (a szervezetek és a társadalom) erkölcsi gyökereiről már esett szó. Említettük, hogy a morális szempontok nem hagyhatók ki az emberi társadalom egyik területének működéséből sem, mert ez hosszú távon megbosszulja magát, hiszen társadalmi feszültségeket, nyomort, környezetpusztítást okoz. A vállalati dönté-

seket illetően Goodpasternek és Matthewsnek adok igazat, amikor azt állítják: nem szabad a vállalat tevékenysége által érintett feleket eszközökként vagy erőforrásokként kezelni, hanem csakis úgy, mint célokat. A szerzők arra is felhívják a figyelmet, hogy a „jogszabály- és ösztönző rendszerek szükségesek, de nem elégségesek ahhoz, hogy keretül szolgáljanak a vállalati felelősség érvényesüléséhez”, valamint hogy a „vállalati vezetők megbízatása nem terjed és soha nem is terjedt ki arra, hogy »minden rendelkezésre álló eszközzel« mozdítsák elő a tulajdonosok érdekeit. Tisztában kell lennünk azzal, hogy mind törvényi, mind pedig erkölcsi korlátozások szűkítik ezt a megbízatást, a társadalom tagjaitól kapott megbízatásnak és a velük fennálló bizalmi viszonyoknak a nevében”.

Mindazonáltal a valós világban a vállalatok nem felelnek meg e bizalomnak, többek között azért, mert mozgásterület jelentősen meghatározza a külső gazdasági rendszer. „A megbízott tulajdonosként működő pénzügyi intézmények megkövetelik – írja David C. Korten –, hogy a vállalatvezetésért felelős személyek hasonló szűklátókörűséggel értelmezzék a saját felelősségüket (azaz a rövid távú profitmaximalizálást tekintsek egyedüli céljuknak) ... Annak a vezetőnek, aki nem felel meg az említett elvárásoknak, nagy valószínűséggel szembe kell néznie ama veszéllyel, hogy a vállalatát fölvásárolja egy másik cég, illetve hogy a nagyrésztvényesek eltávolítják őt az állásából. Hogy a vállalat milyen módon növeli a nyereségét, azzal a piac nem törődik. (...) A tőkés társaság a pénzügyi intézmények felől (és a saját tagjai felől – B. A.) érkező nyomásra sok esetben oly módon válaszol, hogy elpusztítja minden vagyont legértékesebb fajtáját: bolygónk és társadalmunk élő tőkéjét, amelynek léte alapfeltétele az élet minden formájának, valamint a civilizáció egész építményének.” Korten szerint tehát a tőkés társaságok nem bajlódnak morális elvekkel. De vajon az következik-e ebből, hogy nem is kell törődniük ezekkel? A válasz számomra egyértelmű: nem következik. Az amerikai szerző, más szakírókhoz hasonlóan, éppen a gazdaságetika szükségessége mellett száll síkra, arra figyelmeztetve az olvasót, hogy az erkölcstelen gazdasági működés a pusztulásba viszi az emberiséget.

Ebben a helyzetben lehet cinikusan a rendszer hasznélvezői közé állni, lehet bagatellizálni a fenyegetést vagy panaszkodni, hogy sajnos a rendszer ellen nincs mit tenni – mindez azonban csak súlyosbítja a helyzetet, de kiutat nem mutat. Jelen cikknek nem célja a gazdasági rendszer minden fonákágának a bemutatása. Célja viszont az, hogy rámutasson: a gazdasági érdekeken alapuló szennyezésmegelőzés hasznos eszköz, de nem szabad megfeleledkeznünk a környezetvédelem társadalmi háttérérol és az ember morális lényegéről. A zsákutcák föltérképezése azért fontos, hogy a szennyezésmegelőzéstől ne várjunk mást, mint amire az valóban képes, hiszen csak így tudjuk azt a megfelelő helyen és súllyal alkalmazni.

A megoldás elemei

Az említett zsákutcából való kikerülés első lépése – mint minden lényeges kérdésé – az elvi alapok tisztázása. Noha sokszor „az ember eszközzé válik a gazdaság szolgálatában, s akár fel is áldoztatik”, tudnunk kell, hogy a vállalatok elsődleges küldetése nem a profit, hanem az egyéni és közösségi szükségletek hatékony kielégítése. Más szóval, „a gazdaság azért van, hogy az emberi személyiséget szolgálja, nem pedig fordítva”. A környezetvédelemnek is ebbe a gondolkodási keretbe kell illeszkednie: a gazdasági érdekeken alapuló környezetvédelem szükséges, de nem elégséges a probléma megoldásához.

A vállalat gazdasági céljait etikai szempontok figyelembevételével kell meghatározni. Ehhez föl kell tárnunk a személy, a szervezet és az erkölcs kapcsolatrendszerét. Amint láttuk, a szervezet tagjainak moralitása és az a mód, ahogyan a szervezet támogatja vagy akadályozza az erkölcsös cselekvést, egymással kölcsönhatásban állnak és folyamatosan alakítják egymást. Mind a személyes moralitás, mind az etikus szervezeti kultúra és támogató struktúra kiépítése fontos, csak az egyik elem erősítése nem elegendő. A gazdasági rendszer szintjén pedig el kell kerülnünk a piaci „láthatatlan kéz”, illetve a „kormányzat keze” doktrínájának csapdáját. A valódi megoldás ugyanis véleményem szerint mind a vállalati döntések belülről fakadó etikusságát, mind pedig az etika kívülről jövő, a piac, illetve a kormányzat általi intézményes kikényszerítését feltételezi. Mivel a vállalatok nem egyformák, ezért ahol nem működik az erkölcsi normák figyelembevétele, ott kívülről kell kikényszeríteni a megfelelő viselkedést. A szervezeti döntések esetén főnáll a veszélye annak, hogy az egyén elbújik a szervezet mögé, és nem vállal felelősséget a saját döntéseiért. Ezért fontos, hogy egyrészt biztos erkölcsi háttérrel rendelkezzenek a szervezeti tagok, másrészt, ha ez nincs meg, a jogi felelősségre vonás személyi következményekkel is járjon.

Az etika beépíthető a szervezeti döntésekbe, a vállalati döntésekben ugyanis sokszor jelen van valamilyen – a pusztán gazdasági racionalitáson túli – jó szándék. Egyes vezetőknek a saját gyermekeik és unokáik életminőségének javítása is eszébe jut, amikor következetesen hajtják végre a vállalati központ által – alkalmassint csupán jogi érdekből – elindított környezetvédelmi intézkedést vagy programot. Másokat a szép és egészséges természeti környezet iránti vágy ösztönöz arra, hogy a környezetvédelmet komolyan vegyék. Mindazonáltal a nyers gazdasági logika – ha hiányzik a megfelelő törvényi szabályozás, illetve a környezettudatos vásárló – ezt a hozzáállást nem díjazza, ezért fontos a nem gazdasági szempontok intézményesítése a vállalati döntésekben. Jogos az aggodalom, hogy vajon nem késtünk-e el ennek sürgetésével. Erre Dennis Meadows általános környezetvédelmi összefüggésben elhangzott szavai adhatnak választ: „Ha ma cselekszünk, még mindig több az esélyünk a sikerre, mintha holnap látnánk neki.”

Az ökológiai (és társadalmi) szempontból fenntartható gazdaság kialakításának tehát elengedhetetlen feltétele, hogy a pénzügyi szempontok mellett egyéb megfontolások is szerepet játsszanak a gazdasági döntésekben. Ennek megvalósítását célozza az alábbi javaslat, amellyel kapcsolatban a végrehajtás mikéntje ma még nem nagyon látható, ám igen fontos felismerésre épül. Eszerint törekednünk kell a nemzetközi (transznacionális) vállalatok súlyának csökkentésére, s a kis méretű, helyi tulajdonú és helyi kötődésű vállalatokra épülő gazdaság elterjesztésére. Ekkor a vezetők helyi elkötelezettsége és személyes kapcsolata, valamint a vállalat korlátozott elvándorlási lehetősége miatt várhatóan jobban érvényesül a vállalat tevékenysége által érintett különféle csoportok és a természeti környezet iránti felelősség.

További előnyt jelent, hogy az ilyen szervezetek – a személytelen és a távolból irányító vezetőkkel szemben – a helyi lakosság és az önkormányzat felé könnyebben elszámoltathatók. A javasolt magánvállalkozási forma kisléptékű, személyes és helyi. „A fogyasztó iránti felelősség teljesítése fölött maga a fogyasztó őrkdöhet. Az alkalmazottat meg tudja védeni a szociális törvényhozás és a szak-szervezetek ébersége. A kisléptékű vállalatok nem hozhatnak gazdáiknak nagy magánvagyon, társadalmi hasznuk

viszont rendkívüli. Azonnal látható, hogy a magántulajdon kérdésében döntő szerepe van a méretek problémájának. Ha a kis méretektől a közepes méretek felé haladunk, a tulajdon és a munka közti kapcsolat már elhalványul; a magánvállalat itt már könnyen személytelenné és egyben a helyi társadalom jelentős tényezőjévé válhat” (Schumacher). Ha a jelenlegi gazdasági rendszer reformálható, akkor ebben az átalakításban döntő szerepet kell kapnia a kisméretű, személyhez kötődő, helyi tulajdonú vállalkozási formák elterjesztésének a nagyméretű, személytelen és helyi kötődéssel nem – vagy alig – rendelkező vállalatokkal szemben.

Összefoglalás

A szennyezésmegelőzés fontos eleme lehet az etikus vállalat környezetvédelmi tevékenységének. A módszer a gazdasági és a környezetvédelmi érdekek összekapcsolása által az esetek nagy részében kedvező megoldást eredményez: csökken a fajlagos nyersanyag- és energiafőhasználás, illetve a keletkező hulladék (emisszió) mennyisége, veszélyessége. Ily módon a környezetvédelem számos területen költségmegtakarítással járhat. A szennyezésmegelőzés módszerei magába a termelési folyamatba épülnek be, és lehetővé teszik a környezetvédelmi teljesítmény folyamatos javítását. Mindazonáltal ez a módszer önmagában nem oldja meg a környezetpusztítás problémáját. A hosszú távú megoldáshoz az szükséges, hogy a szennyezésmegelőzés etikai megfontolásokkal is kiegészüljön, aminek egyik döntő fontosságú eszköze a vállalati kultúra átíratása ezekkel a motivációkkal.

A szennyezésmegelőzés tehát olcsóbbá, sőt, számos esetben nyereséggé teszi a környezetvédelmet. Változásra van viszont szükség a vállalati környezetvédelem erkölcsi alapjaiban, ha a környezeti problémák gyökerét akarjuk megragadni. Ez a társadalom számára hosszú távon megkerülhetetlen kérdés. Ennek érdekében szükséges, hogy a társadalom fenntarthatóságát szolgáló hatékony eszközeinket, köztük a szennyezésmegelőzés módszerét, a megfelelő helyen és szerepkörben alkalmazzuk. Tisztában kell lennünk a módszer korlátaival, elsősorban azzal, hogy az etikai problémákat nem lehet gazdasági eszközökkel megoldani. A megoldáshoz a szervezeteken belül és kívül egyaránt lépéseket kell tenni.

A környezetpusztítás megfelelő mértékű korlátozása csak gazdasági vagy jogi beavatkozásokkal nem lehetséges, ehhez erkölcsi belátásra és az ennek alapján történő cselekvésre is szükség van. Megfelelő törvényeket és kényszerítő mechanizmusokat kell létrehozni, ám ez nem elégséges feltétele annak, hogy a gazdasági szereplők környezetkímélő módon gazdálkodjanak. Nehézséget jelent, hogy egyrészt lehetetlen tökéletes intézményrendszert létrehozni, másrészt – a döntéshozók korlátozott racionalitása miatt – sokszor még a piac és a jogszabályok által kínált megtakarítási lehetőségekkel sem élnek a vállalatok. A törvényi és piaci kényszerítő mechanizmusokon túl az egyéni gondolkodásmódnak is át kell alakulnia, ami helyes értékrend kialakítását és határozott képviselést jelent. Ennek kell megjelennie a vállalati döntéshozatal során is.

A társadalom épülete erkölcsi alapokon nyugszik. Ha az épület alapja bizonytalan talajon áll, vagy kihagyták belőle a szilárdságot adó anyagot, akkor csak idő kérdése az összeomlás. Környezetünket védelmezzük azért, mert ez felelősségünk (azaz kötelességünk), és persze tegyük ezt minél kisebb költséggel, sőt, ha lehetséges, nyereséggel! A környezetvédelem hatékonyságát biztosíthatja a gazdaságosság mérlegelés, ám célját és kereteit az erkölcs jelöli ki.

TARTALOM

Tanulmány

- Wolfgang Kessler: Kitörés az adósságcsapdából 2-5
 Heinz Flügel: Az eretnekek igazsága 6-9
 Georg Denzler: Rehabilitálják Husz Jánost? 10-11

Szátira

- Msgr. Mauro de Menti:
 Visszaélészerű imagyakorlat elleni intézkedések 11

Interjú

- „Jézus” azt jelenti: Isten megszabadít (Erwin Kräutler) 12-15

Gyerekeknek Moha-mese

- Jelmezverseny 17-18

Olvasók fóruma

- Olvasóink leveleiből 19-20

Karcolat

- Molnár Ferenc: A tehetetlen törvény 21-22

Elmélkedések

- Pedro Casaldáliga: Belehalna a szorongásba 15-16
 Vasárnapi szentírasi elmélkedések 23-25

Környezetvédelem

- Baranyi Árpád: A szennyezésmegelőzés etikai vetületei 26-31

(Azokat a cikkeket, amelyeknek a fordítóját nem jeleztük, Gergely G. András fordította.)

Felhívás

Tisztelettel kérjük Olvasóinkat, hogy ha továbbra is igénylik lapunkat, akkor **2000. január 31-ig** újítsák meg előfizetésüket. Egyúttal jelezzük, hogy mivel lapunk ára 1997. eleje óta nem változott, és az áremelkedések közismertek, ezért *egy szám* ára **100,- Ft** lesz, az *éves előfizetés* pedig **600,- Ft**, illetve annak, aki postán kéri, a *postaköltséggel együtt 800,- Ft*. Köszönjük megértésüket! Kérjük, hogy az utalvány címzésében Kovács László és az „Érted vagyok” nevét egyaránt tüntessék föl.

Hirdetés

Gromon András **Ki dobja az első követ? Jézus üzenete, a vallási hiedelmek és a való élet** című, közel 400 oldalas könyve megrendelhető a Szerkesztőség címén **1.000,- Ft** belföldi postautalványon történő befizetésével (850,- Ft a könyv ára az ÉV terjesztésében, plusz 150,- Ft postaköltség, amely az ajánlási díjat is tartalmazza). Kérjük, hogy az utalvány címzésében Kovács László és az „Érted vagyok” nevét egyaránt tüntessék föl, hátoldalára pedig írják rá: Könyvrendelés. A könyv kapható Budapesten a Toldy Könyvesboltban (I., Fő u. 40., a Batthyány tér közelében), és az Írók Boltjában (VI., Andrássy út, az Oktogon közelében), valamint az Unitárius Könyvesboltban (V., Alkotmány u. 12.). A könyv *bolti ára* 1150,- Ft.

Helyreigazítás

Előző számunk 20. oldalán közölt, Barcza Barnát búcsúztató szentmise homiliáját Szabó Gyula mezőirsi plébános mondta.

A barátságról

Platón azt mondja, a közösség összava a törvény, Arisztotelész azt mondja, a barátság. Mindkettőnek igaza lehet. Ami a közösséget egybetartja, az a lények fölött levő törvény. De ami a közösséget megalkotja, az a lényekben élő barátság... A barátság csodája, hogy egymásra vicorgó lények között van olyasmi, mint közös lakás és közös nyelv és közös szokás. Nélküle csak magányos dűvadak lennének... A barátság klasszikus kapcsolat, s a mai ember kicsiny a klasszikus kapcsolathoz. Soha az emberiség nem volt még oly közel ahhoz, hogy valahány lény csak van, annyi dűvadá váljon, és lesből egymásra vicsorogjon... Montaigne azt írja, hogy a szerelem senkit sem szokott megkérdezni. Akkor jön, amikor akar... A barátság mindig szelíd és szenvedélytelen. A barátsághoz beleegyezésre van szükség, barátom csak az, akit szabadon választok... A barátság a létnek az a köre, ahol az Én is megmarad, a közösség is teljesül és tovább él érintetlenül, de a kettő között sem az egyikből, sem a másikkól le nem vezethető, harmadik lehetőség támad, új létforma nyílik meg. Ez a barátság.

Hamvas Béla

„Érted vagyok”

(Exodus 3,14)

Közösségi és családi folyóirat

XI/1. (59.) szám. Megjelenik évente hatszor.

Alapította: Simonyi Gyula

Szerkeszti a Szerkesztőbizottság.

A szerkesztőbizottság titkára: Garay András

Laptulajdonos: Család Alapítvány

Számlaszám:

10200964-20210809 Magyar Hitelbank Rt.

Budapest V., Szabadság tér 5-6.

Olvasóink a Család Alapítvány fent jelzett számlájára „Érted vagyok” megjelöléssel támogatást küldhetnek lapunknak.

Az Alapítványnak adott összeg az adóalapból levonható!

Felelős kiadó: Vincze Endre

Kiadóhivatal: 1476 Budapest, Pf. 40.

Szerkesztőség: 1076 Budapest, Thököly út 11. I. 6.

Internet: <http://c3.hu/~idory/ev/ev.htm>

E-mail: ertedvagyok@matavnet.hu

A lap az „Ingyen kaptátok, ingyen is adjátok” (Mt 10,8) szellemében szerzői honoráriumot nem váró írásokat közöl.

Minden írásért szerzője felelős, és nem feltétlenül a szerkesztőség véleményét fejezi ki.

Az „Érted vagyok”-ban közölt anyagok (a szerző hozzájárulásával) tartalmi torzítás nélkül szabadon közölhetők, a forrás megjelölésével. A szerkesztőség ezúton kér az újraközlés esetén tiszteletpéldányt.

Kéziratot nem őrzünk meg, s nem küldünk vissza.

Készült: AC sokszorosító,
 Ipolytölgyes.

Felelős vezető: Martos György

ISSN: 0865-8021

Bimonthly newspaper of „Family Foundation for communities and families”, about gospel, charity, third world, ecology, nonviolence, family life, education and radical renewal movement in the Hungarian Catholic Church.

Editor: Garay András

Address: H-2120 Dunakeszi, Berzsényi u. 5/c

The materials published by „Érted vagyok” can be republished free, without distortion of contents. The editorial board hereby asks for complimentary copies in case of republication.

Előfizetés és terjesztés:
Kovács László („Érted vagyok”)
1076 Budapest, Thököly út 11. I.6.

Előfizetést *belföldi postautalványon* a fenti címre lehet küldeni. Kérjük, az utalvány Értésítés részén a név és cím olvashatóan, pontosan legyen rajta, címzésében a Kovács László és az „Érted vagyok” név egyaránt szerepeljen, a hátán, a közleményben pedig világosan legyen leírva, hogy a pénzt a feladó mire küldte.

Előfizetési díj 2000-re (postaköltséggel):

Belföldre: 800 Ft
szociális előfizetés
 a szerkesztőséggel történt egyeztetés szerint

Külföldre:
Itthon előfizetve:
 a szomszédos országokba 800 Ft
 egyéb külföldre 2400 Ft
Nyugaton: 36 DM

Köszönjük a szerzők, a szerkesztők és a sokféle segítő ingyenes szolgálatát. Köszönjük a batorító kritikákat, javaslatokat és biztatásokat. Köszönjük az adományokat és a terjesztők munkáját. A lap esetleges jogvedelmét a Család Alapítvány szociális célokra fordítja.